

MLADIKA

DRUŽINSKI LIST S PODOBAMI

Štev. II.

1924

Letnik V.

Prvi slovenski Marijanski kongres v Ljubljani: Razvoj velikega sprevoda.

Zadnja na grmadi.

Zgodovinska povest. — Fr. Jaklič.

15. Klada in grmada.

Ribniška dolina se je pripravljala na slovesni dan, ko bo Krzničevka obglavljena in sežgana. Taki dogodki sicer niso bili nenavadni, vendar se niso vršili tako popolno, kakor se bo le-ta. Marsikakšna ženska, ki je bila coprnica, da se ji je kar z obraza bralo, je prišla na tezalnico, pa je je bilo prej konec, preden je bila sodba končana, in so potlej »mrho« sežgali. Krzničevka je prestala vse muke, in še je vedno kljubovala in zatrjevala svojo nedolžnost. A njena krivda je bila kljub temu dokazana in stroga postava ni poznala nobene izjeme in cesarski sodnik jo je bil izročil rablju.

Cesarski rabelj — njegovega imena nisem našel nikjer zapisanega — je pripravljaj klado in grmado.

Na »Starih njivah« se pravi dandanes tistemu kraju, kjer so nekaj zločince spravljali na oni svet.

Tam je rabelj s pomočnikom postavil klado trdno v zemljo, da se ni genila na nobeno stran, in nekoliko proč od nje je zložil grmado. Zbral je suh les, ki naglo zgori in ima moč. Mešal je suho jelovino s posušenimi bukovimi poleni, na široko štiri korake in v četrter in visoko skoraj do brade. Tako bo plamen objel truplo od vseh strani in ga hitreje končal.

In ondí pod mogočnim, širokovejnim hrastom, ki še dandanes sameva tamkaj, morda še mogočnejši in lepši kakor takrat, so pa postavili biriči oder za cesarskega sodnika in asesorje. Oder je bil v ozadju precej vzvišen, da bi se bolje videli oni, ki so sodili po postavi. Prostor pred odrom je bil prazen; v polkrogu pa so bile postavljene klopi. Bile so pripravljene za graščinske in druge imenitnike, ki bodo pri obglavljenju poviševali s svojo navzočnostjo dogodek in ga uživali.

»Hahaha!«

Takrat namreč gosposki svet ni bil nič kaj mehkužen in gospe in gospodične niso omedlevale, četudi se je prelivala človeška kri, zlasti še coprniška.

A preprosti ljudje, ki so jim crkale krave in prašiči, jim delale škodo povodnji in toča, so si zadovoljno prikimavali, češ: »Poslej bo mir. Le-te ne bo, druge se pa ne bodo upale. Prav je!«

Nesrečna žrtev je pa v ječi čakala konca. Obiskal jo je samo izpovednik; tudi moža so pustili k njej, a drugih niso pustili, zakaj coprnici celo sedaj niso mogli zaupati, da bi se ne sporazumela s svojimi somišljeniki in jim naročila še Bog ve kaj.

Z možem je govorila največ o otrocih.

»Reci jim, da nisem bila coprnica nikdar, nikdar! Niso coprniški otroci, niso! O, ne, ne! Pošteno mater so imeli!«

In ko se je zopet umirila, da je mogla govoriti, ga je vprašala: »Gregor! Ali me imaš še kaj rad?«

»Tako kakor zmerom. O, rad! Rad! Kako bi te rad rešil! O, prekleti ljudje, ki so te sem vrgli. Podavil jih bom in še sebe končal.«

»Oh, ne, ne! Meni ne moreš nič pomagati. Veš, Gregor, otroci ne smejo ostati sami. Ako mene ne bodo več imeli, naj imajo vsaj tebe. Razumeš!«

»Oh, ko bi jih ne bilo!«

»Veš, Gregor, še nekaj! Še to te prosim,« je nadaljevala z izpremenjenim glasom. »Tiste ženske, tiste s Pristave nikar ne jemlji, nikar! Samo to te prosim!«

Gregorja so neprijetno dirnile te besede, zakaj jasno mu je bilo, da mu še sedaj ne zaupa, Neka nejevolja in grenkoba ga je obšla.

»Nikoli nisi verjela, kako te imam rad,« ji je dejal z očitajočim glasom. »Vsaj sedaj mi verjemi!«

Ločila sta se in obema je bilo težko, ker je bilo zopet prišlo vmes tisto neizrekljivo in je skalilo svečane trenutke resnega slovesa.

Ko je bila Lucija sama, je bridko jokala in obžalovala, da je dala izraza zoprnim mislim.

Ko je bilo vse pripravljeno, je bila napovedana izvršitev obsodbe. Bilo je vprav na »črvivi petek«, dne 18. maja. Takoj zjutraj so že vreli ljudje od vseh strani na morišče. Bili so Dólenjci in Górenjci, izpod Nove Štifte in od Slemen in iz trga je prišlo tudi vse, kar je rado gledalo izredne stvari. Več je bilo moških kakor žensk, ki so bile ostrašene. Seveda so bili tudi ljudje, ki niso marali zreti grozovitosti in so »med možmi« obsojali vse to, a niso smeli dati glasno izraza svojim občutkom in prepričanju in so rajši ostali doma. Grajska gospoda, ribniška, rtneška in z Brega, je prihajala na konjih. In tako je bilo okrog morišča kmalu živo in živahno. Na rovaš coprnice so delali dovtype, da se je razlegal smeh.

Tedaj pa jekne skozi zrak presunljivi glas grajskega zvončka: bimbim, bimbim, bimbim, ki je pel zločinki na zadnji poti.

»Na, sedaj so jo pa le vzdignili. Vendar enkrat!«

Tako so si namigavali in se prerivali za boljša mesta. Vsak bi bil rad najbolj spredaj, da bi videl na grmado in na klado, na gospodo, ki je sedela na klopeh, in na cesarskega sodnika z njegovim spremstvom. Tudi rabeljna bi si bil vsak rad od blizu ogledal.

Tedaj so pa že prihajali v sprevedu od trga pogrebci coprnice. Na čelu so korakali možje od sodišča, cesarski krvavi sodnik sredi asesorjev, oblečen v stanovski habit. Potem je korakal črnooblečen cesarski rabelj s svojim pomočnikom in nato sta peljala konja coprnico, ki je napol ležala in napol sedela na vozu. Poleg nje je sedel grajski duhovnik, ki jo je bil izpovedal in jo sedaj bodril na zadnji poti. Ob vozu na obeh straneh sta šla dva biriča za varstvo.

In za vozom je šel Gregor sam. Takoj za njim je pa pritiskalo krdelo žensk pod vodstvom Petrove Polonke. Okrog vratu so imele čez nedrija črne rute in nekatere celo črne predpasnike v znamenje žalovanja. Glasno so molile žalostni rožni venec. Za njimi so pritiskali radovedneži obojega spola, mladi in stari. Glasna molitev je zadrževala polzke dovtype, hohotanje in gola sirovost si ni prav upala na dan vpricho molitve.

»Še nikoli ni nihče molil, ko so coprnico na grmado vlekli,« je menil nekdo polglasno in nejevoljno.

»Kdo si je to izmislil?« je pristavil drugi.

»Že te pretete babe, saj jih vidiš,« je dejal tretji. Te vražjevke niso nikoli ugnane. Moli in moli! Nikdar nimajo zadosti!«

Ženske so pa še bolj glasno povzdignile, da so zadušile godrnjanje.

Polonka jih je bila spravila skupaj, kakor so ji bili navdihnili gnadjivi gospod respvester, ko so rekli: »Molite zanjo, drugega koristnega ne morete ničesar storiti.«

In ko je še vprašala, ako bi se spodobilo, da bi pristopila ona in še kôva k angelski mizi z namenom pomagati nesrečnici, so ji še rekli: »Tvoja misel je božja!«

Polonka, prepričana o nedolžnosti Krzničevke, je spravila vse svoje prijateljice na noge, da so zadnje dni prejemale sv. obhajilo in ga darovale za obsojenko. In tisti petek so šle naravnost od angelske mize iz cerkve pred grajska vrata, da so spremile z molitvijo nesrečnico na morišče.

»Bodi ji milostljiv in reši jo, o Gospod!«

Ko so tako vzdihovale, so molile še bolj goreče, da bi odgnale hudobnega duha, ki bi jo lahko na zadnjo uro zmotil.

O, vedele so, kako dobro de človeku, ako vidi in čuti ob uri stiske, da ni sam, in kako je močnejši v lipu, ko po njem steza obup svoje ledene roke. Po-

lonka je čutila, kako se bo dobro zdelo Gregorju, ko bo videl, da ni osamljen v žalovanju. Kar nehote je mislila nanj in v duhu je ponavljala: »Revež, o revež, ubogi!«

Množica se je spoštljivo razmeknila, ko je prišel sprevod tja. Eni so z velikim spoštovanjem zrlí cesarskega krvavega sodnika, ki je samozavestno prihajal sredi asesorjev, drugi so ogledovali črnega rablja, a drugi so se zopet ozirali za coprnico.

»Kaj pa je treba gospoda,« je vzkliknil nejevoljno Kovač, ko je uzrl duhovnika poleg zločinke. »Kaj ji morejo kaj pomagati? Kar se je kdaj hudiču zapisalo, tega noben ‚gospod‘ ne iztrga iz njegovih krempljev.«

»Lej! Lej! Ženske pa molijo!« je kazal drugi.

»Kdo jih je najel?«

»Je prav tako, kakor bi bil kakšen pošten pogreb z gospodom in roženkrancem!« je godrnjal tretji.

»Samo žegnane vode še manjka!« je dostavil nekdo.

»O, te ji bo pa že tisti črni dal!« je pokazal nekdo na rablja in pristavil sirov dovtip, ki je povzročil razbrzdano smejanje.

Medtem je cesarski sodnik pozdravil povabljeno gospodo na desni in levi in stopil na vzvišeni oder pod hrastom, ki je bil pripravljen zanj in za njegove svetovalce. Raz oder se je lepo videlo na vse strani. Pred seboj je videl trg, gradove in vasi in cerkvice nad njimi, vse v mladem prazničnem zelenju in cvetju. Od leve mu je silila v oči visoka bela kupola Marijinega svetišča pri Novi Štifti, ki je pa v njem zbudila grenke občutke. Domislila ga je odsotnega beneficijata. Vse drugače bi bil užival današnji dan in se čutil popolnega zmagalca, ako bi bil imel tudi njega, poglavarja čarovništva. O, zanj bi bil pripravil vse drugačne muke kakor jih je pretrpela ta coprnica, ki je samo kup revščine, podpihovane od njega. Tega bi pritisnil! In v njegovem srcu je iznova vstala želja, dobiti ga v roke. Pobožen vzdih je prišel iz njegovih prsi, naj bi ga sreča vendar dala v roke pravici. In on sam naj bi ga dobil. O, potem bi tem ljudem že pokazal eksempe! za vse večne čase in pregnal v tej dolini vsako najmanjšo misel na coprnice in sam bi ž njim, čarovnikom v duhovskem talarju, zapečatil vse svoje delo, ki ga je opravil kot cesarski sodnik v deželi Kranjski.

Neka čmernost se ga je polotila, ko je videl, da ni tako, kakor je mislil in želel.

Tedaj je pa javil rabelj: »Mi smo pripravljeni!«

Sodnik, ki je pač gledal, a ni videl, kaj se je godilo okrog njega, se je zavedel in zagledal zločinko poleg klade in duhovnika pri njej; tedaj je rekel:

»Dobro! Torej končajmo!«

Vstal je in pisar je postavil predenj mizico in položil nanjo akte. Razprostrl je obsodbo. Rdeči pečat je dokazoval, kako važna je ta listina. Vse je utihnilo ob pričakovanju, samo ženske, ki so se gnetle

kar najbliže nesrečnice, so bile še vedno zatopljene v glasno molitev in se niso zmenile za nobeno drugo reč, zakaj Polonka je priganjala:

»Le dajmo! Le dajmo! Stanovitna molitev oblake prederel!«

Šele, ko so začeli vpiti: »Ženske, tiho!« — so umolknile.

Jurij Gottscheer je bil izmed tistih, ki radi sami sebe poslušajo, zato mu ni bilo zadosti, da bi prebral samo obsodbo, temveč je porabil priliko, da je govoril dolgo pridigo zoper coprnice. Slikal je njihovo zlobo, pregrešnost njihovega dejanja in opravičeval krute kazni, ki zadenejo tiste, ki pridejo v roke pravici. Povedal je, da je zločinka spokorjenka, ki je spoznala svoja zlodejstva in jih obžalovala, in jo je zato zadela najmilejša kazen.

Nato je vzel v roke listino in počasno in glasno prebral obsodbo.

Ko je končal, je rekel: »Moje delo je končano. Sedaj naj rabelj vrši svoj posel, kakor je predpisano. Mi bomo pa nadzorovali in čakali do konca, da se izvrši vse, kakor vелеva postava!«

Tedaj se je pa duhovnik sklonil k nesrečnici, naredil nad njo križ in ji pritisnil na usta razpelo. In ženske so povzdignile svoj glas v molitvi.

»Nobena bridka martra ji več ne pomaga! Kar je hudičevo, je hudičevo!« je rekel nekdo.

Ko sta jo prijela rablja, niso pustili nikogar več k njej. Tudi Gregorja so pelnili proč in mu ni nič pomagalo, ko je zatrjeval: »Saj je moja žena.«

Vsi so zrlí rablja in njegovo žrtev, ki je bila voljna in onemogla v rabljevih pesteh. Vzdihovala je samo: »Jezus, usmili se me! Jezus, reši me!« Le kadar je postala bolečina pod trdimi rabljevimi rokami prevelika, je bolestno jeknila.

»Pustite jo! Nikar je ne mučite!« je vzklikal Gregor, kateremu je šel bolestni krik žene kakor nož skozi srce. Tudi milosrdne ženske so se zgražale in podvojile molitev, da bi ne slišale glasov bolečin.

Pri radovedni množici pa ni bilo sočutja. Krohotali so se, ko je stokala od bolečin, in ravnanje rabljevo se jim je zdelo še vse premilo in preobzirno.

»Z vilami bi jo prijemal, ne pa z rokami!« se je oglašil oni, ki je že prej nekaj godrnjal.

»Nobene pravice ni več! Coprnica je, pa ji tako prizanašajo. S kleščami jo primi!« je vpil drugi.

Takoj je povzel Kovač:

»O, meni naj bi jo dali v roke! Živo bi pekel. Prav počasi bi jo, od vseh strani, odspred in odzadaj, da bi me pomnila, hudičevka!«

»O, jo bo že ta rogati obračal!« je menil drugi. In še več takega godrnjanja je bilo.

Utihnili so, ko so jo rablji pripravljali h kladi. Ker se ni mogla držati na nogah in si tudi z rokami ni mogla kaj prida pomagati, je imel rabelj s hlapcem precej dela, da jo je posadil tako, kot mu je bilo prav.

In da se je usmrtitev vršila po predpisih, ji je na hrbtu zvezal roke. Potem ji je odrezal kite, ki jih je hlapec nesel na grmado.

»O, kako jih je škodal!« se je slišalo iz gosposke klopi.

Tako je bil vrat razgaljen. Zavezala sta ji oči in naraavnala glavo na klado.

Duhovnik je bral iz knjige, ženske so z ginjenim glasom molile litanije za umirajoče in se niso dale ustaviti, ko so vpili nanje, da naj nehajo, ko je itak vse zastoj.

Gregor je bil ves moker od težav in ni vedel, kaj bi počel. Prestopal je sem in tja. Sedaj je molil z ženskami, nato je zopet samo ječal. Pogledoval je tja na klado, a takoj se ozrl proč, šel z rokami v lase in ječal:

»Jej! Jej! Jej!«

Rabelj si je nataknil črno krinko na obraz, na rokah je imel črne rokavice in tako je bil ves zakrit, da ga ne bi mogla obrizgati zločinkina kri, ko bo vršil službo. Hlapec je vrgel čez nesrečnico pas in jo hitro in spretno privezal h kladi, da bi se ne mogla izmekniti.

Radovedneži so zvesto spremljali kretnje rabljeve, ki je segel po nožnici s cesarskim mečem, potegnul meč in podal nožnico hlapcu.

Med ženskami so se slišali vzkliki groze in Gregor je bridko zastokal, ko se je zalesketal meč na solncu.

Rabelj je potipal ostrino meča, kakor bi se hotel prepričati, ako bo rezal, stopil na desno vstric klade, stegnil roke, da so široki rokavi zdrknili na rame, in nato vzdignil meč.

»Ne! Ne! Ne!« je jeknil tisti hip Gregor in nehote stopil naprej, a biriči so ga ustavili.

Zamižal je, ko je videl meč padati. Ženske so vrisnile od groze in zajokale, tako da ni bilo slišati udarca.

Ko je Gregor zopet pogledal, je videl ženino glavo na tleh poleg klade, a na odsekanem mestu je iz života še brizgala kri, ki jo je gnalo še živo srce. Rabelj se je z okrvavljenim mečem priklonil sodniku ter rekel: »Končano je!«

Sodnik mu je prikimal v priznanje in na sedežih plemenite gospode se je razlegnilo ploskanje z rokami.

Hlapec je pobral glavo za lase in jo položil na klado.

»Ta pa zna! Z nobeno cimarako bi je tako ne odbil,« se je slišalo izmed radovednežev, od katerih mnogi niso trenili z očesom, ko je odletela glava od trupla.

Gregor si je zakril z rokami obraz, zajokal kakor zajoče moški v trenutku največje žalosti z vsem telesom in z glasom, polnim obupanja, zaklical: »Jezus! Jezus! Kaj ste naredili z mojo ženo!«

»Lucija!« je zavpil, kakor bi jo hotel priklicati z onega sveta, in strmel v glavo, ki je z odprtimi očmi ležala na kladi. Zdelo se mu je, da mu nekaj očita, še sedaj, ko ni več življenja v njej.

Stisnil je desnico in s pestjo zagrozil krvavemu rihtarju.

»Nedolžna je bila, pa si jo umoril. Morilec, prekleti! Naj vas vzame hudič vse od kraja, ki ste spravili mojo ženo v smrt!«

Udaril se je po čelu, vikal od žalosti in togote, grozil se in nato je, kakor bi bil ob pamet, skočil med ljudi, ki so se bliskoma razmeknili, in zbežal proč kar navprek po Brezju. Vsi so se ozrli za njim in gledali, kako je krilil s pestmi po zraku. Slišali so grožnje in kletve in obupno klicanje: »Lucija! Lucija! Lucija!«

»Zaradi ene ženske bi pa že tako ne počel,« je rekel nekdo. »Bo pa drugo dobil!«

Toda med ženskami je zašumelo: »Ob pamet mu gre! O, nesrečni človek!«

Polonka, ki je šla z očmi za njim in ki se ji je smilil bolj kot drugim, je dejala:

»Molimo še zanj, molimo, da ne bo kaj hudega!«

In ženske, ki so prej molile za Lucijo, so sedaj pošiljale goreče molitve za njenega moža in v duhu klicale:

»O, reši in varuj ga vseh slabih misli, o Gospod!«

(Konec prihodnjic.)

Marijanski kongres: Zbor udeležencev v narodnih nošah kot častno spremstvo Marijinega kipa.

Martinov večer.

Slika iz odmirajoče dobe. — Spisal Bogdan Kazak.

Stokanjem in hreščanjem je odbila stara, lesena ura sedem.

Gospa Barbara je snela s tankega nosa velike naočnike, jih vteknila v šivalno miznico, zaprla debelo knjigo »Življenje svetnikov in svetnic božjih« in stopila k štedilniku. Odkrila je ponev, obrnila lepo rumene kose gosi in pečen krompirček ter polglasno zamrmrala: »Zdaj bi bilo baš gotovo, pa ga ni! Ko pride, bo že trdo in suho ko podplat.«

Zatulila je burja, da je letel pepel iz vseh štedilnikovih špranj, zaplapolala sredi kuhinje viseča petrolejka, zašklepetala so okna in vrata; na šipe so se slišno vsipale snežinke v gostih rojih.

»Bog nas varil! Taka zima, in še ga ni!« je vzdihnila gospa Barbara, pogledala v pečico, kako se ji peče kostanj, stresla iz rešeta v skledo motovilec, mešan z endivijo, ter ju zabelila. Pogrnila je mizo z opranim belim prtom, postavila na sredo lepo pisano visoko posodo s pestrimi krizantemami in astrami, okoli nje pa krožnik s temnordečo peso, skledo s salato in košarico s koščki belega kruha in rumenega šartlja. Iz kuhinjske omare je prinesla porcelanaste krožnike, kakor srebro svetlo jedilno orodje in sveža prtiča; pogled na pripravljeno mizo jo je očitno zadovoljeval, ker stisnjene ustnice so se nekoliko razlezle.

Vnovič je zapiskala burja s silo, da jo je bilo čutiti po vsej hiši. Takrat je nekdo z velikim ropotom odprl vežna vrata, jih glasno zaklenil in zapehnil ter s težkimi koraki pribajal po stopnicah. Ta nekdo je bil gospe Barbari znan, zakaj brž je preložila gosjo pečenko in krompir na segreto ploščato skledo in jo postavila na mizo. Tisti nekdo se je še otepal pred kuhinjskimi vrati, odložil suknjo in kučmo, dolgo drsal čevlje po slamnjači in si burno odprl vrata na stežaj.

»Pozdravljena, ljuba ženica!« je svečano pozdravil ter molel v eni roki dobršno pletenko, z drugo pa je tiščal k sebi dve temni steklenici.

»Bog te sprimi, Martin,« je odzdravila gospa Barbara in pristavila s prisiljeno nejevoljo: »Kakor burja lomastiš po hiši! Zapri vsaj vrata, da se ne shladi kuhinja in se ne prehladiš, ko si tako razgret!«

»Ne bova zmrzovala nocoj, draga ženka,« je pomenljivo pristavil gospod Martin, odložil steklenice in ne rahlo zaprl vrata. »Glej, prinesel sem dovolj kuriva za staro kril«

»Mene nič ne zebe, hvala Bogu, ti pa si videti že nekoliko podkurjen.«

»Ni bilo sile!« je dobrodušno odvrnil gospod Martin, prezirajoč hudomušno opazko, sedel v preprosti leseni naslanjač, snel orosele naočnike, da jih očisti, in nadaljeval: »Sicer pa, kaj nimam danes vseh pravic, ko je moj god in Martinova nedelja po vrhu!«

»Gotovo, gotovo! Kdo bi ti jih ne privoščil? No, kako je kaj bilo?«

»Po blagoslovu so me tirali v dvorano izobraževalnega društva, kjer so se spravili nadme z deklamacijami in petjem. Kaj vse jim je ta prebiti kaplan natvezil, da so mene, starega šolmastra, spravili prav do solz. Škoda, da ni bilo tebe, da bi se bila ti kisala namesto mene. Potem nas je spravil k sebi župnik, kar nas spada k cerkvenemu zboru. Med južino je razdelil običajne nagrade med pevce in pevke, tarča vsem pa sem bil zopet jaz, stari regenist. Potem sem se moral kot občinski tajnik pokoriti in odriniti k županu, kjer smo praznovali krst novega vina. V župnišču so mi dali zate dve steklenici starega pikolita, pri županu pa pletenko novine. Kaj vidijo moje srečne oči?« se je zavzel, nateknivši si naočnike. »Rože na mizi! Kje neki si jih izteknila v tej zimi?«

»Začniva vendar, vse bo mrzlo! Saj bo še časa, da se razgovoriš po mili volji. V imenu Očeta...«

Po končani molitvici je iznova začel gospod Martin: »Ha, ha, Martinova gos na najini mizi! Kdo bi upal kdaj na tak čudež? Sicer pa je čisto v redu, da dobi Martin na Martinovo nedeljo Martinovo gos, samo tega ne vem, odkod se je ta žival vzela?«

Marijanski kongres: Kronanje kipa Marije pomočnice.

»Ne bodi toliko radoveden! Dar je, dar tebi s pristavkom in pogojem, da ne izveš darovalca. Sicer pa začni, vzemi!«

Vzel si je lep kos oprsja, meneč: »Tega še morda zmorem s svojimi škribinami. Aha, že vem, ta gos se je zredila pri Marički v Polževem malnu, ki sem ji pisaril vso vojno pisma za možem. To je nagrada za zaljubljene ocvirke, ki sem ji časih zabelil z njimi žalostne novice. Glej jo, babnico, da se me je spomnila, ko je dobila moža celega domov. Lepo je od nje, kaj ne, še lepše pa je od tebe, duša moja, da si spravila to častito žival v tako stanje, da bi jo s slastjo jedli tudi angelci, ki menda nimajo zob. Sijajno! No, pa ti? Tole zlatorumeno bedrce bo zate, ki imaš dobre zobe. Kaj se braniš? Na, še soka! Z zobmi pa je čudna stvar! Ko sem jih imel, nisem imel kaj grizti, zdaj bi pa imel kako kost in skorjo, pa zob ni več! Dobro, da imam tebe!«

»Pa me menda ne boš začel griziti?«

»Kaj še, saj te je dovolj ogrizlo življenje! Morda tudi jaz. A meni je dobro, da imam tebe, ki poznaš mojo piškavost in me krmiš ko ptica starka svoje mladice s skrbno izbrano in pripravljeno pičo. Imenitna je ta pesa, sladka in mehka ko maslo! Ti boš seve salato? Kar vso vzemi! Pa kaj čakava s pijačo?«

Natočil je obema iz pletenke malo motne in močno se peneče novine.

»Bog te živi, predraga mi trpinka!«

»Na tvoje zdravje, Martin!« je trčila gospa in srebnila. »Dobro vino imajo letos, kaj ne?«

»Kaj pa je to?« se je hudoval gospod Martin; po-tegnivši globok požirek. »Tako piješ na moje zdravje na moj god? Še ustnic si nisi omočila! To je žalitev zame in za dobro letino!«

»Saj bo še čas, se ve, s teboj se ne bom merila nocoj, ljubi mož!«

»Privošči si vendar kaj, ubogo revše, jej in pij, saj si dovolj stradala vse življenje nezabeljenega močnika! Vzemi si še, na!«

»Ne sili toliko, Martin, za svoje potrebe jem in pijem dovolj!«

»Vem, vem, da imaš želodec skrčen in črevo stisnjeno kakor ptičica. Desetletja si se sitila z gledanjem, kako so ti vedno lačni kljuni pozobali zadnji košček kruha ali polente, ti pa si ostrgala kotel, ako si se hotela odteščati!«

»Ne načenjaj starih marenj. Saj jem in pijem, samo da ne boš godrnjal naprei. Tak, Bog živi!«

»Zdaj mi ugajaš, duša zlata! O starinah pa je zadeva taka, da jih je treba odkopati, očistiti in na častno mesto postaviti, ako so tako dragocene kakor dogodivščine tvojega življenja. Kar je res, je res, in resnici čast! Smejali so se mi tovariši, ko sem obtičal v temle gorskem kotu in vzela tebe, neuko bajtarsko punco, zdaj pa se jim smejem jaz! Vem, da bi bil lahko dobil kako bogato in v mestu zlikano frajlo, saj so me

vabili h krčmarju in trgovcu, tudi premožnih kmetov dekleta so se ozirala za veselim učiteljem. Toda prav Bog je hotel, da sem se zagledal v tebe. Ne vem, kaj je bilo prav za prav. Čedna si že bila, lepo si pela na koru, a radi tega bi te bržkone ne bil vzela. Najbolj me je genilo, kako si stregla svojo hromo mater in s pičlim svojim zaslužkom kot šivilja in pletilja vzdrževala njo in sama oskrbela svoja bratca. Z menoj te je spravil Bog v težke preskušnje, kopa otrok je rastla, ž njo stiske. O, živo mi stopajo pred oči vsa dolga leta neprestanega žrtvovanja, ko si podnevi ko mravlja šarila po hiši in vrtu, uganjala otroke, vse noči pa krpala perilo in preobračala oblekce. In vkljub stradanju, delu in bedenju vedno sveža in vedra, tudi v najhujših stiskah brez tožbe in zdihovanja. Jaz bi bil omagal, da nisem imel opore v tebi, pogled nate me je obvaroval, da sem se ognil zapeljivostim krčme, kjer si naši ljudje končujejo življenje, meneč si je olajšati. Tako sem vztrajal na poti dela ob tebi in doživljam s teboj veselje, ki ti ga je Bog prihranil v obilni meri za visoka leta: s ponosom gledaš na sedem svojih dobro vzgojenih in samostojno uspevajočih otrok, ki si jim kakor pelikan dajala v hrano svojo srčno kri in z njo pravo življenjsko moč!«

»Preveč govoriš nocoj!« se je branila gospa Barbara. »Sladko vino ti je zamešalo pogled v preteklost, da napihuješ moje majhne zadeve do neznanske mere, ko si vendar glavno življenjsko težo nosil ti. Dokler so bili majhni, so bili moja majhna skrb, ko so pa odrasčali in si jih razpošiljal po svetu, so bili tvoja velika skrb. Ne jaz, marveč Bog in ti, ljubi moj Martin!«

Gospod Martin je medtem iznova nalil, trčil in po dobrem požirku zavrnil soprogo: »Ti si naravnost krivična proti sebi, v svoji skromnosti se niti ne vidiš! Z zaslugami pri odgoji otrok pa je tako kakor pri rastlinah; Bog je tisto solnce, ki jim daje rast, oče gnoji, mati rahlja zemljo, trebi plevel, varuje pred mrazom in vetrom nežne sadike, odstranja kvarne poganjke ter jih privezuje ob količke. Ako so otroci dobro vzgojeni, je glavna zasluga matere, ker ona je imela v odločilni prvi dobi največ dela z njimi. Ko odrasčajo, je lahko z njimi, ako imajo dobro podlago. In to si jim dala v obilni meri! Bog ti povrni, živele!«

»Moški ste svojeglavi, vedno trdite svojo!« se je otesla gospa Barbara in postavila na mizo krožnik s kostanjem, odmeknivši odvišno posodo na stran. »Zdaj pa povej kaj drugega in ne godi vedno ene, ki postane dolgočasna, tudi če bi bila lepa!«

»O, živio kostanj in ona, ki ga je tako pogodila!« je vzkliknil gospod Martin, ko si jih je nekaj izluščil in zdobil. »Tak, tak, za angelce, pravim! Kako si menila z onim dolgočasjem? V nebesih pojo eno pesem, ki je brezdvomno lepa in ostaja večno lepa. Kako da jih ne dolgočasi, kaj praviš, zbadljivka?«

»Kako bo dolgočasna, ko v nebesih nimajo več časa!« se je odrezala gospa Barbara.

»Ha, ha, ha, dobro si me dala!« se je prešerno smejal gospod Martin. »S teboj ne bo več varno češenj zobati! Kaj drugega naj ti godem? Nocoj godem samo vesele, ker sem vesel kot ne zlepa. Pri županovih sem se najbolj nalezal veselja.«

»In vina,« je vstavila gospa Barbara.

»Malo vina in mnogo veselja,« je odločno popravil gospod Martin. »Časih je res komu težko razločevati, ali je človek vina ali veselja poln.«

»Ali obojega!«

»Bodi! Pri županu je res bilo obojega v obilici. Jurček je prispel nepričakovano domov iz ujetništva, čvrst ko orel, zdrav ko dren, lep ko roža. Smejali smo se njegovi ruski slovenščini ali slovenski ruščini! Čudno, da se izobražen človek tako odvadi svojemu jeziku že v štirih letih!«

»Kaj je posebnega povedal?« je poizvedovala gospa Barbara.

»Mnogo, zelo mnogo! Smrtno ranjen je bil ujet, lepo zdravljeno, potem pa je prišel nekam na kmete, bil na večji kmetiji za nekakega oskrbnika in se popolnoma pokmetil. Pravi, da obesi svojo juristarijo na klin in da se loti doma pri očetu kmetovanja po svojih izkušnjah!«

»Morda je privedel kako Rusinjo s seboj ali naročil za seboj?«

»Vrnil se je sam in prost, ker se namerava poročiti z neko domačinko tam onstran, kakor mi je šepnil!«

»Šepnil... domačinka... onstran? Govori vendar jasno!« se je vznemirila gospa Barbara.

»Kaj bi tajil? Jurček se je ustavil tam onstran, kjer se je zavedel, kako je naš svet dandanes raztrgan. Dobil je kmalu naše in z Metko sta se kar zgovorila, da Metka pusti svojo službo in, če bo le mogoče, pride drugi mesec za tvoj god domov, da se, če bo tvoja volja, zaročita in prihodnji predpust pa poročita. Oče župan je prisluškoval in meni zadovoljno mežikal. Jutri pride Jurček sam do tebe, da ti prinese pozdrave in darove naših otrok in te poprosi za Metkino roko!«

»O, zlati Jurče!« se je vzradovala gospa Barbara in obraz ji je zažarel.

»Bog ga živi in ohrani, našega Jurčka!« je napil gospod Martin in obema je zdrknilo nekaj solz v čašo.

Gospod Martin je pohrustal nekaj kostanjev in nadaljeval: »Jurček je vse naše obredel in pravi, da so vsi prav zadovoljni, le naju si žele vsi tja onstran, da bi bivala zdaj nekaj mesecev pri tem, nekaj pri drugem. Jaz menim, da je prav, ako godni tiči zapuste gnezdo in zlete v svobodo, midva pa kar ostaniva v svojem starem gnezdu. Drugo leto stopim v pokoj, ne ker sem naveličan šole, pač pa da dobi mesto kdo mlajših, ki se vračajo iz vojne. Pripraviti si moram, ko pridejo naši mladi domov, naslednika za občino in

zadrugo, ker mi pešajo oči, ostanem pa cerkveni in društveni pevovodja, dokler me bodo hoteli. Kdo bi se mogel ločiti od teh dobrih ljudi, ki so bili razen starejših vsi moji učenci in so mi ljubi kakor lastni otroci. Zdi se mi tudi, da bi me ljudje sami ne pustili zlepa proč. Ti boš imela nekaj sitnosti z menoj in dovolj razvedrila, ko pride Metka k županovim.«

»Hvaljen bodi Bog!« je dehnala gospa Barbara, polagoma grodila kostanj in si časih poplaknila usta z majhnim požirkom.

»Da, da, hvala in slava Bogu! Vanj sva zaupala in nisva bila osramočena! Lep večer se nama obeta po dolgem dnevu, polnem soparice in neurja. Kdor od naših naju hoče videti, ve, kje sva. Ti boš nadalje negovala tiste tri male grobičke, dokler sama ne leževa k njim, na Kalvarijo poromava vsako leto, ko pojdeva na Sveto goro, obiskat Stanka, dasi ne veva za grob, v Karpate pa menda ne pojdeva, kjer počiva Mirko.«

Gospodu Martinu so se crosili naočniki, da jih je moral sneti, tudi gospe Barbari so se zalile oči; komaj je pritajevala ihtenje.

»Ej, pustiva žalost! Bog je velik in dober! Dvanajst si jih imela, trije so zveneli ko vijolice v kesni zimí, dva, najboljša sicer in gotovo predobra za ta svet, si je Bog izbral kot vojni žrtvi, trije so se srečno vrnili, štirje so trpeli doma. Sedem jih imava svojih, in koliko je vnukov?«

»Pri Martinu jih je pet, pri Vinku štirje, Ivan ima dva, Barbka tri.«

»Zares, štirinajst in kar pride, Bog ž njimi! Naš pater Lacko bo še dalje molil zanje in za naju, naša usmiljena sestra Marija Gilmenherda...«

»Za božjo voljo, Martin, ne zapletaj se tako! Sestra Hermenegilda je!«

»Kako? Her-da-ne-me...«

»Ne, ne tako, saj vendar poznaš svojega otroka!«

»Kaj ne, saj ga imam celo rad! Pa so mu nadedli tako ime, da si pošten človek ob njem spahuje jezik! Naj bo, kar hočejo, dobra punca je ta naša nekdanja Marička, ki nam gotovo odpira vrata v nebeško veselje s svojimi dobrimi deli. In Metka pa, ta tvoj srček, pa tudi moj, naj ti dela kratkočasje, kakor pravi in želi Jurček. Bog jih živi in ohrani!«

Gospod Martin je nalil oba kozarca, trčil z muza-jočo se soprogo in si krepko omočil sušeči se jezik. Gospa je komaj pokusila in hitela pospravljati mizo. Gospod Martin si je nateknil naočnike, privlekel iz žepa zavoj debelih smotek — župnikovo vozilo — in si eno prirezal. Gospa je brž prinesla iz štedilnika žareč ogeljc v kleščah in mu prižgala. Gospod Martin je vlekel in pihal kakor tovorni vlak v rebri, odmeknil stol od mize in opazoval ženo, ki je živahno kakor veverica švigala po kuhinji.

»Lepo je na svetu, veš, ženšče moje, čezdalje lepše! Kar je minila tista grozna morija, se mi zdi, da

se kar pomlajam; petdeset, štirideset, ne, kakih trideset let močnega se čutim. Ko se znebim drugo leto svojih navadnih brkljarij, začnem novo, spokojno življenje. Zamude, zanikrnosti in nemarnosti svojega življenja pričnem popravljati, kar se bo še dalo, da se oddolžim tebi, golobica moja!»

»Martin, Martin, ne poznam, ne razumem te več!»

»Pa me boš še bolje ko doslej, Barbka moja! Ko se oprostim drugih sitnosti, posvetim se tebi, kar si že davno zaslužila. Godel ti bodem na škant ali fortepjan, kadar boš hotela, in skladal zaljubljene pesmi!»

»Beži, beži, s sedmimi križi zaljubljene pesmi! Martin, mrzlega obkladka bi ti trebalo na glavo!»

»Opravim brez njega, dušica zlata! Ne misli, da je to navdih Martinove nedelje! To je stara misel in želja, ki je danes prodrla na dan. Treba je moče, da se razmehča trda grčeva skorja. Kdaj ti naš kmet nosi srce na jeziku? Celó mati ne pravi svojemu otroku, kako ga ljubi, pač pa mu kaže svojo ljubezen z dejanji. No, jaz sem tudi v tem pogledu mnogo grešil proti tebi. Kaj je kriva na tem moja narava, kaj obilni posli in skrbi, ne vem, vem pa, da sem bil mnogokrat trd, osoren in brezobziren proti tebi, in dasi mi je časih krvavelo srce, mi ni šla na jezik gorka in mehka beseda, ko si jo najbolj zaslužila. Hočem popraviti grehe in spraviti občutke svojega mladega srca v pesmi, da bo strmel oni novodobni svet, ki meni, da je tisti slamnati dim, ki zamegli mladim ljudem pamet, res ljubezen. Je, kar je, in ne trdim, da ni nič, morda je celo potreba nekaj dima v tistih letih. A prava ljubezen je ogenj brez dima, žerjavica, ki ostane, ko se dim izkadi, in izžareva okoli sebe milo svetlobo in blagodejno toploto. Sevé, žerjavice ne daje ne slama ne dračje, pač pa dobro poleno, hrastova grča. In take žerjavice se je nabralo v meni, da silim na plan!»

»Hi, hi, hi,« se je prisrčno smejala gospa Barbara. »Zares se je bati, da se stara trska, kakršna sem jaz, ne vname in vpepeli ob toliki ljubezni. Hi, hi, hi!»

Gospod Martin se je oddehnil in okrepčal, nekajkrat krepko potegnil smotko in nadaljeval: »Kaj bo tista mladostna zatelebanost! Prava ljubezen je vez, ki druží dva stara bojovníka po dolgoletnih skupnih bojih kot vzajemno občudovanje in hvaležno priznanje, je zrast dveh dreves v korenikah in vejevju, je spoj dveh duš, ki želita druga drugí samo dajati, čim manj prejemati druga od druge in nič si jemati. V tem zmislu začnem nabirati šopek, ki bo dehtel tvoje krasote!»

»Ha, ha, ha, krasote strašila v turščicil« se je norčevala gospa Barbara.

»Opeval bom, koliko zunanje sile je trebalo, da se ti je upognil vitki stas ob tolikem gospodinjskem trpljenju, večnem pestovanju otrok in sključenem nočnem sedenju, da ti je rdeče in okroglo lice zbledelo in ovenelo, ko se je davica lotila vseh petero otrok, kako si jim stregla vso dolgo zimo noč in dan, dva si rešila, tri je Bog sprejel med angelce. Takrat ti je žalost začrtala prvo brazdo v gladko čelo. Potem bom opisal, kako so se ti nabirale čezdalje bolj goste in globoke gube od lic proti ustom, ker si jih premalo polnila, da si za silo mašila vedno odprte kljune lačnim kričačem, kako so se kesneje leto za letom urezavale nove črte v jasno čelo, znaki novih skrbi za vsakim, v svet odhajajočim otrokom. Orišem nadalje verno oni nepozabni veselomučni občutek, kako sem te opazil, ko sem se po večtedenskem legarju zopet zavedel, s pobeljeno glavo, večina tvojih temnorjavih kodrov se je medtem posrebrila, in s tem lastno pridelanim srebrom si me odkupila beli ženi! Nadalje omenim, kako so se ti med vojno, ko sva dobivala toliko grozotnih poročil, svetli očesci nekako pogreznili pod lobanjo in od žgočih solz izgubili svoj svit, kako se je žalost zavila v goste drobne gubice okrog njih. Naposled ne pozabim še posebej poudariti, kako ves ta obrazek vendar še in čezdalje bolj izžareva nekak svetniški sij bogovdanosti in blaženstva. Vidiš, ta podoba, ožarjena z zlatimi vtisi in vpisi dolgih zgodb tihega in neznanega junaštva, me miče, da jo v dostojni obliki poklonim tebi kot dar najine zlate poroke, ki nama jo Bog daj čakati v zdravju, ki bođi slavospev na slovensko ženo in mater, kakršna si ti! Amen!»

Globoko se je oddehnil, nasmijal, izpil čašo do dna in uprl svoj pogled na soprogo, ki je slonela ob štedilniku in z odprtimi usti strmela vanj.

»Kaj me gledaš? Menim, da imaš za nocoj dovolj, če ne, uberem še druge strune!»

»Ne bi bila verjela, da je v tebi poleg veseljaškega godca toliko pesnika, ki zna vso zemsko revščino zamekniti v blaženejšo višave. Bog te ohrani pri tej volji!»

Medtem je zahreščala ura in odbila devet.

Gospod Martin je vstal, snel izpod oltarčka v kotu velik molek in pokleknil pred stol.

»Nocoj pa že ne boš ti molil naprej, Martin, saj si dovolj govoril!»

»Na meni je nocoj vrsta, ljuba Barbka, danes je moj god in Martinova nedelja, gospodar sem pa tudi še pri hiši! Snoči si ti opravila, kaj ne, žalostni del, torej bom jaz nocoj častitljivega. Po večerji tudi še nisva molila. Pa naj bo vse skupaj!»

Svečanega razpoloženja starih mladcev in njih pobožne molitve ni prav nič motila burja, ki je zunaj divjala in kopičila snežne zamete.

Knez Serebrjani.

Roman iz časov Ivana Groznega. — Ruski spisal grof Aleksej K. Tolstoj; prevel Al. Benkovič.

40. Poslanstvo Jermakovo.

Mnogo let je preteklo od tistega dne, ko je Serebrjani odjahal iz Slobode na čelu pomiloščenih razbojnikov. Od tistih časov se je v Rusiji marsikaj izpremenilo. A Ivan je zdaj kakor poprej sumničil in moril najboljše ljudi, najznamenitejše državliane, potem pa se je zopet spametoval, se kesal pred vsem narodom in pošiljal v samostane bogata darila in dolge zapiske z imeni umorjencev in ukaze, naj molijo za njih duše. Izmed prejšnjih njegovih ljubljencev ni ostal pri življenju niti eden. Zadnji in glavni izmed njih, Maljuta Skuratov, ki ga niti enkrat ni zadela nemilost, je bil ubit pri obleganju Pajde ali Weissensteina v Livoniji; njemu na čast je sežgal Ivan na grmadi vse ujete Nemce in Švede.

Stotine in tisoči Rusov, ki so izgubili zadnje potrpljenje in nado v boljše čase, so trumoma odhajali v Litvo in na Poljsko.

En sani srečen dogodek se je pripetil v teku teh let: Ivan je izprevidel vso brezkoristnost tega, da je razdelil deželo na dve polovici, od katerih je manjša mučila večjo, in je pod vplivom Godunova odpravil osovraženo opričnino. Vrnil se je prebivat v Moskvo in strašni dvorec v Aleksandrovski Slobodi je osamel za vedno.

Medtem je prišlo mnogo nesreč na našo domovino. Glad in kuga sta pustošila mesta in vasi. Parokrat je vdrl han v naše kraje in je v enem izmed svojih napadov požgal vse naselbine okrog Moskve in večji del mesta samega. Od severa so nas napadali Švedji; Štefan Batori, ki ga je za Zigmundom sejem izvolil za kralja, je obnovil litovsko vojno in nas je kljub hrabrosti naše vojske premagal s svojo umnostjo in nam vzel vse zapadne dežele.

Carjevič Ivan, dasi se je udeleževal z očetom njegovih zlodejstev, je to pot vendar občutil ponižanje carstva in prosil carja, da bi smel z vojsko proti Batoriju. Ivan je slutil v tem namero, da ga pahne s prestola, in carjevič, ki ga je nekoč Serebrjani rešil pri Nečisti luži, sedaj ni ušel kruti smrti. V napadu besnosti ga je car ubil z ostro palico! Pripovedujejo, da se je Godunov vrgel med njiju in je bil strašno ranjen od carja ter da mu je rešila življenje samo zdravniška izkušnost permskega trgovca Strogonova.

Po tem umoru je Ivan v mračni obupanosti sklical dumo in izjavil, da hoče iti v samostan, ter odredil, naj izvolijo drugega carja. Vendar se je vdal silnim prošnjam bojarjev in izjavil, da ostane na prestolu; ostalo je samo pri tem, da je delal pokoro in dajal bogata darila; kmalu nato pa so se usmrtilve

znova pričele. Tako je obsodil po pričevanju Oderborna na smrt dva tisoč in tri sto ljudi, ker so izročili sovražnikom razne trdnjave, dasi se je sam Batori čudil njih junaštvu.

Ker je Ivan izgubljal svoje dežele drugo za drugo in so ga od vseh strani stiskali sovražniki in ker je videl notranji razpad carstva, je bil silno ranjen v svojem ponosu. To mučno čuvstvo se je kazalo tudi v njegovem vedenju in vnanjosti. Zanimarjal se je v obleki, visoka postava se je upognila, oči so mu ugasnile, spodnja čeljust se mu je povescila kakor starcu; samo vpricho drugih se je naprezal, se siloma vzravnaval in nezaupno gledal na svojo okolico, češ, ali kdo vidi, kako mu upada duh. V takih trenutkih je bil še strašnejši nego v dneh svoje veličine. Moskve še nikdar ni tlačila taka mora obupa in strahu.

V tem žalostnem času je prišla nepričakovana vest z daljnega vzhoda, razveselila vsa srca in splošno gorje izpremenila v radost.

Od daljnih bregov Kame so prišli v Moskvo imenitni kupci Strogonovi, sorodniki tistega trgovca, ki je ozdravil Godunova. Imeli so od carja podelilna pisma za neobljudene kraje permske dežele in so živeli tam kot vladajoči knezi, neodvisni od permskih namestnikov, s svojo upravo in s svojimi četami, pod edinim pogojem, da bodo branili meje pred divjimi sibirskimi narodi, našimi nedavnimi in nezanesljivimi podaniki. Ker jih je v njih lesenih trdnjavah neprestano ogražal han Kučum, so sklenili udariti čez Kameniti Pas in napasti sovražno deželo. Da bi se jim to podjetje bolje posrečilo, so se obrnili na nekatere razbojniške ali, kakor so se ti sami nazivali, kozaške atamane, ki so tisti čas s svojimi šajkami pustošili bregove Volge in Dona. Poglavitna med njimi sta bila Jermak Timofejč in Ivan Kolcó, ki je bil nekdanj obsojen na smrt, a se je na čudežen način rešil pred carskimi strelci in za dolgo časa izginil brez sledi. Ko sta prejela od Strogonovih darove in pismo, ki jih je vabilo k slavnemu in častnemu podjetju, sta Jermak in Kolcó s tremi drugimi atamani razvila zastave na Volgi, zbrala iz drznih dobrovoljcev četo in se odzvala pozivu Strogonovih. Štirideset ladij je bilo takoj preskrbljenih z zalogami in orožjem in nevelika tolpa, pod poveljstvom Jermaka, je po službi božji odplula med veselim petjem navzgor po reki Čusovi proti divjim uralskim goram. Povsod uničujoč sovražna plemena in prenašajoč ladje z reke na reko, so prišli do bregov Irliša, kjer so premagali in ujeli glavnega sibirskega vojvodo Mametkula ter zavzeli mesto Sibir na visokem in strmem bregu Irliša. Jermak pa ni bil zadovoljen s to pridobitvijo in je šel dalje; pokoril je vso zemljo do Oba in je v imenu

Ivana Vasiljeviča, carja vse Rusije, prisilil premagane narode, da so poljubovali njegovo krvavo sabljo. Sele tedaj je obvestil o svojem uspehu Strogonove, obenem pa poslal svojega priljubljenega atamana Ivana Kolcá v Moskvo, da se pokloni velikemu gosudarju in mu izroči novo carstvo.

S to veselo vestjo so prišli Strogonovi k carju, kmalu za njimi pa je prišlo Jermakovo poslanstvo.

Veselje v mestu je bilo nepopisno. Po vseh cerkvah so opravljali molitve, vsi zvonovi so zvonili kakor na slavni dan Kristusovega vstajenja. Car je bil zelo prijazen s Strogonovimi in je odredil slovesen sprejem Ivana Kolcá.

V veliki kremljski dvorani, obdan z vsem bleskom carske slave, je sedel Ivan Vasiljevič na prestolu v Monomahovem pokrivalu,* v zlati halji, okrašeni s podobami in dragimi kamni. Na njegovi desni strani je stal carjevič Fedor, na levi — Boris Godunov. Okrog prestola in vrat so bili nameščeni paži v belih atlasastih, s srebrom prešitih kaftanah, z vzorkovanimi sekiricami na ramah. Vsa dvorana je bila polna knezov in bojarjev.

Vest, ki so jo prinesli Strogonovi, je Ivanu poživila duha; zato ni gledal več tako mračno in na njegovih ustnah se je celo pojavil smehljaj, kadar se je obrnil h Godunovu s kako opombo. Obraz pa se mu je silno postaral, gube so postale globokejše, na glavi mu je ostalo malo las, brada pa mu je popolnoma izpadla.

Boriš Godunov se je zadnja leta hitro dvigal. Postal je svak carjeviča Fedora, s katerim se je poročila njegova sestra Irena, in je imel sedaj važno dostojanstvo konjušnega bojarja. Pravili so tudi, da je car Ivan Vasiljevič, želeč pokazati, kako sta Godunov in snaha blizu njegovemu srcu, nekoč dvignil tri prste in rekel, dotikajoč se ju z roko:

»To je Fedor, to Irena, to Boris; in kakor bi bilo za mojo roko bolešno, če bi ji odsekali kateregakoli teh prstov, tako bi bilo težko mojemu srcu, ako bi izgubilo kateregakoli izmed mojih ljubljenih otrok.«

Ta nenavadna milost ni napravila Godunova niti ošabnega niti visokomernega. Bil je kakor prej skromen, z vsakomer prijazen, vzdržljiv v besedah, le njegovo vedenje je postalo še bolj umerjeno in mirno važno, kar se je skladalo z njegovim visokim dostojanstvom.

Vendar Godunov takega vpliva in takih časti ni dosegel brez škode za svoje нравno dostojanstvo. Njegovemu spretnemu značaju se ni vedno posrečilo, da bi se izogibal poslov, ki jih njegova vest ni odobraval. Videl je v Maljuti silno močnega nasprotnika in je izgubil upanje, da bi ga ponižal v Ivanovih očeh; zato je sklenil z njim tesno prijateljstvo, in da bi krep-

* Zgodovinsko pokrivalo prejšnjih velikih knezov, ruskih vladarjev.

keje združil medsebojne koristi, se je oženil z njegovo hčerjo. Dvajset let, ki jih je preživel ob prestolu takega carja, kot je bil Ivan Grozni, ni moglo poteči brez sledu za Borisa Fedoroviča, in tako se je v njem že zgodil tisti žalostni prevrat, ki je po mnenju sodobnikov izpremenil v zločinca človeka, ki je bil obdarjen z najvišjimi lastnostmi.

Pri pogledu na carjeviča Fedora se človek ni mogel ubraniti misli, da so slabe te roke, ki so imele po Ivanovi smrti prevzeti državo. Niti najmanjše poteze ne umstvene ne duševne sile ni izražal njegov dobrodušni, a mrtvi obraz. Bil je že dve leti oženjen, a izraz njegovega obraza je ostal otroški kakor je bil. Bil je majhne rasti, slabotnega telesa, v obraz bled in zabuhel. Razen tega se je neprestano smehljaj in je gledal plašno in prestrašeno. Ni se govorilo zaman, da je car, žalujoč za starejšim sinom, včasih rekel Fedoru: »Ti bi bil moral priti na svet za mežnarja, Fedja, ne pa za carjeviča!«

»A Bog je milostljiv,« je pomislil marsikdo; »res da je carjevič slab, a sreča, da se ni vrgel niti po očetu niti po starejšem bratu! Pomagal mu bo pa tako njegov svak Boris Fedorovič. Ta ne bo pustil, da bi država propadla!«

Šepet, ki je šel po dvorcu med dvorniki, so nenadoma pretrgali glasovi trobent in zvonov. V dvorano je stopilo najprej šest stolnikov, potem poslanci Jermaka, za njimi pa Maksim in Nikita Strogonova s stricem Semjonom. Zadaž so nosili dragocene kozuhovine, razna čudna lepoticja in množico nenavadnega orožja, kakršnega ni še nihče videl.

Ivan Kolcá, ki je stopal na čelu poslanstva, je bil človek kakih petdesetih let, srednje rasti, krepkega života, z bistrimi, predirljivimi očmi, s črno, gosto, a kratko brado, ki je imela že sem in tja siva vlakna.

»Veliki gosudar!« je izpregovoril, ko se je približal prestolovim stopnicam. »Tvoj kozaški ataman Jermak Timofejev z vsemi tvojimi izobčenimi kozaki od Volge, ki so bili od tvoje carske milosti obsojeni na smrt, so si prizadevali, da zaslužijo odpuščenje svoji krivdi in ti z globokim poklonom prinašajo novo carstvo. Priklopi, veliki gosudar, k svojim carstvom, ki si jih osvojil, h kazanskemu in astrahanskemu, še to sibirsko za vse čase, dokler bo Vsemogočni ohranil svet!«

Ko je Kolcá izgovoril svoj kratki govor, je pokleknil s tovariši vred in sklonil glavo do tal.

»Vstanite, dobri služabniki moji!« je rekel Ivan. »Kdor omenja stare stvari, naj oslepi, in izobčenje naj ne bo izobčenje, marveč milost! Stopi sem, Ivan!«

In car je iztegnil proti njemu roko, Kolcá pa se je dvignil od tal, in da bi ne stopil naravnost na škrlatno preprogo prestola, je najprej vrgel nanjo svojo ovčjo čapko, stopil nanjo z eno nogo, se nizko priklonil in pritisnil svoja usta k Ivanovi roki, Ivan pa ga je objel in poljubil na glavo.

»Hvala presveti in poglavitni Trojici,« je rekel car in dvignil oči proti nebu: »vidim nad seboj vse-mogočno Previdnost božjo, da mi v ta čas, ko me stiskajo moji sovražniki in si celo moji bližnji sluge ljuto prizadevajo, da bi me uničili, vse-mogočni Bog daje moči, da zmagujem nad pagani in slavno pomnožujem svoja gospostva!«

Pogledal je zmagoslavno bojarje in pristavil s pre-tečim pogledom:

»Ako je Gospod Bog z nami, kdo bo proti nam? Kdor ima ušesa, da sliši, naj sliši!«

Vendar se je še isti hip spomnil, da po nepotreb-nem kali splošno veselje, zato se je obrnil h Kolcú in milostljivo omehčal svoj pogled:

»Kako ti je vseč v Moskvi? Ali si že kje videl take palače in cerkve? Ali pa si bil morda že kedaj tukaj?«

Kolcú se je nasmehnil z zvijačno ponižnim smeh-ljajem in belina njegovih zob je kar razsvetlila nje-gov rjavi, zagoreli obraz.

»Kje naj bi mi, siromaki, videli taka čudesa?« je rekel in ponižno skomizgnil z ramami. »Niti sanjalo se nam ni o taki lepoti, veliki gosudar! Živimo ob Volgi po mužiško, o Moskvi smo samo slišali kaj ma-lega, bili pa nismo v tem kraju žive dni še nikoli!«

»Ostani tu,« je rekel Ivan blagohotno; »ukazal bom, da te pogoste prav posebno. Prečitali smo pismo Jermakovo in razumeli; naročili smo že knezu Bol-hovskemu in Ivanu Gluhemu, naj vam gresta s pet sto strelci na pomoč.«

»Prav lepo se zahvaljujemo,« je odgovoril Kolcú in se globoko priklonil; »samo če jih ne bo premalo, veliki gosudar.«

Ivan se je začudil drznosti Kolcá.

»Kako si pa nagel!« je rekel in ga strogo po-gledal. »Kako da še meni ne ukažeš, naj vam grem na pomoč? Misliš, da nas je skrb samo vaše Sibirije? Potrebujemo ljudi proti hanu in Litvi. Vzemi, kar ti dajemo, ko pojdeš nazaj, pa nabiraj dobrovoljce. Do-voľj je sedaj siromakov v Rusiji. Namesto da bi me vsak dan nadlegovali zaradi kruha, naj se rajši iz-selijo v nove dežele! Pisali smo tudi arhiereju volo-godskemu, naj določi deset popov, da vam bodo brali maše in opravljali druge obrede.«

»Tudi za to se zahvaljujemo tvoji carski milosti!« je odgovoril Kolcú in se zopet poklonil. »Dobro je tako; a ne pozabi, gosudar, razen popov dati nam tudi orožja kolikor mogoče in dovolj strelnega prahu.«

»Tudi tega vam ne bo manjkalo. Zaradi tega sem že ukazal Bolhovskemu.«

»Tudi obleko smo že hudo obnosili,« je omenil Kolcú in s priliznjem usmevom zmajal z ramami.

»Ali v Sibiriji ne morete nikogar oropati na ce-sti?« je vprašal Ivan, nejevoljen zaradi atamanove trdokornosti. »Vidim, da ne pozabiš niti ene stvari za

svoje potrebe; a tudi mi smo v našem slabem razumu že mislili na vse to. Obleko vam preskrbe Strogonovi; tudi sem naročil zaradi carske plače načelnikom in prostakom. Da pa tudi ti, gospod svetovalec, ne ostaneš brez obleke, ti darujem kožuh s svojih ram!«

Na carjevo znamenje sta prinesla dva stolnika dragocen kožuh, pokrit z zlatim brokatom, in ga ob-lekla Ivanu Kolcú.

»Jezik imaš nabrušen, kakor vidim,« je rekel Ivan; »ali pa je tudi sablja?«

»Ni bila slaba, veliki gosudar, samo skrhala se je nekolikanj ob sibirskih glavah!«

»Vzemi iz moje orožarne sabljo, kakršna ti bo najbolj povšeči, a glej, da izbereš po srcu, tisto, ki je najlepša. Sicer pa mislim, da se glede tega ne boš dosti pomišljal.«

Atamanu so se zaiskrile oči od veselja.

»Veliki gosudar!« je vzkliknil. »Ta je izmed vseh tvojih milosti največja! Greh bi bilo, ko bi se sramo-val vzeti tvoj dar! Izberem si v tvoji orožarni tisto, ki je najlepša! Sicer pa,« je pristavil po kratkem po-misleku, »gosudar, ako ti ne bo žal sablje, dovoli rajši, da jo v tvojem carskem imenu poneseš Jer-maku Timofejčiču!«

»On naj te ne skrbi, tudi njega ne pozabimo. Če pa se bojiš, da ne bom vedel ustreči okusu nje-gove milosti, vzemi dve sablji: eno zase, drugo za Jermaka.«

»Slava ti, gosudar!« je vzkliknil Kolcú navdušen. »S tema dvema sabljama bova kaj zaslužila pri tvojem carskem zdravju!«

»A sablje še niso dosti,« je nadaljeval Ivan. »Treba vama je tudi dobre bojne oprave. Zate že najdemo primerno, pri Jermaku, ki ga ni tukaj, bi se pa lahko zmotili. Kakšne rasti je?«

»Menda bo tak kot jaz, samo čez pleča bo širši: Približno kakor tale fant,« je rekel Kolcú in se obrnil k enemu izmed svojih tovarišev. Bil je to zdrav mla-dec, ki je prinesel ogromno naročje orožja in ga zavalil na tla, sedaj pa je stal za njim z odprtimi usti in ni nehal zijati zdaj na zlato carjevo obleko, zdaj na krasne oprave pažev, ki so obkrožali prestol. Z enim izmed njih je na skrivaj že skušal pričeti razgo-vor, da bi zvedel, ali niso vsi carjeviči. A paž ga je tako grdo pogledal, da si ni upal več ponoviti svojega vprašanja.

»Prinesite sem,« je ukazal car, »veliko opravo z orlom, ki visi v orožarni na prvem mestu. Pome-rimo jo na temle zijalu.«

Kmalu so prinesli težek železen oklep z me-denim robom okrog rokavov in nad kolena in z zla-tim dvoglavim orlom na prsih in na vratu.

Oklep je bil krasno skovan in je vzbudil pri vseh navzočih odobravoče šepetanje.

»Obleci ga, tulenj!« je rekel car.

Mladec je ubogal, a naj se je še tako silil, ni mogel zlesti vanj in je porinil roke komaj do polovice rokavov.

Ob tem prizoru se je zasvetil Ivanu neki davno pozabljeni spomin.

»Dosti!« je rekel Kolcá, ki je v skrbeh opazoval mladca. »Dovolj si že raztegnil carski oklep! Saj ga še raztrgaš, medved! Gosudar,« je nadaljeval, »oklep je dober in bo kar prav Jermaku Timofejču; ta pa zato ne more zlesti vanj, ker so mu pesti na poti. Takih pesti nima nihče drugi kot on!«

»No, pokaži pest!« je rekel Ivan in radovedno ogledoval mladca.

A fant ga je gledal začudeno, kakor da ne razume ukaza.

»Poslušaj vendar, gumpec,« je ponovil Kolcá; »pokaži pest njegovi carski milosti!«

»Če mi pa glavo odseka zato?« je rekel mladec zategnjeno in na bedastem licu se mu je pojavil strah.

Car se je zasmel in vsi pričujoči so se komaj zdrževali smeha.

»Tepec, tepec!« je rekel Kolcá nejevoljen. »Zmerom si bil tepec in tepec si tudi ostal!«

Osvobodil je fanta iz oklepa, ga potegnil k prestolu in pokazal carju njegovo široko zapestje, ki je bilo bolj podobno medvedji taci nego človeški roki.

»Ne zameri mu njegove neumnosti, gosudar. Govori neumno, sicer je pa dober fant. Z lastnimi rokami je ujel carjeviča Mametkula.«

»Kako mu je ime?« je vprašal Ivan in čezdalje bolj pozorno ogledoval dečaka.

»No, Mitka!« je odgovoril ta dobrodušno.

»Čakaj!« je rekel Ivan, ki je ta hip spoznal Mitko.

»Ali nisi ti tisti, ki se je v Slobodi bil za Morozova in ki je Homjaka ubil z ojem?«

Mitka se je neumno nasmehljaj.

»Spočetka te nisem spoznal, butca; sedaj pa se spominjam tvoje spake!«

»Jaz sem te pa takoj spoznal!« je odgovoril Mitka zadovoljno. »Sedel si na visokem odru nad poljem.«

Sedaj se je vse hrupno zasmejala.

»Hvala ti,« je rekel Ivan, »da me ubogegega človečka nisi pozabil! Kako pa si ujel Mametkula?«

»Z životom sem ga povalil!« je odgovoril Mitka ravnodušno in ni mogel umeti, zakaj so se zopet vsi zakrohotali.

»To je res,« je rekel Ivan, gledajoč Mitko, »na kogar se zvali taka klada, mu ni lahko zlesti izpod nje. Spominjam se, kako je potlačil Homjaka. Zakaj pa si takrat ušel s polja? Kako pa si iz Slobode zašel v Sibirijo?«

Ataman je neopazno sunil Mitko s komolcem, češ, naj molči, a ta je vzel to znamenje v nasprotnem smislu.

»No, tale me je odpeljal s polja!« je rekel in s prstom pokazal atamana.

»On te je odpeljal?« je rekel Ivan Vasiljevič in se začuden ozrl na Kolcá. »Kako pa to,« je nadaljeval in ga pazljivo gledal, »da si rekel, češ, da si prvokrat v tem kraju? Čakaj, čakaj, bratec: zdi se mi, da sva si stara znanca. Ali mi nisi nekoč pripovedoval o Golobji knjigi? Glej, glej, sedaj te poznam. Gotovo si tudi ti odpeljal Serebrjanega iz ječe. Kako pa to, človek božji, da si izpregledal od takrat? Kam si pa šel na božjo pot? Kakšne svetinje si poljubljal?«

Car se je naslajal nad zadrego Kolcá in upiral vanj svoj predirljivi in vprašujoči pogled.

Kolcá je povesil oči v tla.

»No,« je končno rekel car, »kar je bilo, je bilo; kar je minilo, to je trava zarastla. Samo to mi povej, zakaj me po rjazanski bitki nisi hotel prositi odpuščenja z drugimi tatovi vred?«

»Veliki gosudar,« je odgovoril Kolcá in zbral vso svojo prisotnost duha, »takrat še nisem zaslužil tvoje velike milosti. Sram me je bilo pokazati se pred tvojimi očmi. Ko pa je knez Nikita Romanič pripeljal k tebi tovariše, sem se jaz zopet vrnil na Volgo k Jermaku Timofejču, češ, mogoče da mi Bog da odslužiti se tebi s kakim novim činom!«

»Medtem pa si ukradel mojo blagajno z ladij in oropal moje kizilbaške poslance na poti v Moskvo?«

Pogled Ivana Vasiljeviča je bil bolj porogljiv nego grozen. Od časa drznega poizkusa Vanjuhe Prstena ali Ivana Kolcá je poteklo sedemnajst let in carjeva maščevalnost ni trajala tako dolgo, ako je ni drastila neposredna razžaljenost njegovega velikega samoljubja.

Kolcá je čital na Ivanovem obrazu samo željo, da bi se posmehoval njegovi zadregi. Uvažujoč to okolnost, je povesil glavo, se popraskal za ušesi in obdržal na svojih lokavih ustnih komaj opazen smehljaj.

»Marsikaj takega se je pripetilo, veliki gosudar!« je rekel polglasno. »Krivi smo pred tvojo milostjo!«

»Dobro,« je rekel Ivan, »z Jermakom sta sedaj poravnala svoje krivde in vse je pozabljeno, kar je bilo. Ko pa bi ti prej prišel v moje roke — no, bi ti drugačna pela!«

Kolcá ni odgovoril ničesar, sam pri sebi je pa pomislil: »Zato pa tudi nisem prišel odpuščenja prosit, veliki gosudar!«

»Čakaj,« je nadaljeval Ivan, »morda je tvoj prijatelj tukaj! ... Hej!« je rekel in se obrnil k dvornikom. »Ali je tu tisti razbojniški vojvoda, kako se je že imenoval? Nikita Serebrjani?«

Med množico je nastal razgovor, a odgovoril ni nihče.

»Slišite?« je ponovil Ivan in povzdignil glas. »Vprašam, ali je tu tisti Nikita, ki si je izprosil, da gre s tatovi na Žizdro?«

Na ponovno vprašanje je stopil iz vrst star bojar, ki je bil svoj čas vojvoda v Kalugi.

»Gosudar,« je rekel z globokim poklonom, »tistega, o katerem izprašuješ, ni tukaj. Isto leto, ko je prišel na Žizdro, so ga ubili Tatarji in ž njim vred je podlegla vsa njegova četa.«

»Res?« je rekel Ivan. »Tega niti vedel nisem! . . . No,« je nadaljeval in se obrnil h Kolcú, »kjer nič ni, tudi car pravico zgubi, jaz sem vaju hotel samo videti, kako se bosta poljubila!«

Žalost se je pokazala na atamanovem obrazu.

»Ali ti je žal tovariša?« je vprašal Ivan pogrljivo.

»Žal, gosudar,« je odgovoril Kolcú, ki se ni bal razdražiti carja s tem priznanjem.

»Je že tako,« je rekel car prezirljivo. »Vrana vrani ne izkljuje oči!«

Ali Ivan res ni vedel za smrt Serebrjanega ali se je samo delal, da bi s tem pokazal, kako malo se zmeni za tiste, ki ne iščejo njegove milosti, — Bog ve! Če pa je res šele zdaj zvedel o njegovi usodi, je vseeno težko reči, ali ga je obžaloval ali ne; a to je gotovo, da obraz Ivanov ni izražal obžalovanja. Ostal je očividno tako ravnodušen, kakor je bil, preden je dobil odgovor.

»Ostani tu,« je rekel Ivanu Kolcú; »kadar pa pride čas, da bo treba Bolhovskemu iti na pohod, se vrni ž njim v Jugorsko deželo . . . Toda, pozabil sem, da Bolhovski izhaja od Rjurika. S temi mogočnimi knezi ni lahko izhajati; menda bi se celo z mano radi prepirali o dostojanstvu. Niso vsi taki kakor tisti Nikita, da bi šli z razbojniki. Da ne bi bil navsezadnje razžaljen, ker bi smel biti podložen kozaškemu atamanu, imenujem s tem dnev Jermaka za kneza Sibirskega! Ščelkalov!« je rekel malo proč stoječemu dumskega pisarju, »sestavi za Jermaka milostljivo pismo, da je odslej vojvoda vse sibirske dežele, Mametkula pa naj z močno stražo pošlje sem v Moskvo. Obenem pa napiši pismo še Strogonomim, da jih povišujem za dobro službo in skrbnost: Semjonu dajem Veliko in Malo Sol na Volgi, Nikita in Maksim pa smeta trgovati po vseh tamošnjih mestih in otokih brez carine.«

Strogonovi so se nizko priklonili.

»Kateri izmed vas,« je naenkrat vprašal Ivan, »je ozdravil Borisa, ko sem ga ranil s palico?«

»To je bil moj starejši brat, Grigorij Anikin,« je odgovoril Semjon Strogonov. »On je po božji volji umrl lanskega leta.«

»Ne Anikin, ampak Anikjevič,« je rekel car in poudaril zadnji zlog. »Že takrat sem ukazal, naj bo več kot trgovec in naj se imenuje s polnim očetovskim imenom. In tudi vam vsem dovoljujem, da se pišete z 'vičem' in da niste več trgovci, ampak imenitni ljudje!«

Car je pričel pregledovati mehke kožuhovine in druge darove, ki mu jih je poslal Jermak, potem pa

je rekel Ivanu Kolcú še nekaj milostljivih šaljk in ga odpustil.

Za njim se je razšla vsa družba.

Ta dan je obedoval Kolcú skupno s Strogonomimi pri Borisu Fedoroviču v veliki družbi.

Ko so kakor običajno izpraznili čaše na zdravje carja, carjeviča, vsega carskega doma in visokočastitega metropolita, je Godunov dvignil zlato bratino (vrč) in napil na zdravje Jermaku Timofejiču in vsem njegovim dobrim tovarišem.

»Naj dolgo žive na slavo ruske zemlje!« so zaklicali vsi gostje, vstali izza miz in se klanjali Ivanu Kolcú.

»Klanjamo se ti v imenu vsega pravoslavnega sveta,« je rekel Godunov z nizkim poklonom, »v tvoji osebi pa tudi Jermaku Timofejeviču v imenu vseh knezov in bojarjev, vseh trgovcev in vsega ljudstva ruskega. Sprejmi od vse dežele velik poklon, ker ste ji odslužili veliko službo!«

»Naj preidejo vaša imena,« so vzkliknili gostje, »na vaše sinove, na vnuke in pozne potomce, na večno slavo, na ljubezen in zgled, na molitve in izpodbudo!«

Ataman je vstal od mize, da bi se zahvalil za čast, a njegov izraziti obraz se je naenkrat izpremenil od dušnega ginjenja, ustnice so se mu tresle in v smelih očeh so se mu morda prvokrat v življenju prikazale solze.

»Naj živi ruska zemlja!« je rekel tiho, se priklonil na vse strani in zopet sedel na svoje mesto, ne da bi dodal še kako besedo.

Godunov je prosil atamana, naj pove kaj o svojih doživljajih v Sibiriji, in Kolcú je pričel, molčeč o sebi, z navdušenjem pripovedovati o nenavadni sili in hrabrosti Jermaka, o njegovi strogi pravičnosti in krščanski dobroti, ki jo je vedno kazal nasproti premagancem.

»In s to dobroto,« je končal Kolcú, »je pridobil Jermak Timofejevič morda več nego s svojo sabljo. Kadar smo osvojili kako trdnjavo ali mesto, je bil takoj z vsemi prijazen in jih je celo obdaroval. In ko smo ujeli Mametkula, kar ni vedel, kako bi ga počastil; s svojih pleč je snel kožuh in ga nadel carjeviču. In raznesla se je o Jermaku vest po vsej okolici, da se mu ni hudo vdati; mnogo raznih knezov je kar samih prišlo k njemu in mu prineslo davek. Veselo smo živeli v Sibiriji,« je nadaljeval ataman, »samo za eno mi je bilo žal: da ni bilo z nami kneza Nikite Romaniča Serebrjanega; tudi njemu bi bilo tam všeč in vsem skupaj bi bilo laže. Boris Fedorovič, pravijo, da si mu bil prijatelj. Dovolj, da sedaj izpijemo v njegov spomin!«

»Bog mu daj nebeško kraljestvo!« je rekel z vzdihom Godunov, katerega nič ni oviralo, da bi ne izkazal časti človeku, ki ga je njegov gost tako čislal.

»Bog mu daj nebeško kraljestvo!« je ponovil in nalil kupo. »Večkrat se ga spominjam!«

»Večen mu bodi spomin!« je rekel Kolcó, izpraznil kupo, povetil glavo in se zamislil.

Dolgo so se še razgovarjali za mizo in ko je bil obed končan, Godunov še zmerom ni pustil gostov domov, ampak je vse pozval, naj si najprej oddahnejo, potem pa naj ž njim prebijejo ves dan. Gostije so sledile druga drugi, beseda je dala besedo, in šele pozno zvečer, ko so šle straže že nekajkrat po ulicah in kričale, naj pogase ognjišča in svetila, so se gostje razšli, očarani od gostoljubnosti Borisa Fedoroviča.

* * *

Minilo je čez tri sto let po opisanih dogodkih, in malo spominov je ostalo v Rusiji na tiste čase. Še se širijo med narodom sporočila o slavi, razkošju in krutosti groznega carja, še se tam in tam pojo pesmi o smrtni obsodbi carjeviča, o napadu Tatarjev na Moskvo in o tem, kako je Jermak Timofejevič pokoril Sibirijo, njegova slika, ki mu je najbrž malo podobna, se še sedaj lahko vidi skoro v vsaki sibirski hiši; a v teh sporočilih, pesnih in pripovedkah je pomešana resnica z izmišljotino, sporočila dajejo resničnim dogodkom negotove obrise, ki jih kažejo kakor skozi meglo in dovoljujejo domišljiji, da si samovoljno izpopolni te nejasne slike.

Bolj verjetno govore o vnani strani tega carstvanja nekatere ohranjene stavbe: tako cerkev Vasilija Blaženega, ki s svojimi pisanimi kupolami in vzorkovanimi pomoli lahko priča o občudovanja vredni graditeljski umetnosti Ivanovega dvorca v Aleksandrovski Slobodi, ali pa cerkev Trifona Naprudnega med butirsko in krestovsko mitnico, katero je zgradil sokolnik Trifon, kakor je obljubil, kjer se še sedaj vidi slika svetega patrona na belem konju s sokolom na rokavici.

Aleksandrovška Sloboda je po odhodu carja Ivana ostala pozabljena kot mračni spomenik njegove srdite nabožnosti in je oživela samo enkrat, a še takrat samo za kratek čas. V žalostnih letih samozvanec je mladi polkovnik knez Mihail Vasiljevič Skopin-Šujski v zvezi s švedskim generalom Delagardom v njenih silnih zidovih zbral svoje vojne sile in

prisilil od tam poljskega vojvodo Sapieho, da je ustavil dolgo trajajoče obleganje Trojicko-Sergijevske Lavre.

Nazadnje, tako pripoveduje ustno izročilo, so se neke krute zime januarja meseca, v grozo vsem prebivalcem, nad Aleksandrovsko Slobodo zbrali črni oblaki, se spustili nad dvorec in se razklali nad njim z groznim treskom, od katerega so se užgala poslopja in vsa Sloboda se je izpremenila v pepel. Po hiši razkošja, razvrata, ubojstev in bogoskrunskih služb božjih ni ostalo niti sledu...

Naj tudi nam pomaga Bog, da izbrisemo iz naših src zadnje sledove teh strašnih časov, kojih vpliv je kakor dedna bolezen še dolgo potem prehajal v naše življenje od roda do roda! Odpustimo grešni senci carja Ivana, ker ni sam odgovoren za svoje carstvanje, ker ni sam ustvaril svoje samovoljnosti in mučenja, usmrčevanja in očrnjevanja, ki so postala dolžnost in običaj. Te grozovite pojave so pripravili prejšnji časi in zemlja, ki je padla tako nizko, da je brez srda mogla gledati vse to, je sama ustvarila in spopolnila Ivana, isto tako, kakor so robski Rimljani za propada sami ustvarili Tiberije, Nerone in Kaligule.

Ljudje, podobni Vasiliju Blaženemu, knezu Repninu, Morozovu ali Serebrjanemu, so se pojavljali ne redko, kakor svetle zvezde na obupnem nebu naše ruske noči, toda prav kakor zvezde — niso mogli razgnati njene teme, kajti svetili so posamezno in ne da bi se združili in ne da bi podpirali splošno mnenje. Odpustimo grešni senci Ivana Vasiljeviča in se hvaležno spominjajmo tistih, ki so, od njega odvisni, vztrajali v dobrem, kajti težko je, da človek ne pade v takih časih, ko vsi pojmi propadajo, ko se nizkotnost imenuje krepost, ko izdajstvo postane zakon in ko se čast in človeško dostojanstvo smatrata za zločinski prestopek dolžnosti! Pokoj vašemu pepelu, pošteni ljudje! Plačujoč svoj dobi davek ste videli v Groznem pojav božjega srda in ste ga prenašali potrpežljivo; a šli ste po ravni cesti in se niste bali ne izobčenja ne smrti; in vaše življenje ni minilo zaman, kajti nič na svetu ne izgine in vsako dejanje in vsaka beseda in vsaka misel vzraste kakor drevo in marsikaj dobrega in zlega, ki obstaja še doslej kot zagoneten pojav v ruskem življenju, skriva svoje korenine v globokih in temnih nedrih preteklosti.

Verne duše.

(Bratu.)

To uro vsak na svoj grob hiti,
prižge luč in toplo misel
pošlje na oni svet.
Samo na tvojem grobu sveče ni.

Tvoj grob je daleč! Visoko se vzpne
moja misel, da ga najde...
In je nocoj to noč in vsako, vsako noč
ko črna zvezda, ki ne zajde,

Anton Zužek.

Otoški postržek.

Spisal Anton Komar.

11. Prikazen Erazem.

Mml bo zaskominalo neveščaka, ki bo bral tole poglavje. Rekel bo: Istinič je začel lagati. Veščak pa bo trdil: Istinič piše istino in prikazen je vredna Nanosa.

Kukavice so se približale gradu. Kamor pa kukavice pridejo, tam se mora zgoditi nesreča. Tokrat naj zadene samo bravca, ki bi rad, naj mu popišem Predjamski grad. Ne bom ga popisal. Jaz pišem, kar hočem.

Nekaj pa sem videl v bližnji cerkvi Marije Device, česar nočem zamolčati. Stalo je na oltarju. Bilo je kakor križ, ki so mu zgornje tri rame izpolnjene v trikot. V tem trikotu je bilo lepo izdelano, z žarki obdano — oko. Ampak vseč mi je bilo kakor slika — ne vem, kje sem jo videl —: Majhno dete se je srečalo s hudim bikom pa mu je s peščico grozilo in bik je bil v strahu. Tako mila se mi je zdela tista reč, da bi jo najmanjšim otročičem postavil v šolo ali pa nad jaslice v hišo.

Tovariša sta šla dol na viseči most pred spodnjo jamo in gledala v žrelo pod sabo, kamor je zginjal ljuti Potok, da si najde pod Nanosom pot v rajsko Vipavo.

Jaz pa sem rajši v hladu pod košatim drevesom zaprl oči. In kaj vidim z zaprtimi očmi? Od cerkvice sem kaj gre proti gradu nekakšna senca. Pred mano se ustavi, preden morem vedeti, ali je človek ali drevo, najbolj podobno je donu Kihotu.

»Jaz sem Prikazen Erazem, to ni majhna reč,« izpregovori z daljnim in votlim glasom, kakor znajo prikazni od pamtiveka. Ako bi ne vedel, bi mislil, da govori jama tam nad gradom, ne pa bitje v bližini. Potem še dostavi: »Kdo pa si ti, črvič zemlje?«

Skoro sem se bal, zato na moč prijazno povem, da ne bo zamere: »Renko Istinič iz Otoka.«

»Oh, ti si Hrenko Tistinič iz Potoka,« je pogrkoval in pačil moje ime. »Prav lepo ime, pogumno in ponižno hkrati, tudi si še nepokvarjen deček, ako misliš, da love otroke v potoku kakor žabe.«

Debelo sem ga gledal, ker nisem vedel, ali je nekoliko gluha ali jih ima za ušesi.

»Ne boj se me,« reče dobre volje, »jaz sem Prikazen Erazem in že štiri sto let nisem nikomur nič nahudil. Tudi ne misli, da sem kakšno izprenevedalo. Ali si bral mojo povest?«

»Sem! Obojno! Tisto spisano v gradu, in ono natisnjeno pri Šeberju, ki se prodaja pred postojnsko Jamo.« Zdaj sem že brez bojazni, ker vem, da govorim z vljudno, malone šaljivo prikaznijo.

»Kajne, ljubi Hrenko, ti si vse verjel in potrdil s podpisom v grajski knjigi. Ampak vedi, da je tam

samo lupina Erazmova, da pa manjka njegovega jedra.«

»Kako bi mogel to vedeti, ko niti našemu človeku ne vidimo v srce, kam šele vitezu, ki ga že štiri sto let ni več; in priče, ki so ga poznale, kdo nam bi jih obudil?«

»Ni jih treba buditi, dragi dečko. Dovolj se ve, da si domiseln človek osnuje pravično sodbo. Prav ti se boš potegnil za mojo slavo, ker si pošten in ljubiš resnico.«

Mene je zapeklo v lice. O, precej pošten! Samo tri peclje sem na botrovi hruški vzel v precep, da so šli preko plota v moj žep. In tisto jabolko visoko na Figarjevi jablani. Dejal sem, en sam kamen bom vrgel v skušnjavo na slepo srečo. Hudoba ali kdo je storil, da sem zadel in sklatil. Ali naj bi bil pustil ranjenca ležati?

Resnico ljubim! Ali ovinki so, zvijače z materjo. Morda bi bilo dobro, ko bi matere ne sišile vedno v dečke: »Kje si pa bil?« Saj mati ni kobilar. — Lahko rečem, da se še nisem zlagal. Ampak materi vse povedati, kar želi, je včasih težko. Ne toliko zavoljo tepeža, bolj kar tako, da ne bo huda. Ako sem bil debelo uro pri potoku, sem šel še za deset minut k botrovim in sem trdil, da sem bil pri botrovih, ker ji je bilo to vseč. Pri spovedi sem povedal za hruške in jabolko, kako mater ciganim, se mi ni zdelo vredno razkladati.

Takšna je bila moja poštenost in tako sem ljubil resnico.

»Vidim, da se sramuješ moje pohvale, in ker misliš, da je nisi zaslužil, te je oblila rdečica. Toda jaz vem, kaj govorim; čez leta se ti bo tožilo po sedanji nedolžnosti. Da se pa ne prevzameš, te hočem opozoriti na neko slabost, ki je jaz nisem imel, ki jo pa ti v obilni meri trpiš, to je strah pred ljudmi. Ta slabost je pri tebi tem nevarnejša, ker se ti kaže in hlini kot ljubezen do bližnjega. Ti bi rad ustregel vsem ljudem, nekaj ker jih res ljubiš, in to je prav, nekaj pa iz sebičnega namena, da bi te imeli radi, to pa je škodljivo, zelo škodljivo. Nisi značaj, Petelin, ki se po vetru obrača! Moral boš, kjer bi šel lahko naravnost, hoditi po ovinkih. Tako si boš naprtil nepotreben trud, delal boš tlako ljudem, in sicer njim samim nekoristno, če ne celo škodljivo tlako. Dosegel boš prav nasprotno, kar želiš: dobri te bodo spoznali za slabiča, hudobni te bodo imenovali hinavca. Tako boš brez veljave, tvoja ljubezen sirota. Ne boj se zamere, še manj zasmeha, najmanj pa neuspeha. Zakaj neuspeh poštenega dela skriva v sebi zdravo in krepko kal uspeha. Bodi mož, da ne boš micka.«

Čutil sem, da je vitezov govor moder in zdravilen. Zakaj moje zvižče nikomur ne koristijo. Se mater lahko pokvarijo v linavko. Vedela je sicer, da naravnost ne lažem, a opazil sem, da je večkrat videla moje mokre hlačnice, a molčala kakor Heli. Oče pa mi je dal nauk. Drugače nima jeze, samo kadar ure popravlja, je včasih jezen. Ima jih zmerom po deset in več v omari. Pa mu je neki dan stara šklemfa tako nagajala, da jo je vrgel skozi okno, menda ni preudaril, da je zaprto. Ena šipa je šla na drobno. Da bi nesrečo nekoliko popravil, sem tekel in prinesel uro nazaj. Oče jo je vzel v roko in zagnal v drugo šipo; lahko rečem, da je tokrat meril, češ, ako kaj vržem, že vem zakaj. Nato je meni dejal: »Ne bodi ura turnovska, no sončna ura bōdi!« Ta rek bom razumel, ko bom velik. Vendar se mi zdi, da mi je vitez Erazem podobno sodil, ko je še dodal:

»Ne boj se ljudi pa ne delaj ovinkov, ta slabost ti bo v srečo, ako se boš zoper njo boril, kakor je bil moj ponos meni v pogubo, ker nisem imel potrpa z ljudmi ter nisem znal brzdati svoje togote.«

S tem je prišel gospod Erazem zopet k sebi ter nadaljeval zamolklo:

»O sebi ti ne bom veliko govoril ali se lepega delal. Sedaj trdijo, da sem bil zadnji vitez plenilec na Kranjskem. To je v čeloti krivična sodba. Je danes več plenilcev nego za mojih dni v deželi in prav toliko slabši so, kolikor niso vitezi. Če zamolčim, da je bil marsikateri graščak kakor oče in grajska gospa kakor mati med nizkim ljudstvom, vendar smelo rečem, da je hujši nego nekdanji grad nepošten mestni častnik, pohujšljivejši nego grajski izprijenec umazani godec in škodljivejši nego valpet brzobogati oderuh, zlasti ker danes ne moreš zločinca pokazati s prstom. In prav ti zlikovci najbolj čvekajo čez viteze. Prepričal se boš, da Judež z mošnjo Petru očita petelina. — Ko sem bil ob službo in preklican v državi, ali naj bi bil kot vitez iskal koreninic po gozdu in kmetom kradel bob? Ako pa sem kramarsko dušo olajšal za ljudske žulje ali vznemirjal voznike, da niso toliko pijančevali in kosmatili, milost božja, kakšen vrišč so zagnali od Trsta do Dunaja, da bodo vsi trgovci in obrtniki ostali najmanj v Čakovcu, če ne v Kotoribi. Če bi bilo res tako hudo, čemu pa so kar naprej tovorili, da jih je bila zmerom polna cesta?«

Meni se je zmedlo v glavi, da nisem vedel, kaj bi verjel. Čital sem bil o hudobnih graščakih in še hudobnejših valptih, ki so strojili kmetom kožo na telesu. Kolikokrat sem z veselim pogledom objel razvaline na Soviču, češ, hudi časi so minili, dobro, da me ni bilo takrat na svetu. Sedaj me pa jurčka spominja Erazem, da je v naših časih vse hudo še pomnoženo, ker je manj strahu božjega in človeškega, da so še derci in razbojniki in ječe in orožniki in davki in pijanci in kvante in tepeži, in skriti zločinci, ki so se pomnožili, edino Turkov ni več, da bi se mogla o njih

pisati kaka lepa povest. Moj dunaj, morda pa me vendarle vara Prikazen, ker je zelo verjetno, da je pogubljena zavoljo neprevidene smrti.

Toda gospod Erazem, ko je govoril dalje, kako je rastel pred mojimi očmi.

»Nočem se hvaliti, ker nič ne pomaga, a da se boš mogel kedaj potegniti za moje dobro ime, vedi, da sem bil slaven vitez za cesarja Miroslava s praznim žepom in sem se veliko vojskoval zanj in proti njemu, vedno kakor je bilo treba. Znan sem bil po Nemškem in Laškem, govoril jezike teh dežel, latinsko mi je bilo kakor slovensko, češki in ogrski vitezi so me visoko cenili, Pariz mi je bil kakor tebi Unec. Sedaj imate sicer vsepovsod železnice, pa rečem ti, da niti ljubljanski škof toliko ne popotuje, kolikor sem jaz prekolobaril na svojem konju širom Evrope. Najimennejši možje so mi bili prijatelji. Tovariš sem bil kralju Matjažu izza mladih let, ko smo pod njegovim očetom Jankom Sibirjaninom premagali velikansko turško vojsko pred Belgradom. Trije Janezi so nas vodili. Meč nam je bil oče Janko, ogenj sveti menih, ki mu pravite, ker ni hotel biti škof, Kapostran, piš pa kardinal Janez, ki ga je papež poslal. To si je turški Murad ruval brado in preklinjal kakor sultan! Kesneje sem držal s kraljem Matjažem, ko je vladal na Dunaju, in sem zanj priboril Trst. Še zdaj sem visok poveljnik v njegovi vojski pod Nanosom. Ker nisem bil vedno na strani Miroslava s praznim žepom, očitajo mi vihravost kačji ljudje, ki rajši nazaj nego naprej prokujejo.«

Gospod Erazem se je nagnil proti meni ter nadaljeval:

»Ti menda misliš, da sem pogubljen, ker sem posekal grofa Papenhajma. Le beži, Hrenko, z nevelikim katekizmom. Odpustek res ni bil, in ako je bil smrtni greh, nič ne dé, saj sem bil na smrt obsojen in so mi pošiljali spovednika v ječo. Takrat smo se še kesali greha in zanj zadostovali! In da me ni baron Ravbar ubil, bi bil šel osebno v Rim po pokoro k samemu papežu. Ti se škofa bojiš in pred papežem bi umrl. Jaz pa sem se s škofi in opati pogovarjal kakor ti z Ostanom. En papež mi je bil celo prijatelj. Glej tole cerkvico Matere božje! Sezidal jo je moj oče. In kdo jo je posvetil?«

Priznal sem, da se takih reči ne učimo v šoli.

»No, dobro,« je nadaljeval, »povedal ti bom po vrsti. Ko sem služil cesarja Miroslava, je bil pri njem za tajnika Enej Pikolomini in za kaplana pobožni Lamberg. Enej je bil bistra glava, vitez od pete do temena, zmotam in grehom burne mladosti je dal slovo, postal duhovnik in veliko storil za zvezo med cesarjem in papežem. Zato je postal tržaški škof. Z Lambergom sva ga spremljala v Trst. V Ljubljani smo bili dobre volje in Lamberg je rekel Eneju, da bo še papež. »Kadar bom papež v Rimu,« je obljubil Enej, »bom tebe postavil za škofa v Ljubljani.« Tako je

tudi prišlo. Čez nekaj let je postal Enej papež in je ustanovil ljubljansko škofijo. Lamberg je bil prvi škof. Enej se je imenoval Pij II. Poprej že, ko je bil še tržaški škof, sem ga povabil, da je posvetil našo cerkvico. Tisti dan smo se dobro imeli in tudi kmetom smo napravili veselico. Jedli smo štruklje in meso in pili vipavsko vino. Le glej me, tako je bilo in prav nič drugače!»

»Ko bi mi še kaj povedali o tem papežu Piju,« sem prosil.

»Zakaj ne, če želiš. Sicer pa boš, ako boš priden, lahko sam bral, kar je učeno pisal o svoji dobi in tudi o naših krajih in ljudeh. Kako je znal koristiti Cerkev, samo en slučaj iz prejšnjih let. V tistih časih so hoteli Francozi, da bi imeli papeža kakor v kleščah, in če je kaj svobodno odredil v korist vesoljne Cerkve, so takoj zakričali, da se mora sklicati cerkveni zbor, da bi na njem papeža učili kakor učenčka; in da bi tudi zbor ostal v francoskih mrežah, so zahtevali njihovi poslanci, da mora biti na Francoskem. Papežu je bilo težko, ker se ni hotel zameriti francoskemu kralju in narodu. Tu je pomagal Pikolomini. Vstal je kot poslanec Miroslava in povedal, da bi šel tudi njegov gospod na cerkveni zbor, toda ker je cesar, ne bo hodil na Francosko, ampak naj bo cerkveni zbor v njegovi deželi. Francozi so naredili dolge obraze in pustili papeža pri miru s svojim večnim cerkvenim zborom. Kdor zna, ta zna. In ta čudoviti mož je kesneje postal svet papež. Sovražniki so mu očitali, da je bil v prejšnjih časih drugačen, pa je s kesom odgovoril: 'Zavržite Eneja, sprejmite Pija.' Najbolj so ga skrbeli Turki, ki so par let poprej vzeli Carigrad. Za smrt bolan je šel nadnje in se ni dal ustaviti, dokler ni na poti izdihnil. V neki pesmi je želel, naj bo enak vsaj desnemu razbojniku.«

»Desni razbojnik je velik svetnik,« sem ponovil za gospodom kaplanom.

»Menim, da največji! Mi vitezi smo Dismasa častili za svojega patrona. In papež Pij je premeteno ravnal, ko si je želel biti njemu enak,« se je Prikazen Erazem žalostno nasmehnil.

Strmel sem in se čutil neizmerno majhnega zraven slavnega moža. Sočutno sem dejal, da kaj rečem: »Zdite se mi kakor don Kihote. Jokal sem se, ko sem bral, kako je Kihote na smrtni postelji spoznal svoje zmote. Vi ste bolj nesrečni. Gospod Erazem, morebiti ste v vicah in tam veliko trpite, jaz bi za Vas molil in odpustke daroval.«

»Hrenko, kaj ti veš o vicah. Ti misliš, da so vice tolikšne kot Hrenovice. No, kar veš ni napačno, ampak veliko premalo. Vice so stokrat večje nego zemlja in tisočkrat lepše. Tam so same poštene duše, in ko bi bila še Bog in Marija vmes, ne bi nobena silila ven. Pač pa bi nebeščani vsi šli na vojsko, da se jih polaste. Prosi Boga, da vanje prideš, pa kmalu, da ne zamudiš vlaka. — Kihote! Kaj bo Kihote? On in hudo?

Prej on in čenča! Kihote je po naše Grahar ali Čičerin. Pošten vitez, en kolešček preveč, hude sanje, gladko v nebesa, še gorak. — Le moli, otrok, moli, pa nase ne pozabi! Ampak meni ne boš koristil drugače, kakor da me spraviš med narodom v dober spomin. Ni mi za slavo, kakor mi je bilo, ko sem bil na onemle gradu gospod. Toda za moje gosposke grehe mi je Bog naložil tudi gosposko kazen, da ne najdem pokoja, dokler iz mojega dobrega jedra ne zraste poprava slabih zgledov; zrastle pa bo, ko me ogreje ljubezen ljudstva, ki sem živel med njim, zakaj silno mrzlo je v grobu. Rešil me bo tisti, ki bo pokazal moje dobro jedro. Da ga dobim, smem semkajle prihajati trikrat na vsakih sto let.«

»Torej ste se že večkrat tukaj prikazali.«

»Kajpak sem se, danes že dvanajstič. Ali sreča mi ni mila, ker sem na opoldansko uro navezan, ko ljudje južinajo. Doslej sem komaj vsakih sto let našel človeka pod lipo, vselej napačnega. Prvič sem našel kmetiča: pokrižal se je in bežal kakor pred hudobo. Drugič sem našel cigana: poslušal je, lokavo gledal in si mislil, da sem cigan kakor on. Tretjič sem naleti na deklico: obrekovala me je, da sem se ji silil za ženina. Sedaj imam tebe — in ti boš naredil.«

»Kdo rajši nego jaz. Pa ljudje ne bodo verjeli, že tako pravijo, da sem preučen, potem bodo rekli, da lažem.«

»Nič se ne boj! Zapiši, kar sem ti povedal, in če so taki debeloglavci, da ne ločijo, kar je tvoje in kar je moje, ne stori si nič, ako ne prej, čez dve sto let, ko bo Slovencev ne poldrugí, ampak tri milijone, bodo radi brali, in jaz bom rešen in ti slaven.«

»Tri milijone da jih bo Slovencev, pravite, kakor v maju hroščev?!«

»Še več jih bo, to vem, da bodo sodnemu dnevu trobili.«

»Bog daj!« sem dihnil.

Prevzelo me je in mi prišlo v zavest, da doživljam velike reči. Hvaležno sem šepetal: »S čim sem zaslužil, da ste se ponižali in mi tako zgovorno razodeli svojo usodo in marsikaj. O, ko bi bil stric Luka tak, raj bi bil v Otoku.«

»Lepo, da se mi čudiš. Zgovoren moram biti za pokoro, ker sem bil poprej preveč osoren. Vedi pa, da na onem svetu nedolžne dečke vse drugače cenimo, ker iz dečkov rastejo možje. Takoj ko sem te zagledal, sem si mislil: Ta deček bo brez suma verjel mojim besedam in bo skušal preteklost umevati, ne pa sramotiti. Upam, da boš tak.«

»Gospod Erazem, jaz bom storil za Vas, kar bom znal, in še koga bom nagovoril. Ali se boste še prikazali?«

Prikimal je: »Vsakih tri in trideset let, zakaj na enega človeka se ni zanašati. Obenem pogledam za kralja Matjaža, če še letajo srake tod okoli. Matjaž se boji samo srak!«

Prikazen je te besede že šepetala, nato umolknila in se premaknila k cerkvi. Kar se je nato godilo, ne vem, ali je mrmrala voda ali šumela lipa ali pela Prikazen. Nekaka bajka je bila o Matjažu, oslu, fantu in sraki. Dobro sem slišal konec: »Fant je počil, sraki

rep odskočil; — fant je počil, sraki kljun odskočil; — fant je počil, nič več ni razložil.« Bum, bum, bum! je zares pokalo. Prestrašen sem poskočil. V obraz sta se mi režala Kenda in Ostan. Maščevala sta se za jutranji strah. — Kdor to bere, naj me ne odere.

(Konec prihodnjič.)

Deklica, počakaj . . .

Deklica, počakaj —
naj bo kakor že —
ure, dnevi, leta
hitro odme glé . . .

Nizko je še solnce —
kam se ti mudi?
v bezgu in jasminu
skrij se mladih dni.

Vera tvoja sveta —
bezeg in jasmin —
križ naj moj prepleta
v letih bolečin . . .

Deklica, počakaj —
roža že cvetè,
ki jo hranim zate,
ko se cvet ospè . . .

Gliša Koritnik.

Jesenski večer.

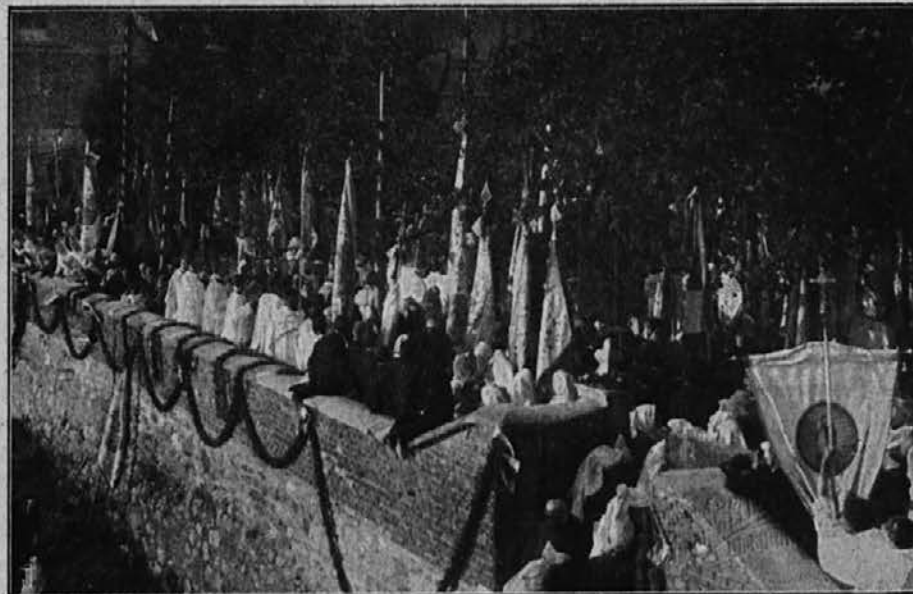
Jesenski večer.
Okoli hiše veter joka
in trka na dver,
in trka na okna, trka in kliče.
Kdo trka v vetru? Kdo me kliče?
Ti, moja mati?
Ne da ti spati
v gomili skrb za tvojega sina?
Prijatelj, ti? ki šel brez slovesa
v deželo si senc.
Samoten tam bivaš
in hodiš klicat drugov nekdanjih,
prijateljev solnčnih mladostnih dni?
O deklica sladka, morda ti?
Ki si kakor cvetka ob solnca zatonu
zaprla svoje sladke oči,
a solncu več jih odprla nisi.

O mati, spi!
O, bolje je tebi v črni gomili
ko sinu tvojemu v belem dnevu.

Prijatelj, spi!
Nikar ne hodi
iskat odbeglih srečnih dni.
Ni več mladostnih radosti nekdanjih,
nekdanjih pojočih dni več ni.

O deklica, spi!
V življenju
nekdanje zvestobe več ni.
In srečen,
kdor v tihi gomili spi.

Ksaver Meško.

Marijanski kongres: Zbrani praporji Marijinih družb krog oltarja na Rakovniku.

Pregled naše umetnosti.

Viktor Steska.

(Nadaljevanje.)

Wiser Josip Leopold pl. Berg, stavbni nadzornik v Ljubljani. L. 1765 je vodil zgradbo ljubljanskega gledališča, ki ga je zidal Prager. Bil je miniaturni slikar in je sodeloval pri matici Dizmove bratovščine 16. januarja 1756, kjer je slikal list 174. s sepijo. L. 1762 je risal razgled na Ljubljano z viška proti jugu kot okrasek oprostilnega pisma nekemu krznarskemu vajencu. Podpisal se je: Leop. Wiser 'delineavit et sculpsit anno 1762.¹

Zapotnik (Sapotnegg) je slikal na platno portret l. 1741 umrlega škofovega komisarja (župnika) in pisatelja Ahacija Steržinarja. Podpisal se je zadaj ob zgornjem robu.²

Zeit Anton, duhovnik, beneficijant v Novem mestu, ki je naslikal sv. Alojzija za župno cerkev v Šempetru pri Novem mestu. Tudi njegov nečak je slikal. Učil se je v Rimu.³

Zergol vitez Zergolern Franc Viljem, bogat zasebnik, rojen v Ljubljani 1653, je po dovršenih ukih prepotoval zapadno Evropo. Bil je ljubitelj in podpornik umetnosti. V svojem bivališču Rosenbüchl pri Ljubljani je imel lepo zbirko slik. Kot ud operosov je imel naziv Delicatus in med Dizmovimi brati se je imenoval »samotnik«. Umrl je 28. januarja 1710.⁴

Zergolern pl. Janez Josip, roj. v Ljubljani 21. jan. 1684. Oče mu je bil Frančišek Viljem, mati Elizabeta Grundlern pl. Grienberg. Ko je dovršil svoje nauke, se je posvetil risanju. Prvi povod temu je bila očetova lepa zbirka slik na gradiču Mali Rožnik (Rosenpüchel) pri Ljubljani. Učil ga je slikar Frančišek Bemb. L. 1707 se je povrnil z Dunaja in odšel v spremstvu knezoškofa Ferdinanda grofa Kuenburga na Portugalsko. Tu se je seznanil z mnogimi znamenitimi slikarji.⁵

Ziegler Franc Ludovik, slikar v Ljubljani, je popravil 1692 v šempeterski cerkvi poškodovan strop, vdeti je bilo treba 12 novih tabel, ki jih je poslikal Ziegler.⁶

Ziegler Ivan, slikar v Ljubljani, se imenuje v mestnih davčnih knjigah v l. 1727—1741. L. 1729 je poslikal razpelo pri Sv. Krištofu v Ljubljani. L. 1742 je slikal v novi hiši »zum wilden Mann« na trgu, sedaj Pred škofijo št. 1. Zaslužil je 29 gl. 45 kr.⁷

Ziegler Karel, frančiškanski brat v Samoboru, rojen Tirolec, je bil redovnik 30 let in je umrl 13. januarja 1767 v 56. letu svoje dobe.⁸

Zupančič Janez (Suppantšitsch), slikar v Ljubljani 1717—1728.⁹

Tuji slikarji.

Ko so se Dunajčani 1683 srečno rešili turške nevarnosti, je turška moč opešala in našim pokrajinam je zasijala lepša doba. Ljudje so se pričeli bolj zanimati za zunanji svet. Ustanovila se je zveza z Indijo, trgovina se je dvignila, promet je napredoval. Da je pa bilo to mogoče, so zgradili lepo Dunajsko cesto okoli 1720 in postavili črnuški most (1724). Vozovi so prepeljavali blago z Dunaja do Trsta, pa tudi ladje so nosile bremena od Zaloga na Hrvatsko ter se vračale otovorjene z žitom in vinom. Trgovina je ljudi obogatila. Ob velikih cestah so postavljali prostorne hiše; gospoda je posnemala visoke kroge, popravljala in krasila je graščine in dvorce s stukaturami in slikami.

Ker okoli 1700 doma ni še bilo dosti dobrih slikarjev, so jih klicali iz Italije, odkoder so umetniki radi prihajali; saj je bilo ondi že vse prenasičeno slik. Italijanski slikarji so Nemčijo in Avstrijo kar preplavili.

V avstrijskih deželah so delali n. pr. Guido Cagnacci, Bellucci, Carlone, Fanti, Del Po, Januario Basile, Solimena, Burnacini, Peluzzi, Martinelli, Pellegrini, Galli-Bibiena, Gennaro, Altomonte itd.¹⁰ Manj je bilo tu naseljenih Nizozemcev, n. pr. Van Schuppen, Schoonjans i. dr. Polagoma so se začeli prijavljati tudi Nemci, ki so dosegli visoko stopnjo umetnosti, n. pr. Kopetzky, Rothmayer, Hillebrand, Daniel Gran, Unterberger, Sambach, Troger, Brand, Maulpertsch itd.

Podobno so tudi v Sloveniji naročali slike v tujini, dokler niso našli domačih umetnikov. Nekaj teh tujcev moramo tu omeniti:

Auerbach Janez Gotfrid, rojen v Mühlhausenu na Saksonskem dne 28. oktobra 1697, je postal dvorni slikar na Dunaju 1735, kjer je umrl 3. avgusta 1753. Bil je na glasu zlasti kot portretnik. Večkrat je naslikal cesarja Karla VI. Njegova je slika sv. Jakoba star. v župni cerkvi sv. Jakoba v Ljubljani iz l. 1720. Ko je namreč prejšnja slika l. 1774 pogorela, je ključar Ignacij Friedel bržkone na Du-

¹ Mitth. 1864, 87; Laib. Wochenbl. Nr. 342.

² Stegenšek, I., 51.

³ Mitth. 1848, 75; Strahl, 25; Radics, 37; Erberg, Versuch etc.; Iv. Šašel, Zgod. šempeterske fare, 14.

⁴ IMD, 1900, 173.

⁵ IMD, 1900, 174.

⁶ Zbornik UZD, 1922, 129.

⁷ Zbornik UZD, 1922, 129; Radics, Alte Häuser, I., 60.

⁸ Nekrolog.

⁹ Mittheilungen, 1890, 123.

¹⁰ Dr. A. Mayer, Der Maler Joh. Mart. Schmidt, 24.

naju kupil sedanjo sliko za 600 gld. L. 1822 je sliko obnovil Matej Langus in l. 1879 Anton Jebačin.¹¹

Bambino Nikolaj vitez (cavaliere). Tega slikarja smo že imenovali. Rojen je bil v Benetkah 1651, umrl je 1736. Bil je učenec Mazzonijeve in Marattove šole. L. 1727 je naslikal za Komendo štiri slike za 248 gld. 30 kr. Te slike je popravljal l. 1860 Mihael Stroy in 1904 Ludovik Grilec. Tudi za Sv. Jakob v Ljubljani je bila pri njem naročena slika sv. Ignacija leta 1714.¹² Na sliki pa se nahaja označba I. V. H. Sv. Ignacij gleda zamaknjen proti nebu. Oblečen je v mašniško obleko. Nad njim plava sv. Trojica, spodaj drži angel knjigo z napisom: Ad maiorem Dei gloriam (k večji časti božji), kar je bil Ignacijev rek. — Bržkone sta bili pri Bambinu naročeni tudi sliki sv. Ane in Angela varuha, toda na slikah je podpisan drug slikar. Na sliki sv. Ane čitamo: B. L. O. MDCCXXIV (1724); črki B in L sta zvezani v monogram; na sliki Angela varuha pa se nahaja ves napis Bartolome Liberi. Slika sv. Ane je posneta po Murillu. — Za nekdanjo frančiškansko cerkev je naslikal za veliki oltar Marijino vnebovzetje in »13 drugih slik«. Ali je prva slika še ohranjena, ni znano, pač pa je prejkone ohranila uršulinska cerkev teh 13 slik. V nekdanji frančiškanski cerkvi so gotovo imeli slike vseh 15 skrivnosti sv. rožnega venca. Zad-

¹¹ Müller-Singer, Künstler-Lexikon, I, 47. — Tschischka: Kunst und Altertümer in dem österr. Kaiserstaate. Wien, 1836, 331. — Kronika šentjakobske župnije.

¹² Župnijska kronika. — IMD. 1902, 52.

Fromiller: Ustoličenje slovenskega vojvoda na Gosposvetskem polju.

nja slika, kronanje Marijino, je bila v velikem oltarju. Prav tako je sedaj v uršulinski cerkvi v Ljubljani. Po stenah pod korom in cerkvene ladje se nahaja 13 slik, ki predstavljajo skrivnosti sv. rožnega venca. Te slike so bržkone Bambinove. V velikem oltarju je sedaj slika M. Josipine Strusove. Deseta skrivnost: »Ki je za nas križan bil« je bila uprizorjena v stari frančiškanski cerkvi v kapelici sv. križa. Oltar in Križani — oba sta sedaj v Hrenovicah.

Basso Tomaž. V uršulinski grajski kapeli v Škofji Loki se nahaja slika sv. Ane z Marijo in angelci iz leta 1737.¹³ — Za frančiškansko cerkev v Pazinu je tudi isti slikar napravil sliko.¹⁴

Bellucci Antonio, rojen 1654 v Pieve di Soligo pri Trevisu, od l. 1709 dvorni slikar na Dunaju, umrl 1726. Slikal je na Dunaju, v Düsseldorfu, Londonu in Benetkah. V kompozicijah je bil izviren. V Ljubljani se je nahajala njegova Pieta (žal. M. B.) v križni kapeli nekdanje frančiškanske cerkve.¹⁵

Bevilacqua Giovanni. V Strahlovi zbirki v Stari Loki je osnutek slike iz l. 1762 s podpisom Bevilacqua Giov. Venetus.

Flurer Franc Ignacij Josip, slikar v Gradcu, ki je 26. junija 1742 umrl. Njegova je oljnata slika velikega oltarja sv. Egidija v graški stolnici; istotako sliki dveh stranskih oltarjev. Bil je tudi dober freskant. Njegova najznamenitejša freska je stropna slika v zdravilišču Toblbad pri Gradcu: Olimp 1732. Leta 1728 je ilustriral s 13 slikami knjigo o cesarskem poklonstvu v Gradcu. Za Sv. Peter pri Mariboru je naslikal l. 1737 glavno sliko sv. Petra.¹⁶

Fromiller Josip Ferdinand pl. je naslikal, kolikor je sedaj znano, na Slovenskem dve sliki, eno za podružnico sv. Hiacinte v Rogatcu,¹⁷ drugo za sedanjo frančiškansko cerkev v Ljubljani, namreč sliko treh mučenic: sv. Lucije, Agate in Apolonije. Ta slika je dobro ohranjena in kaže izvrstnega slikarja po sestavi, risbi in barvah. Ozadje je modrikasto, zgoraj nekoliko rjavkasto, inkarnat je naraven, barve so mnogovrstne.

¹³ D. i. S. 1894, 532.

¹⁴ Poročilo P. Henrika Damiša.

¹⁵ Müller-Singer, KL, I, 100; Tschischka, o. c. 336; IMD, 1902, 52.

¹⁶ Wastler, SKL, 21. — Cerkevni zaukaznik za lavantinsko škofijo, 1908, 220.

¹⁷ Cerkevni zaukaznik za lavantinsko škofijo, I., 1908, 220.

Fromiller je umrl v Celovcu 9. decembra 1760 v 67. letu, torej je moral biti rojen okoli l. 1693, toda kje, je neznano. Njegovi starši so kupili 8. julija 1717 v Celovcu hišo. Poročil se je v Gornji Beli (Obervellach) z Marijano Eysank pl. Marienfels, hčerko ondotnega trškega župana. Iz tega zakona je izviralo mnogo otrok. L. 1733 je bil imenovan za koroškega deželnega slikarja. L. 1734 je kupil v Celovcu lastno hišo. Učil se je najprej doma pri očetu, potem v Monakovem s pomočjo grofa Stampferja. Ondi se je pridno vežbal in napravil mnogo kopij zlasti po Rubensu. Pridobil si je z vztrajno vajo toliko spretnost, da je izlahka izvrševal naročila in se povzdignil med najboljše avstrijske baročne slikarje. Število njegovih del je prav odlično. Slikal je pastelne in oljnate slike ter freske. K prvim slikam spadajo freske v graščini grofa Stampferja v Trabuschingen pri Gornji Beli iz l. 1716. Poslikal je dvorano in naredil nekaj oljnatih slik. To delo se še naslanja na Rubensa. Ocenjevalci hvalijo silo sestave, krepko risbo in bujno domišljijo; barve so pa še manj izbrane. V cerkvi pri Stallhofnu pri Gornji Beli je slikal na severni steni za Stampferjevo grobnico štiri poglavitne čednosti, štiri prizore iz življenja Marijinega ter oljnato sliko Snemanje s križa. V graščini Meiselburg je okrasil sobo z mitološkimi prizori. Znanе so njegove stenske slike v deželni hiši v Celovcu (1739—1740) in na Osojah. V deželni hiši je naslikal: 1. Poklonstvo deželnih stanov cesarju Karlu VI. l. 1728 (stropna freska), 2. na stranski steni: Darovanje Celovca deželnim stanovom in 3. na nasprotni strani: Ustoličenje na Gosposvetskem polju (1740). Po tej sliki je Fromiller pri nas najbolj znan.

Na Osojah je s freskami poslikal cerkev in v samostanu dve dvorani: viteško in sv. Benedikta. V cerkvi je napravil 18 večjih stenskih slik, tri stropne slike in 11 manjših slik, izvršenih v rumenkasti barvi. V viteški dvorani je naslikal 14 portretov deželnih knezov. Za meščanski spital v Celovcu je napravil sv. Boštjana. V stari stolni cerkvi na Krki je okrasil stranske stene s prizori iz življenja sv. Heme.¹⁸ V celovškem deželnem muzeju hranijo več Fromillerjevih slik: 1. Poveličanje sv. Ignacija po Rubensu. 2. Kristusova glava. 3. Izvirni osnutek za poslikanje male grobne dvorane v deželni hiši iz l. 1738. 4. Portret grofa Kristofa Andreja Khraneggga. 5. Portret Fromillerjeve družine (slikar, njegova žena in dve hčeri), l. 1759. 6. Slepilajnar. 7. Oltarna slika iz Wernberga, l. 1733.¹⁹ V gradu Ebentalu pri Celovcu so freske iz dobe pred l. 1748, ki kažejo arhitekturno okrasje in figuralno sliko: Zbor bogov. Podobna slika zbor bogov se nahaja tudi v graščini Toscheldorf.²⁰

¹⁸ Dr. Fr. G. Hann: Der Gurker Dom, 42.

¹⁹ Führer d. d. Museum R. in Klagenfurt, 46—49.

²⁰ Dr. Heinr. Hammer: Der kärntner Barockmaler Jos. Ferd. Fromiller, Carinthia, 1910, 101—163. — Kukuljevič, 94. — Strahl, 24, 45. — Dr. Gustav Zoepfl: Kärnten, 1806, 79 i. d. — Radics, 37.

Herzog Anton, slikar na Dunaju, je slikal l. 1725 sv. Janeza Nepomučana za diskalceatsko cerkev v Ljubljani.²¹

Mayr Josip Jurij je slikal velike stenske slike v biljardni sobi kriške graščine pri Komendi l. 1731. L. 1886 jih je umil slikar Matija Koželj. Slike uprizarjajo boj s Turki pri Sisku l. 1593, Poklonstvo deželnih stanov cesarju Karlu VI. l. 1728, dalje štiri letne čase in skupine mitoloških oseb. Wastler navaja slikarja enakega imena, ki je bival v Gradcu. Ta je bil rojen 1715, zato ne spada sem, ali pa je letnica 1731 napačna.²²

Orwix Oswald je poslikal pred l. 1715 kapelo sv. Antona in grobišče knezje rodbine Turjaške v nekdanji frančiškanski cerkvi v Ljubljani. Za to kapelo je naslikal tudi oljnato sliko sv. Antona.²³ Thalnitscher ga imenuje Francoza.

Püchelstein, dvorni slikar na Dunaju, je naslikal oltarno podobo Brezmadežne za kapelico ljubljanskega duhovskega semenišča 1775. Slika je dobro ohranjena in se lepo podaja v vitki okvir; žal da je nekoliko potemnela.

Ressfeld Karel pl. je živel okoli 1696 in je umrl v samostanu Garsten. Za Kremsmünster je naslikal duše v vicah.²⁴ Za Idrijo je izvršil presv. Trojico, ki je še ohranjena. Osnutek te slike, ki pa je že precej preperel, hrani slikar Matej Trpin v Ljubljani.

Ricciolino Michelangelo je bil rojen v Rimu 1654 in je ondi umrl 1715. Njegove slike se nahajajo v Rimu po cerkvah in v zasebnih zbirkah.²⁵ L. 1715 se je nahajala v ljubljanski stolnici njegova slika sv. Filipa Nerija. Morda se ta slika nahaja sedaj v podružnici na Hruševjem pri Dobrovi.

Rincolino (Rinckolinus), slikar laške narodnosti, ki je deloval večinoma na Sp. Avstrijskem v l. 1745—1754. Lambergov kanonikat v Ljubljani hrani sliko (48×36 cm), ki predstavlja v majhnih, toda izbornih portretih 10 grofov Lambergov od 1536 do 1754. Slika je iz l. 1754. Za Lambergovo graščino Ottenstein na Sp. Avstrijskem je naslikal enako, toda večjo sliko (92×148 cm).²⁶

Rossini Paolo, Benečan, je naslikal okoli srede 18. veka sliko Križanega s sv. Magdaleno za Brunik nad Radečami pri Zidanem mostu.²⁷

* * *

(Nadaljevanje: »Umetnost koncem 18. stoletja« [Rokoko in klasicizem] v VI. letniku »Mladike«.)

²¹ Diskalceatska kronika.

²² Die österr. Monarchie i. W. u. B., Kranjsko, str. 470. — Wastler, 101.

²³ Kukuljevič, 328. — IMD, 1902, 53.

²⁴ Mitteilungen d. Z. K., 1916/17, B. XV., 155.

²⁵ Müller-Singer, KL, IV., 57. — IMD, 1902, 55. — Lesjak, Zgodovina dobrovske fare, 103.

²⁶ Carniola, 1915, zv. 3.

²⁷ Mitteilungen d. Z. K. f. D., 1912, 78.

O roparskih napadih.

Zgodovinske drobtine. — Zbral Leopold Podlogar.

(Nadaljevanje.)

45. Šent Jernej. Šentjernejska dolina je pred hajduki veliko prestala. Trpel je graščak kakor seljak.

Leta 1665 so napadli hajduki Gracarjev turn, in sicer v majniku. Vdrli so skozi okno v obednico. Grad so čisto izropali; grajskim se k sreči ni zgodilo nič žalega. Roparji bi bili dobili radi v roke grajsko gospo, Marijo Rozino pl. Buset, pa ta se je bila s hčerko srečno rešila po skrivnih izhodih.

Hudo pa se je godilo neki tukajšnji grajski gospe sto let poprej (1565). Prišla je v roke Turkom ali hajdukom v grajskem parku. Branila je kakor levinja svojo žensko čast, zato so ji roparji odsekali obe roki, potem pa menda slučajno prepodeni, zbežali, odkoder so prišli.

Graščak na Vrhovem (Freihof) je imel iz strahu pred hajduki stražo ponoči in podnevi. Ta varnostna odredba je pač vedno srečno pregnala hajduke, ki so pa potem v okolici tem strastneje ropali in rogovili.

Na Ostroškem gradu so imeli tudi enako stražo, kakor na Vrhovem. Nekoč se je pa hajdukom le posrečilo vlomiti v grad in ga izprazniti. Zvijavno so premotili hišno, ki je pričakovala vse drugačen obisk kakor hajduški, da jim je v pozni nočni uri odprla. Ob tem napadu je bil ubit graščak Sever in Švajcar.

Stari Šentjernejci so vedeli o hajdukih veliko pripovedovati, zlasti o harambaši. Bil je to neki Ivo, pravzaprav Daja Despotovič, ki je imel prav dobro organizovano družbo. Z dušo in telesom so mu bili vsi vdani, dokler se jim ni zameril s tem, da je par tovarišev radi malenkosti kaznoval s smrtjo. Zarotili so se, da se ga iznebijo. Najeli so nekega Vlaha, da je Ivotu prinesel pismo s priporočilom, naj ga nemudoma prebere in odgovori. Medtem, ko je harambaša bral pismo, mu je eden zarotnikov preklal glavo.

Pri cerkvi sv. Jederti vrh Gorjančev je vkopan v trato kamen z letnico 1687 in vklesanim imenom Jezus. Ljudstvo mu pravi »Krvavi kamen«. Mogoče je bil tukaj, tako sodi ljudstvo po starem izročilu, krvav spopad s hajduki. Eni pa pripovedujejo, da so na onem mestu vkopali do vratu nekega mladeniča in neko dekle in jima potem odsekali glavi. Ali je bila to kakšna sprava ali maščevanje, o tem ugiblje ljudstvo še danes.¹

Ko so l. 1737 po ponesrečenem napadu na kostanjeviški samostan odšli hajduki izpred Kostanjevice, so se napotili v Šent Jernej. Tam pa so naleteli na pripravljen odpor. Umeknili so se proti Pleterjam, in ker so bili tudi tam pripravljeni na obrambo, so odšli mimo Sv. Jederti domov v Uskoke.²

Leta 1817 so napadli hajduki pleterskega gozdarja, ki je jahal iz Novega mesta in nosil pri sebi večjo vsoto denarja za svoje delavce. Ustavili so ga in zahtevali od njega, naj jim izroči denar in konja. Denar jim je izročil brez obotavljanja, glede konja pa jim je odsvetoval jemati ga s seboj, ker ga daleč naokrog vse pozna in bi jim znali vprav po konju priti na sled. Konja so mu pustili.

Tri dni po tem dogodku je slišal gozdar ponoči, da nekdo trka na vrata. Slutil je, da bo dobil pred vrati roparje, zato je naglo vstal in oborožen stopil pred zaprta vrata. Vprašal je, kdo je zunaj in kaj hočejo od njega. Povedali so mu, da so zunaj možje, ki so mu vzeli pred par dnevi denar. Ko bi bili takrat vedeli, da so se lotili pleterskega gozdarja, bi ga bili pustili v miru. Iz hvaležnosti, da se do nocoj še nikdo ni ganil zoper nje, mu prinašajo denar nazaj.

Gozdar je res po glasu spoznal može, ki so mu bili denar odvzeli. Komaj je odprl vrata, je zaslišal močan ropot v spalnici. Naglo kakor je odprl je zaprl in zapehnil vrata in skočil proti spalnici, sluteč, da so tam vlomili roparji. Pa roparjev tam ni bilo, pač pa je videl strašno razdejanje. Vdril se je bil strop baš nad njegovo posteljo in padel z vso silno težo na njegovo ležišče.³

Ta gozdar je bil sloveči Jožef Ressel, rodom Čeh iz Hrudima. Rojen je bil 1793 in studiral v Pragi tehniko in dobil službo v Pleterjah (1817 — 1821) kot c. kr. gozdarski oskrbnik. Ko je zapustil Pleterje, je dobil službo v Trstu, kjer je bil imenovan za pomorskega intendanta. Kot tak se je z vso vnemo lotil studija o navtiki. Izumel je parno ladjo na vijak. To je poizkusil l. 1829; ves poizkus z ladjo vred se je ponesrečil. Njegov izum pa ni ostal prikrit. Angleži so upoštevali to iznajdbo in jo izkoristili. Danes vleče vse ladje po morju Resseljev vijak, on pa počiva docela pozabljen pri Sv. Krištofu v Ljubljani, kjer je nagloma umrl na službenem potovanju 10. oktobra 1857.⁴

Kako so bili šumberški hajduki preplašili za Veliki Šmaren l. 1829 krške meščane in napadli v Veliki vasi Auersperga, smo že slišali. Odšli so od tam proti Šent Jerneju in v tej dolini povzročili veliko škode in strahu. Spomin na ta napad nam je ohranjen deloma v sliki, ki visi v ljubljanskem muzeju. Pa to je le posnetek slike, ki visi v Gorenjem Vrhpolju, eno uro od Šent Jerneja, na mlinu Ignacija Bučarja. Tabla je lesena (90 cm široka, 72 cm visoka) in slikana na obeh straneh.⁵

¹ Dol. Nov. 1887, 158.

² Hoff, Gemälde II. 81.

³ Slovenec 1907, št. 11.

⁴ Ljubljanski Zvon 1893, 124.

⁵ Argo 1899, 147. — Gruden, Zgodovina 1083.

Ena stran predočuje šentjernejsko dolino; znamenanih je 21 cerkva. Druga stran pa kaže mlin, kjer je bila v prostorni hiši stražnica, stanovanje takozvanih iblajtarjev (Ableiter, Bereiter ali Überreiter). Navadno so stanovali tam po trije.

Domač umetnik nam je predočil na sliki napad hajdukov na to stražnico. Spodaj pojasnjuje napis vso sliko v domačem jeziku: »U letu 1829 je 16 turških graničarjev po dolnjim Kranjskem ropat prišlo. Eno nedeljo, 16. dan avgusta zvečer, so prišli tudi u grenvahtno stražnico, kasarno u Gorenje Verhpolje, k Rangušu, en grenčar je bil ustreljen, drugi je moral bertijo pokazat in korporal je bil iz strahu skozi okno skočil. Ta beli Kranjec je razbojnikom do Vrhpolja mogel pot kazati. Klobuk je bil za to dobil, iz Črneče vasi Sintič. Ta obstreljeni je bil Rutar, drugi Taičman, tretji Šefar je bil ušel. Raubkomandant je bil u rdečem plašči in kapí. Piere Susa pri 40 let star, drugi eni so bili močno stari, dva pa mlada. U spomin izdelal in zapustil Jožef Ranguš vu letu 1875, star 68 let.«

Leta 1896 je bil v tem mlinu kustos deželnega muzeja, znani profesor Alfonz Müllner. Pogovarjal se je s 77 letnim starčkom, Antonom Goriškom. Ta starina je bil kot desetletni deček priča tega napada.

Po njegovem pripovedovanju so se v šentjernejsko dolino zaobljubili hajduki že pol leta poprej. Ljudje so se jih bali kakor Turkov in kakor v turških časih imeli pripravljene dve grmadi, pri št. Danijelu in na Arsišah. Obe grmadi sta imeli čuvaje, ki naj bi ju bili zapalili, kadar bi se hajduki prikazali.

Hajduke je pripeljal Sintič, ki je bil namenjen iz Bele Krajine v Črnečo vas pri Kostanjevici. Je li bil z njimi domenjen ali ne, se ne ve. Kazal jim je pot do Vrhpolja. Tam se je odigral dogodek, kakor ga nam kaže slika. Beli Kranjec stoji v desnem gorenjem kotu slike sredi roparjev. Obleka hajdukov je bošnjaška kakor tudi njih obrazi. Straža je belo oblečena. Našitki so zeleni, nosijo pa frak, hlače in kapo. Harambaša stoji v spodnjem levem kotu slike v pogovoru s stražnikom.

Stražnik jih je moral spremiti v gostilno, kjer so si sami poiskali kruha in vina. Plačali niso, ker nobenega domačih ni bilo doma. Ko so slišali, da so hajduki blizu, so vse pustili in se poskrili.

Z Vrhpolja so jo udarili proti Gracarjevemu turnu. Oskrbnikova gospa Hafnerjeva jih je zapazila, ko so prihajali proti gradu. Začela je prav hitro streljati. Hajduki so menili, da je v gradu močna straža. Odšli so v Gorjance in silili v Sintiča, da bi jim kazal pot, toda on se jim je natihoma izmuznil. Prisilili so pa nekega Vrhpoljčana, da je šel z njimi in jim kazal pot proti Metliki ter jim tudi odnašal. Pred Metliko jih je skrivaj zapustil tudi ta.

O hajduškem napadu na Vrhpolju se je zvedelo tudi v Šent Jernej. Spravilo se je na noge nekaj mož, ki so šli proti Vrhpolju in med potoma streljali vse

križem. Obstreljen je bil eden domačinov, ki se je bil skrtil v žito.⁶

V življenjepisu stolnega kanonika Frančiška Kramarja, ki je bil kapelan v Šent Jerneju (1827—1831), tudi beremo o tem napadu:⁷

Na Vrhpolje se je bilo priklatilo sedemnajst hajdukov. Po hišah so pobrali vse. Ker plena niso mogli sami odnesti, so prisilili dva močna fanta, da sta jim pomagala odnašati v gozd. O napadu se je zvedelo v Šent Jerneju še tisto noč. Tam se je mudilo tedaj vojaštvo »ravbarkomande«, cela kompanija. Ti so v naglici zbobnali skupaj 300 kmetov in jo udarili proti Vrhpolju. Stotnik si pa z vso to trumo ni upal v Vrhpolje. Ukazal je vojakom, naj bobnajo, streljajo na vse strani in kričijo na vso moč, češ, to bo roparje pregnalo. Žal, da se je streljalo po žitu, kamor so se bili Vrhpoljci poskrili. Več ljudi je bilo ranjenih, eden celo smrtno, da ga je moral iti Kramar previdet.

Pripovedujejo o hajdukih še to, da so se nekoč napovedali v šentjernejsko župnišče. Vse vrednostne stvari so poskrili. Župnik je bil šel od doma, njegova kuharica pa je pogrnila mizo, postavila nanjo več bokalov vina, kruha in svinjine in potem pri mizi šivala. Kaplan je bil tudi ostal doma, ker se ni nadejal hajdukov; pa so le prišli. Mirno so použili, kar je bilo pripravljenega, in potem odšli. Med pojedino pa je kaplanu le postalo vroče. Izmuznil se je skozi okno in se splazil po grabnu ob vodi na varno.

Tudi grad Presek, ki stoji visoko v Gorjancih, je videl v svojem ozidju pogosto hajduške goste.⁸

46. Š k o f j a L o k a. Pod to točko naj bo v kratkem omenjena vsa loška okolica, ki je veliko pretrpela pred rokovnjači, istrskimi, čišskimi in goriškimi roparji, v srednjem veku pa pred raznimi tolovaji in roparji, ki so prežali na trgovsko cesto, držečo iz Trsta skozi Vipavo, Idrijo, Loko, Kranj, kokrsko dolino na Koroško.

Crngrob, med Loko in Kranjem, je zaznamovan že 1456 kot sloveča božja pot. Kakor nam poroča staro izročilo, so imeli tukaj roparji svoje skrivališče, veliko podzemeljsko jamo, »jamo razbojnikov« (Mordgruben) imenovano. Tu so imeli v jami svojo zakladnico, zraven pa morišče nesrečnih žrtev. Ko so začeli tam okoli zaradi roparjev izsekavati gozdove, so polovili tudi roparsko družbo. Nad jamo razbojnikov so zidali cerkev, posvečeno Materi božji. Tam, kjer so nekda kopali roparji grobove za svoje žrtve, so kopal temelje za cerkev v čast »zu Ehren graben« Marije. V cerkvi na sklepnikih je opaziti četvero glav, tri človeške, eno pa pasjo. Ena je po ustnem izročilu glavarjeva, druga bratova, tretja glavarjeve matere, četrt pa psa, ki je bil last roparskega glavarja.⁹

(Konec prihodnjič.)

⁶ Argo 1899, 149.

⁷ Drobčinice 1891, 59.

⁸ Valv. XI. 454.

⁹ Illyr. Blatt 1840, 37. — Mittheil. 1866, 11.

Slovenski možje.

Piše Avg. Pirjevec.

Anton Tomaž Linhart.

Rodil se je v Radovljici na Gorenjskem 11. decembra 1756. Oče mu je bil z Moravskega, mati pa rojena Homanova iz Radovljice. Ko je dovršil ljubljansko gimnazijo, je stopil v stiški samostan, a ga je zapustil že čez dve leti in se podal na Dunaj, kjer se je izučil v policijski, trgovski in finančni stroki. Vrnivši se v Ljubljano, je služboval najprej v knezoškofijski pisarni, nato pri okrožnem uradu v Ljubljani, pozneje kot okrožno-šolski komisar in končno kot tajnik deželnih

Zoisovim vodstvom. Že v letih 1788—1791 je podal v dveh zvezkih nemško pisani »Poizkus zgodovine Kranjske in ostalih južnih Slovanov«. V tem delu je zavzel napram prejšnjim zgodovinarjem kritično stališče, njegovo delo nosi vse znake znanstvenega raziskavanja. Ni mu šlo za to, da poda zgodovino cesarjev in mogotcev, podati je hotel »razvoj človeštva v tem malem delu Evrope«, zasledoval je, »kako so vplivali dogodki na meščansko stanje prebivalstva, in vzroke ter posledice usode onih narodov, ki so stanovali ali potovali po teh deželah«. Že se glasno javlja narodna zavest: Avstrija mu je kakor Rusija slovańska država in »nobeden narod ne zasluži pozornosti zgodovinarja, filozofa in državnika v taki meri kakor Slovani«.

Največjo zaslugo pa si je pridobil s tem, da je osvojil slovenščini gledališče. Začetke slovenske dramatike imamo sicer že ob koncu XVII. in ob začetku XVIII. stoletja, ko so prirejali pasijonske sprevede — to so dramatične predstave Jezusovega trpljenja — v slovenskem jeziku. A te igre so kmalu prenehale. Ob Zoisovem času, ko so imeli drugi narodi že bogato dramsko literaturo, so slišali z ljubljanskega odra le nemško in laško besedo. Samo mladi Zois je včasih poslovenil to ali ono pesem, da je razveselila slovenske poslušalce. Slovensko dramsko literaturo je ustvaril šele Linhart. 28. decembra 1789. leta so igrali na ljubljanskem gledališču — igralci so bili sami odlični Ljubljančani — Linhartovo »Županova Micko« in leto pozneje je zagledala beli dan druga njegova igra »Veseli dan, ali Matiček se ženi«. Igrinista izvirno delo, napisal ju je Linhart po nemškem oziroma francoskem izvirniku, a tujih predlog ni suhoparno prevel, temveč je dejanje presadil na Slovensko in podal — zlasti v »Matičku« — sliko naših ljudi in naših razmer. Tako je položil temelj slovenski dramatiki in pokazal tudi pot, kako si lahko ustvarimo dramsko književnost.

Po Linhartovi in Zoisovi smrti je gospodovala na ljubljanskem odru dolgo časa zopet samo nemščina. Časi nam niso bili toliko naklonjeni, da bi kdorkoli Linhartovo delo nadaljeval — v drugi polovici XIX. stoletja smo si morali vdrugič ustvariti slovensko gledališče: na čitalniških, mestnih in deželskih odrih je Linhartovo ime vnovič zaslovelo, slovenski narod se je poklonil spominu prvega svojega dramatika.

Lesorez Miha Malčša.

Anton Tomaž Linhart.

stanov. Še ne 39letnega moža je smrt na naglem pokosila 14. julija 1795.

S smrtjo Linharta, kateremu je bil Zois voditelj in prijatelj, so propadli bogati načrti, ki sta jih snovala oba moža. »Kako naj Vam povem žalostno vest — Linharta ni več!« piše Zois Vodniku. »Solze bom žrtvoval nepozabnemu prijatelju — in ga skoro obiskal v grobu... Po Linhartovi smrti se mi nič več ne zljubi, bolan sem, zlovoljen, otožen in nemiren...«

Linhart je pisal v mladih letih v nemškem jeziku, izdal je nemško žaloigro in zbirko nemških pesmi, ki pa že kažejo njegovo zanimanje in ljubezen za slovenski svet, v katerega se je kmalu poglobil pod

NA PO OKROGLI ZEMLJI

POLITIČNI PREGLED.

Društvo narodov, ki je baš v zadnjem času postalo najvažnejša svetovna organizacija, je pravkar dovršilo svoje letošnje zasedanje v Ženevi. Zborovalo je 54 držav, glavno besedo pa sta seveda imeli Anglija z Mac Donaldom na čelu in Francija s Herriotom. Obravnavalo se je v prvi vrsti kakor v prejšnjih letih vprašanje razorožitve. Toda bila je vendarle velika razlika med letošnjim obravnavanjem in prejšnjimi reševanji tega vprašanja. Dočim se je prej silno veliko govorilo, toda brez resnih namenov, se je letos v resnici pokazala od vseh strani dobra volja. Do pravih zaključkov in sklepov seveda še ni prišlo. Vprašanje na eni strani še ni dozorelo za končno veljavno rešitev, na drugi strani pa je med evropskim pa tudi izvenevropskimi državami še vedno toliko napetosti, da je na takojšnjo razorožitev težko misliti. Določila pa so se vendarle vsaj neka načela glede na razorožitev, katera bodo veljala v prihodnosti kot smernice pri reševanju tega najbolj zamotanega, pa vendarle najnujnejšega svetovnega vprašanja. Za nas Slovence pa je silno važno načelo, katero je sprejelo na pobudo japonskega zastopnika Društvo narodov, da sme namreč vsaka država braniti svoje rojake v drugi državi, če se jim godijo očitne krivice. Doslej se je to načelo vedno smatralo kot vmešavanje v notranjo politiko tuje države in se zato v tem oziru ni mogel nihče pritožiti na Društvo narodov. Po sprejetju gornjega načela pa se bo jugoslovanska vlada lahko pritožila pred Društvom narodov radi krivic, katere morajo trpeti naši rojaki v drugih državah.

V Jugoslaviji se še vedno bije ljut boj med centralističnim in avtonomističnim oziroma federalističnim na-

ziranjem. Ofenziva je sedaj prav odlično na strani sporazuma med Srbi, Hrvati in Slovenci na podlagi več ali manj avtonomističnega oziroma federalističnega naziranja, dočim je centralistična armada docela potisnjena v obrambo. Radikalna stranka, ki je pod svojim voditeljem Pašićem nosilka centralističnega naziranja, je mnogo močnejša in podjetnost v boju izgubila radi očitkov, naperjenih zavoľjo ogromne korupcije na njene člane, bivše ministre. Sedanja vlada je zato v narodni skupščini predložila zakonski načrt za pobijanje korupcije ter veliko obtožno gradivo zoper tri bivše ministre, odlične člane radikalne stranke. Mnogo se je trudila radikalna stranka, da bi preprečila to najhujše orožje v rokah vlade sporazuma. V resnici ji je uspelo, da je povzročila delno vladno krizo, toda vlade same vreči do sedaj ni mogla. Na drugi strani se pa vlada sama prizadeva, da ojači svoje stališče s tem, da pritegne k aktivnemu sodelovanju tudi Hrvate, ki sedaj podpirajo vlado samo z glasovanjem v Narodni skupščini. Vse kaže, da bo avtonomistična politika končno zmagala, četudi se morda centralistom trenutno posreči zopet dobiti v roke državne vajeti.

Delavska vlada v Angliji je padla. Večine v državnem zboru itak ni nikdar imela, toda dobivala je od časa do časa podporo sedaj konservativne, sedaj zopet liberalne stranke. Delavska stranka je v kratki dobi svojega vladanja dokazala, da je zmožna voditi angleško politiko, in še celo bolj kot obe prejšnji stranki, ki imata že stoletno tradicijo za sabo. Posebno je zasluga delavske stranke, da je pod modrim in dalekovidnim vodstvom Mac Donaldovim vso evropsko politiko zaobrnila v pravo smer ter tako rešila evropske države zelo težkih preizkušenj. Da se je francosko-nemški spor, ki se je zdel ne-

rešljiv in je ogražal vse evropske države, rešil na tako zadovoljiv način, je zelo velika zasluga angleške delavske stranke. Padla pa je angleška vlada radi angleško-ruske pogodbe, v kateri sta ji liberalna in konservativna stranka kot zastopnici angleškega kapitalizma odrekli svojo pomoč. Zakaj po tej pogodbi bi bili angleški kapitalisti, ki imajo še izpred vojske ogromna premoženja v Rusiji, prav zelo prizadeti. V tej točki se Anglija in Rusija do sedaj nikdar nista mogli sporazumeti in tudi sedaj je angleška vlada, ko je pokazala dobro voljo, padla baš pri tem vprašanju. Nove volitve so že razpisane. Delavska stranka se jih ne boji. Vse kaže, da bo zelo veliko pridobila in najbrže na račun liberalne stranke, ki se je tudi na Angleškem temeljito preživela.

V Italiji se razkroj fašizma nadaljuje. Matteottijeva senca še vedno grozeče dviga svojo glavo ter kliče prekletstvo in maščevanje ne samo nad morilce, temveč nad ves sistem, ki je te morilce vzgojil. Mussolini sluti propad velikega dela, ki ga je ustvaril s svojo energijo, ter skuša sedaj zlepa, sedaj zgrda preprečiti nesrečo, ki grozi fašizmu. Toda razvoj gre nemoteno svojo pot dalje. Celotna opozicija je trdno odločena dovršiti boj s fašizmom s popolno zmago, liberalna stranka pa, ki je bila zadnje upanje Mussolinijevo, je na svojem kongresu v Livornu odpovedala nadaljnjo pomoč fašizmu, čeprav je to storila v najmilejši obliki.

Amerika.

Prohibicija in tihotapstvo. Ladje, ki plovejo v Severno Ameriko, ne smejo do obali, preden jih ne preiščejo. Ko se približa obrežju na 22 kilometrov, se začuje znamenje in ladja se mora ustaviti. K njej prišumi

motorni čoln ameriške obrežne policije; častniki in uradniki pridejo na krov in prašajo po alkoholnih pijačah.

Američani so namreč preveč pili in je zato vlada leta 1920 prepovedala vsak uvoz alkohola, doma pa prodajo alkohola. Prepoved uvažanja in zabranjevanje se pa imenuje po latinsko in tudi po angleško prohibicija.

Vsa Amerika je razdeljena v dva tabora, za alkohol in proti njemu. Boj je hud.

Ker pa človeka vsaka stvar najbolj vleče takrat, kadar je prepovedana, so Američani sedaj še bolj žejni kakor so bili prej in si skušajo pomagati na vse načine. Najuspešnejši od vseh pomočkov je tihotapstvo.

Meja proti Kanadi je dolga nad 5000 kilometrov, tam se vrši tihotapstvo v največji meri. Brez upa na zmago so poslali Američani v boj vsa sredstva: nič ne pomaga, meja je predolga. Tihotapci se poslužujejo skrivnih gorskih stez, avtomobilov, zrakoplovov, mečejo čez mejo torpede, napolnjene z alkoholom v trdnih steklenicah, na jezerih imajo celo podvodne čolne. Ob obali je pa tihotapstvo tako razvito, da bo vlada poslala v boj tudi bojno brodovje. Če bo kaj izdalo. Tihotapci se bodo namreč tudi oborožili. Vsote, ki jih zaslužijo, so bajne; zjutraj revež — zvečer milijonar: pijača v Ameriki je draga. Tudi policijo imajo tihotapci večinoma podkupljeno, in se zato vsem dobro godi. Nekega Clarka imenujejo »kralja tihotapcev«; on pa pravi, da je samo dober trgovec, gre do določene črte na morju, tja pridejo Američani z motorji, in kupčija se prične. Nikdar se v Ameriki še ni toliko popilo kakor sedaj, in največji govorniki proti alkoholu so mu tudi najbolj vdani. Saj so včasih tudi ribe pijače. Ob niagarskem slapu so nekoč zajeli velikansko zalogo alkohola in vsega spustili v vodo. Par ur nato so plavale po vodi ribe mrtve, vse napihnjene od alkohola. Najbolj žalostno je to, da mora tisti, ki ga primejo, sam izliti alkohol v vodo ali v kanal. Konec bo menda ta, da bodo uvoz alkohola spet dovolili.

Čudna prikazen za nas je človek na cesti, kj molj roko nasproti, za njim pa stoji avtomobil. Torej berač z lastnim avtomobilom. To je pa že preveč! Pa je res. Avto ga stane 200 do 300 dolarjev; če »kupčijo« razume, jih brž nabere. Pomislimo, koliko časa si prihrani, če brž pridrdra na kraj »dela«. Čudna je ta Amerika. Vsak sedmi človek ima avto, kuharica se pelje z njim na trg, otroci v šolo, delavci v tovarne, kmetje na polje, uradniki v pisarne. Hiše imajo

po 30 do 60 nadstropij, v neki taki hiši je zaposlenih do 10.000 ljudi, prodajalna ima v isti hiši pet do deset podružnic, vse dobiš notri, prav vse. Če greš k zobozdravniku, pa vidiš, da ni en sam, da jih je po deset skupaj. Eden ti vrata odpre, drugi ti noter pogleda, tretji zobe pretiplje, četrti snaži, peti plombira, šesti vleče korenine ven, sedmi dela mostove, osmi zdravi korenine, deveti ti zobe osnaži, deseti ti pa pobere ordinacijski denar. To pa že ni za vsakogar! Kako naj ugaja dežela, kjer beračijo v avtomobilih in so ribe pijane, žejni Američan jih mora pa še gledati!

V. Š.

Polarni narodi.

Po A. Byhanu V. Šarabon.

(Konec.)

Povsod kade iz majhnih pip (vivčkov). So ali vse iz ene same snovi ali pa je ustnik iz lesa, glava pa iz kosti ali kamna, redkokdaj iz kovine. Pipa imajo shranjeno navadno v čevljih. Nekatere pipe so prav lepe; tako so n. pr. pipe Čukčev, Korjekov in Eskimov izrezljane iz kosti ali pa mroževe zobovine.

Rusi so razširili najbrže tudi uživanje kitajskega čaja; razen Eskimov in Čukčev je sedaj vsem neobhodno potreben, nepogrešljiv; začeli so uporabljati že nadomestila. Itelmi so si kuhali čaj iz trpotca in rumenih malin, Korjekci iz raznih drugih jagod, Jakuti iz divjega timijana, divjih rož in cvetličnih stebel, Tunguzi iz davriškega rododendra, rožnih listov, listov brusnic in iz luskin cedrovih storžev.

Namesto cukra so rabili Itelmi rastlino dežen, Tunguzinje žvečijo rade sladčico iz mecesnove smole, Ostjakinje pa brezovo smolo.

Prvotno domače opojno sredstvo je mušnica, ki jo rabijo kot narkotikum v vsej Sibiriji od Velikega oceana do Urala; rabijo jo ali sirovo ali pa prevreto. Čukčji in Korjekci imajo zmeraj pri sebi brezovo škatlico s koščki mušnice, ki jih radi žvečijo. Korjekci skuhamo gobe s sadjem in pičejo odcejek. Itelmi jih vržejo v vrbovčev krop, ali pa jih posuše in zvičejo, ker potem gredo lažje po grlu. Navadna doza so štirje kosi, za pošteno pijanost jih že mora biti deset. Če popiješ malo več prevretka, postaneš duhovit, poješ, plešeš, delaš ljubavne, lovske in junaške pesmi, si sploh ves drug človek; nato vidiš razne prikazni, se treseš, imaš delirij, nazadnje pa zaspis in spiš 12 do 16 ur. Posledice so pa veliko manj škodljive kakor če piješ alkohol.

Poleg pridobivanja hrane je narava hiš in obleke najvažnejše delo polarnikov. To delo je skoro vse v rokah gospodinje. Iz kit morskih sesavcev dela sukanec, pravtako iz jelenovih kit. Aleutinje in Itelminje uporabljajo dolge ribje koščice za igle, tako tudi kosti ptičjih peroti i. dr. Igle Eskimov so iz kosti. Nimajo pa nobene luknjice zgoraj in če dobio Aleutinje kakšno našo iglo, ji uho odlomijo. Lim si kuhajo Laponkinje iz rogovja in kopit (parkljev) severnih jelenov, Samojeji iz jelenove krvi ali pa tudi iz mladega rogovja, Ostjaki iz jesetrovih mehurjev itd. Celó mlo si napravi kaka bogata Ostjakinja sama: toliko časa vliwa v kotel kuhajočega se pepelnega luga ribjo mast, da se strdi. Milo zavije kosoma v cunje in je pri umivanju iztisne kakor gobo.

S kuho vred se navadno razvije tudi lončarstvo. Pri polarnih rodovih se pa menda ni, in če se je, je tujeja izvora. Eskimi in Čukčji uporabljajo za napravo loncev in svetilk salovec; svetilke naredijo za silo Čukčji tudi iz ilovice. O Itelmih in Ostjakih trdijo, da je bilo pri njih lončarstvo preje razvito.

Ženske so pridelovale poleg hranilnih tudi druge koristne rastline. Najvažnejša sibiriska predilna rastlina je kopriva. Posušijo jo, otarejo, nitke sesukajo in dobe sukanec, vrvi ter vrvice, iz katerih delajo mreže, košare in vreče. Tudi nekatere vrste trave, skorjo, ličeje itd. uporabljajo v ta namen.

Ena najvažnejših nalog polarnega gospodinjstva je priprava kože. Najprvo izpraskajo ženske s strguljami notranji del kože, jo zvijejo, prepustijo par dni vrenju ter zopet izpraskajo, nato pa zvaljajo in osušijo. Za vtrenje kože uporabljajo Samojeji jelenove možgane in rumenjaki morskih ptic, za napravo z maščobo ustrojene usnja jelenova jetra, Ostjaki in Itelmi ribje ikre. Čukčji in Itelmi pomočijo izpraskano kožo z urinom. Usnje so tudi barvali, in sicer najrajši rdeče. Čukčjinje uporabljajo za to limonit ali pa ekstrakt borove skorje v urinu, Itelminje vodo, v kateri se je kuhala jelševa ali lešnikova skorja, in neki majhni rdeči sadež skupaj s petrolejem. Rumeno so pa barvali pasje in jelenove kože z vdrgnjenjem jelševe skorje.

Obrt in trgovina.

Vse, kar smo dosedaj omenili, zadeva večinoma le rodovino. Le malokje so ljudje, ki napravijo več kakor za domačo porabo, ki so torej nekaki obrtniki. Na otoku sv. Lav-

rencija šivajo dežne plašče iz tulnjeve kože in jih prodajajo. Stalno naseljeni Čukči delajo zimsko obleko in škornje za Korjake itd. Vse tako delo je v rokah žensk.

Na drugi strani se pa udeležujejo moški, zlasti kar se tiče orožja in lovskega orodja. V rezbarstvu so dosegli polarni narodi precej visoko stopnjo, njih rezbarije so tehniško prav dobro izdelane in kažejo predstavljeni predmet prav naravano. Malokje pa je rezbarstvo obnem obrt, le o Jakutih beremo, da prinašajo na trg žlice, možnarje, podstavke, lopatice, raztrepalnice itd.

Pač pa je železna in druga kovinska obrt v Sibiriji precej razširjena. Čukči, Aleuti, Itelmi in neki Samojeji ne delajo za trg, samo za dom. Pravi kovači-rokodenci so pa med gozdnimi Tunguzi; na severnega jelena naložijo orodje in vrečo z ogljem pa gredo po svetu iskat dela. Naklo, klešče, kladivo in pile dobijo od Kozakov, meh si pa napravijo sami iz tulnjevih črev. Če se tunguški kovač kje ustavi, si napravi ognjišče iz kamenja, naredi cev iz ilovice in jo pritrdi na meh. Izdeluje zlasti konice za puščice, kresilno železo, kopja, lopatice, bogove iz pločevine itd.

Najboljši jakutski kovači so ob Vilnju: topiti znajo železo. V poldruhi uri predelajo poldruho kilo rude. V zemlji si napravijo okroglasto luknjo, ki jo pokrijejo s pokrovko iz ilovice. Na strani je zareza, kjer nastavijo meh; v luknje dajo oglje v majhnih kosih, in če oglje žari, mečejo nanj drugo oglje in koščke rude, zraven pa neprestano piha z mehcom. Ko je železo stopljeno, vzamejo pokrovko proč in odbijejo žlindro od kovine. To sirovo železo so prej prodajali deloma ruskim kovačem, deloma so ga pa sami predelovali na kamnenih naklih z železnimi kladivi, delali so osti ali konice za puščice in pa sekire. Danes so se pa že več naučili in ne prodajajo samo sekir, kopij, nožev, srpov, škarij, kresilnega železa itd., temveč tudi risanice, ključavnice, čajevke kotle, samovare, sploh vse, kar zahtevamo od njih. Znajo tudi gravirati in vlagati s srebrom.

Obrt in rokodelstvo pa uspevata, če kdo za izdelke poprašuje; sicer se le skromno razvijata v okviru domačih potreb. Začetek trgovine je bil zmeraj rop, ki je imel torej z našo trgovino le majhno podobnost. Pri Čukčih in Aleutih je bilo nasilno prilasčanje tuje imovine še pred sto leti v navadi; Aleuti so napadali bližnje otoke, Čukči pa zahodne Eskime; najbolj jim je bila pika na ujetnike, da so

jih odpeljali kot sužnje domov. Bolj miroljubni so pa pohodi nekaterih Eskimov arktičnega otočja, ki trajajo včasih več let; namen jim je nabava naplavljenega lesa. Obala ob Davisovem prelivu in Cumberlandskem zalivu ob Baffinovi deželi nima lesa, potreben pa je, zato hodijo na jug ponj. Les deloma kar na licu mesta predelajo v loke, sanice in hrbtice čolnov.

Za Eskime neogibno potrebni salovec se je nahajal prej le redkokje in malokdaj v večjih kosih. Zato so šli Eskimi ponj daleč in so ga dobivali potom tako zvane neme trgovine, ki je med narodi narave še večkrat običajna. Odgrebli so ga od

skale in so pustili tam za povračilo razne malenkosti, ki pa niso bile v nobenem razmerju z vrednostjo odvzete tvarine.

Posebne vrste je bila trgovina darovanja na Aleutih. Če se je kdo hotel iznebiti stvari, ki so mu bile odveč, je poslal mladega moža v drug šotor, posebno tja, kjer so bili tujci na obisku. Predmet, ki ga je vzel Aleut s seboj in ga je hotel darovati oziroma zamenjati, se imenuje »tajak«, mož pa »tajanak«. Stopivši v šotor je rekel: »Tu je tajak!« — in je zahteval zanj, kar mu je posestnik tajaka naročil. Če gospodar z zamenjanim predmetom ni bil zadovoljen, ga je poslal

Žrtvi povodnji v Ločnici: Katarina Aleksejevič, rodom Alič, in njena-triletna hčerka.

Polhov Gradec: Po povodnji porušena sušilnica za sadje.

nazaj in tajak in tajanak sta romala v drug šotor. Ni šlo pri tem za pravo vrednost, temveč samo za trenutno potrebo. Ime prodajalca se pri vsej stvari sploh imenovalo ni. Nekaj podobnega je bilo pri Itelmih. Če je Itelm kaj potreboval, je šel k sosedu in mu rekel, naj mu da. Sosed je res dal, drugič mu je obisk vrnil, pa je bilo dobro.

Tudi trgovina zamenjave ali menjalna trgovina prav za prav ni nič drugega kakor zamenjava daril, kajti težko je določiti pravo vrednost zamenjanega blaga, če nimamo merila — kovine ali kaj podobnega —, ob čemer merimo. Še to včasih ne zadostuje. Te vrste trgovina je bila pri polarnikih do najnovjših časov edina in je deloma še sedaj. Tako gredo zahodni Eskimi po lesene sklede, nože, bakrene kotle in čolne k sosednim Indijancem in jim dajo v zameno kože tulnjev in morskih levov, školjke in ribjo mast. Itelmi so dobivali za mušnice, jelenov kože, soboljevino in dolgodlake bele pse od Korjekov cele obleke, napravljene iz jelenovine in drugih kož. Na južni Kamčatki je bila prej trgovina med Itelmi in Japonci zelo živahna, prvi so dajali kože itd., Japonci pa glinasto, leseno in kovinasto posodo, zlasti pa igle. Nomadski Čukči zamenjajo pri svojih stalno naseljenih rojakih ribe, poletne obleke in škornje za zimske obleke in kože; Korjekom dajejo sveže jelenovo meso, dobivajo pa od njih ribe in kitovo salo. Jukagiri so dajali Tunguzom obleke, kože in kožuhovino, Tunguzi so vračali nakitje; nomadski Tunguzi so pa nosili stalno naseljenim obleke in dobivali zanje ribe. Tudi pri Laponcih beremo do srede 18. stoletja izključno le o menjalni trgovini; prodajali so kožuhovino, kupovali pa sukno, nože, sekire, moko, pšeno in drobnarijo. Pravtako Ostjaki, Samojevi in drugi Sibirici. Sedaj je povsod drugače.

Če izmenjanega blaga ne porabim zase, ampak ga dam naprej, nastane tranzitna ali posredovalna trgovina. Tako posredujejo Korjeki trgovino mušnic med Itelmi in Čukči, nomadski Čukči gredo v Gišigo — na severnem koncu Ohotskega morja — po tobak in razno rusko blago in ga prinašajo ribiškimi Čukčem ob Lednem morju. Odkar so Rusi gospodarji Sibirije, se je razvila živahna trgovina od zahoda proti

vzhodu, od srednje Sibirije do Severne Amerike in nazaj. Prvi člen v verigi so bili Tunguzi, ki so nosili Čukčem tobak, železo, kožuhovino itd., ti so dajali naprej in blago je šlo skozi več rok do Alaske; nazaj pa ameriške kože, kuna, podgana, pižmar itd.

Zelo si olajšamo trgovino s tem, da pridemo od vseh strani na določenih krajih skupaj; tako nastanejo trgi. Neobhodno potreben pogoj vsake tržne trgovine je popoln mir; zato take kraje blagoslovijo. V Sibiriji začnejo vsak semenj z mašo, na strani domačinov pa daruje domači duhovnik, šaman. Je pa v Sibiriji več večjih trgov. Eden je februarja ob reki Anadir za Čukče, drugi marca ob nekem dotoku Penšine za Čukče in Korjake, tretji jugozahodno od Gišige za Tunguze in Lamute, četrti ob reki Anjui za Jukagire, Čukče in prebivalce ob Kolimi. Čukči, bližnji Eskimi in takozvani Asiaki — ki so pa tudi Čukči — se shajajo pozimi na otokih Gvozdev, kamor pridejo s sanmi. Asiaki so bili takorekoč agenti Čukčev, zalažali so vso zahodno obalo Alaske do izliva reke Jukon na razdaljo kakih 1600 kilometrov, prodajali so blago Čukčev in jim prinašali produkte Alaske. V zadnjih 50 letih je pa ta trgovina zelo ponehala, sedaj zamenjavajo blago večinoma ameriški kitolovci. Vse nitke vzhodnosibirske trgovine se pa strnejo v J a k u t s k u. Tamošnji trgovci peljejo rusko blago poleti po Leni dol in ga pošljejo pozimi v najsrajnejše koticke Sibirije; potniki pa zamenjajo zanj domače produkte. Kožuhovino zberejo v Jakutsku in jo pošljejo julija preko Kjahte na Kitajsko ali pa na semenj v Nižnem Novgorodu v Rusiji.

Razen gori imenovanih štirih velikih sejmov je v Vzhodni Sibiriji še več manjših. V Zahodni jih pa ni toliko, najbrž ker je več ruskih mest. Sejem v Obdorsku traja od decembra do marca; bližnji polarni rodovi plačujejo tam davke in zamenjavajo za kožuhovino in posušene ribe moko, blago in drobnarijo. Zamenjalni predmeti Samojedov na trgu v Habarovi so ribja mast, kože volkov, medvedov, lisic, rosomahov, jelenov, tulnjev, gosja peresa in gosje perje, mroževi zobje, vrvi iz kitove kože itd. Glavni trg Laponcev je v Skibotten prav gori v severni Norvegiji, na dnu Lyngenskega fjorda; prinašajo tja sirovo maslo, zmrzlo jelenovo meso, pre-

kajene jezike, zmrzle belke ali snežne jerebice, škornje in rokavice, kupujejo pa moko, sladkor, kavo, ribe, krompir itd.

Posredovanje trgovine je včasih povod, da si dotičnik prisvoji nekaj monopol, to se pravi, da trguje samo on in druge izključi. Tak monopol v lesu ima neko pleme Eskimov na vzhodni obali polotoka Boothia Felix, osrednji Eskimi monopol v prodaji kresilnega kamna. Isto opažamo tudi v Sibiriji. Bogati nomadski Tunguzi prodajajo kože, ki so jih nabrali njih revnejši tovariši, ruskim trgovcem, dobijo pa zato čaj, tobak, bombaževino in svileno blago itd., drugi se bavijo s prodajo okamenin, a podlaga njih gospodarskega življenja je vendarle zmeraj reja severnih jelenov. Številnejši in bolj prebrisani so jakutski trgovci, mojstrsko znajo ociganiti Tunguze za tri- do štirikratni znesek. Plačujejo bolje kot drugi, zato pa tudi drugače prodajajo in to tem lažje, ker se, zlorabljač komunistično gostoljubnost Tunguzov, kar pri njih naselijo in se bavijo poleg trgovine še z lovom.

Dokler je bila trgovina polarnih rodov samo trgovina zamenjave in darovanja, seveda niso čutili nobene posebne potrebe po kakem merilu vrednosti, ker je samo potreba določala vrednost predmeta. Šele ko so Rusi začeli pobirati davek, so vpeljali na več krajih, zlasti tam, kjer so bili sejmi, nekako vrednostno takso, ki pa ni zmeraj ena in ista, temveč jo načelniki trga in staroste večkrat šele posebej določijo.

Ruski trgovci in pobiralci davkov so računili prej v občevanju z notranjimi Sibirici na podlagi enote, ki jo je tvorila ena soboljeva koža, kar seveda ni bilo nič in je pomenilo samo izsesavanje dobrodušnih domačinov. V vzhodni Sibiriji služi tobak za denar; tamošnji Tunguzi in Lamuti računijo na dve peresi tobaka v vrednosti ene do poldruge kopeke kožico veverice. Čukči in Korjeki za kožo neke lisičje vrste — rjavca — en do treh funtov tobaka, po kakovosti. Drugje imajo za mero smodnik. Kaj jim pa bo denar, če ne dobiš nič zanj v takojšnjo zamenjavo? Zanimivo za majhne potrebe, ki jih imajo ti zelo simpatični ljudje, je to, da zadostuje n. pr. Čukčem za vso hrano ena sama beseda, k a v, ena sama tudi za vso pijačo, r a m.

EGOSPODAR IN GOSPODINJA

VRTNAR.

Vrtna semena.

Že star pregovor pravi: Kakršna setev, taka žetev. Doslovno to včasih ne velja, ker se večkrat primeri, da zaradi neugodnih zunanjih vplivov tudi iz najboljše setve ne dosežemo dobre žetve. Toda pregovor hoče le povedati, da iz slabega semena nikdar ne more prirasti dober pridelek. To se nanaša na vsa semena in na vse pridelke. Posebno pa velja še celo za vrtno sadeže, od katerih zahtevamo tako popolnost v razvoju in okusu kakor od nobenega drugega pridelka. Najboljša zemlja, najskrbnejše obdelovanje in negovanje je brez uspeha, ako je seme slabo, bodisi po svoji pristnosti ali splošni kakovosti. Zato pa je potrebno za vsakega — tudi preprostega domačega vrtnarja in ljubitelja vrta, da vsaj v bistvu pozna nekatere lastnosti vrtnih semen, da vé, kako ravnati z njimi, in da najde prave vire, ako ne prideluje semen doma.

Zunanji znaki dobrega semena vobče niso toliko merodajni, da bi se morali posebno ozirati nanje. Umevno je skoro samo ob sebi, da mora biti semensko zrno primerno debelo, polno in kleno, z napeto kožo, da mora imeti svojo značilno barvo, svoj lesk ali sijaj in značilen vonj. Seme mora imeti tudi primerno težo in mora biti čisto, brez vseh tujih primesi. Važnejša so pa notranja znamenja, ki so odločilnega pomena za dobro seme.

Najvažnejša lastnost vsakega semena je kalivost. Ta se pa ne pozna od zunaj, treba jo je šele preizkusiti. Nekaj zrn dvomljivega semena denemo v plitvo posodico na vlažno krpo ali pivni papir in postavimo na topel prostor. Ako skrbimo, da je krpa ali papir vedno ena-

komerno vlažen, bomo v nekaj dneh videli, če so zrna kaliva. Zivo seme se kmalu napije vlage, nabrekne, kožica počni in iz nje se pokaže bela klica. Kar pa v določenem času ostane neizpremenjeno, je mrtvo. Nekatera semena vzkale že v 5—8 dneh (kapusnice), druga potrebujejo pa 3—4 tedne (peteršilj, korenje). Malo je takega semena, ki bi vzkalilo vse do zadnjega zrna. Nekaj zrn je skoro vedno nekalivih — mrtvih. Ako bi hoteli dognati kalivost natančno v odstotkih, bi morali dejati kalit 100 zrn. Število zrn, ki bi vzkalila, bi kazalo kalivost dotičnega semena v odstotkih.

Vrtna semena so kaliva po več let. Vendar pa je ta doba pri raznih plemenih vrtnih rastlin različna. Seme čebule je kalivo samo 2 leti. Največ vrtnih semen ohrani kalivost 3—4 leta, seme od kapusnic je kalivo 4—5 let, seme kumar pa celo 6—7 let. Kalivost je najjačja potem, ko je seme primerno vležano, ne pa takoj ko dozori. Seme iste vrste in iste starosti pa ne izgubi kalivosti kar vse na en mah, marveč ga mineva polagoma bolj in bolj, čim starejša je. Znanstveno in po izkušnji je dokazano, da ohrani seme kalivost najdlje, ako je dobro zaprto in zavarovano pred vplivom zunanjega zraka.

Druga prevažna lastnost vrtnih semen je pristnost. Pristno je tisto seme, iz katerega prirastejo natančno tiste vrste rastline, kakršne smo pričakovali ali za kakršno vrsto smo seme kupili. Tudi te lastnosti ni mogoče poznati po kakih zunanjih znakih; kajti semena raznih med seboj zelo različnih vrst so večkrat popolnoma enaka (n. pr. seme od raznih vrst zelja, salate itd.). Kdor hoče imeti skoz in skoz pristno seme, ga mora pridelati sam. Pa še tu mora jako paziti, da se cvetoče rastline istega

plemena pa raznih vrst ne križajo med seboj.

Od premnogih vrtnih rastlin se pa seme v naših krajih jako težko pridelava ali se pa sploh ne da (n. pr. od karfijol, od mnogih cvetic itd.). Kako leto je tudi tako neugodno vreme, da je pridelovanje semena sploh nemogoče. Marsikdo tudi nima veselja niti volje ali pa ne utegne, da bi gojil semenske rastline. V vseh teh in enakih slučajih moramo seme kupovati v semenskih trgovinah. Trgovina s semenjem je pa stvar vesti in zupanja. Nihče naj nikdar ne kupuje vrtnih semen od ljudi, ki jih ne pozna in ki ne prevzamejo nikake odgovornosti za kalivost in pristnost robe, ki jo prodajajo; kajti nikjer se tako ne slepari kakor baš pri kupčiji s semenem.

Največ vrtnih semen pridelajo v Holandiji, na Francoskem, v Italiji in tudi v Nemčiji, zlasti v Erfurtu. Tudi pri nas se je trgovina z vrtnimi semenem zelo razvila in se vobče dobe tudi pri domačih trgovcih v večjih mestih dosti pristna semena.

Z vrtnim semenjem moramo pa tudi pravilno ravnati. Ako ga pridelujemo doma, moramo skrbeti, da popolnoma dozori, in sicer najprej na gredi, potem pa še v slami, preden ga omanemo ali omlatimo.

Prečiščeno seme dobro presušimo na zraku, kjer naj je razgrnjeno prav na tenko. Ko je pa zadosti suho, ga shranimo v suhih, hladnih in zaprtih prostorih. Čim manj pride v dotiko z zunanjim zrakom, tem dlje obdrži kalivost.

Na vsak zavitek ali vrečico pa moramo napisati ime dotične vrste, od katere hranimo seme v njej. Dobro je tudi, ako pristavimo še letnico, kdaj je bilo seme pridelano. Le tako se izognemo vsaki zamenjavi in zmoti.

M. H.

KUHARICA.

Koštrunovo meso s kolerabami.

Kos koštrunovega mesa polij z vrelo vodo; nato meso vzemi iz krova, ga položi v lonec in nalij toliko vode, da meso lahko vre. Ko je meso že nekoliko kuhano, mu prideni par koscev krompirja in kuhaj do mehkega. Posebej pa duši par nadzemeljskih kolerab, olupljenih in na listke zrezanih v par žlicah olja, s strokom drobno zrezane česna, prideni še ščep popra in med dušenjem prilivaj koštrunove juhe, meso osoli. Ko so kolerabe dušene, jim pridaj koštrunovo meso, ki ga zreži na kosce, in krompir; in ko vse skupaj še nekoliko povre, je jed gotova.

Piška v papriki s paradiznikom.

Razbeli v kozi eno žlico masti in prideni eno drobno zrezano čebulo; ko se nekoliko zarumeni, prideni polovico osnažene in na dele razrezane piške; ko se par minut duši, prideni še en debel paradiznik — ako ga imaš v slani vodi ali v kisu —, osoli, pokrij in duši, da se piška zmehča; včasih nekoliko premešaj. Ko je piška mehko dušena, jo potresi z eno žlico moke in ščepom paprike, še parkrat premešaj in zalij s toliko juhe, kolikor imaš rada omake. Ko omaka še nekaj minut vre, ji prideni žlico kisle smetane; ko še prevre, jo stresi na krožnik in obloži z dušenim rižem, makaroni, rezanci, cmoki, polento ali s krompirjevim pirejem.

Gamsovo meso kuhano v juhi.

$\frac{1}{2}$ kg gamsovega mesa operi, deni v lonec in zalij z dvema litroma vode. Ko zavre, prideni koreninico peteršilja, košček čebule, korenja, vejico zelene, štorček od zelja in ohrovta, en paradiznik, par zrn celega popra, nekoliko muškatovega oreška in košček olupljenega krompirja. Juha naj pokrita počasi vre 2—3 ure. Ko je kuhana, ji prilij malo žlico mrzle vode, da se očisti. Nato jo precedi in zakuhaj riž, rezance, vsukanec ali nstrgana kaša.

Kvašeno gamsovo meso.

Napravi kvašo in položi vanjo gamsovo meso za 2—3 dni. Nato odstrani vse tanke koščice iz hrbta ali stegna, ga podrgni s soljo, pretekni s slanino, ga položi v kozo, prilij nekoliko kvaše, in ko nekoliko povre, ga polij z mastjo ali maslom in večkrat polivaj; ko se zmehča in nekoliko zarumeni, potresi z moko, in ko moka prav malo zarumeni, prilij juhe in na-

zadnje še par žlic kisle smetane. Ko vse še povre, ga razreži, oblij z omako in obloži z makaroni, dušenim rižem ali krompirjem.

Leča v kisli polivki.

Polij z vrelo kropom $\frac{1}{4}$ litra leče, nato jo odcedi in na novo zalij z 1 litrom gorke vode, osoli jo in počasi kuhaj. V kozi napravi prežganje iz 6 dkg masti in 5 dkg moke, malo več kot za eno žlico; v to prežganje deni drobno zrezane čebule, in ko se zarumeni, stresi v prežganje lečo, z vodo vred prideni še lovorjev list in vejico timeza. Ko dobro prevre, pridaj še kisa po okusu. To lečo daj na mizo s krušnimi cmoki ali ajdovimi žganci.

Vzhajani kolač z jabolki in orehi.

Vlij v skledo $\frac{3}{8}$ litra vročega mleka, osoli ga, prideni eno polno žlico (5 dkg) sladkorja in 5 dkg sirovega masla. Stresi v to mleko 60 dkg moke, nekoliko premešaj in prideni vzhajani kvas, ki si ga pripravila iz 1 dkg drožja, žličice sladkorja in dveh žlic mlačnega mleka. Na kvas deni 1 ali 2 rumenjaka in testo dobro stepaj. Postavi za pol ure na gorko, da vzide. Ko vzide, ga stresi na desko, potreseno z moko, in ga zvaljaj za mezinec na debelo; položi ga potem na veliko, dobro pomazano pekačo, tako da visi testo na vseh štirih straneh čez pleh. Ko si testo nadela, ga pokrij s testom; kar ga čez visi, ga zapogni čez nadevo. Potem ga postavi na gorko, da še nekoliko vzide. Ko vzide, ga pomaži z raztepenim jajcem in postavi v pečico, da se rumenkasto počasi speče. Pečene ga zreži in poljubne kose, potresi s sladkorjem in postavi gorkega ali mrzlega na mizo.

Jabolčni in orehov nadev.

Štiri, srednje debela jabolka olup, odstrani muhe in pečke ter jih nstrgaj na strgalniku, ki ga rabiš za kislno repo, potresi po jabolkih par žlic sladkorne sipe, prideni par žlic drobno zrezanih orehov, par žlic ocvrtih krušnih drobtin, drobno zrezane limonove lupine in velik ščep cimeta. Vse dobro premešaj in nadevaj.

Ocvrti jabolčni zrezki.

Olupi jabolka, zreži jih na pol prsta debele zrezke, napravi iz enega jajca, nekoliko mleka, par zrn soli, pol žličice sladkorja in 12 dkg moke redko testo kakor za praženje (šmorn), pomoči vsak zrezek jabolka v testo in v vroči masti po obeh straneh rumenkasto zapec. Ocvrta jabolka potresi s sladkorjem.

UMNA GOSPODINJA.

O živilih.

Piše A. R.

Postavodajalci in prehrana.

Da je zmernost glavni pogoj ljudskega obstanka, so spoznali pradavni postavodajalci in omejili požrešnost. Meso so prepovedali ali sploh ali samo nekaterih živali, tako pri Indih kravje, pri mohamedanih in Judih svinjsko. Določili so tudi nekatere dni, ob katerih ni smel uživati nikdo mesa, določili so način klanja in pripravljanja.

Zmernost je zahteval Mojzes, zmernost je hotel ohraniti modri Lykurg, ko je uvedel črno špartansko juho, zmernost so priporočali stari rimski pisatelji, ko so kazali na bližajoči se razpad rimskega cesarstva; zmernost so učili in izvajali cerkveni očetje, nebroj puščavnikov, redovnikov in drugih pobožnih je bilo sijajen zgled te lepe čednosti. Tudi današnji prijatelji naravnega ali prirodnega življenja oznanjajo zmernost, zdravniki starega in našega časa jo priporočajo kot edino uspešno sredstvo v boju napram boleznim in starosti, narodni ekonomski proti ubožanju. Tako naglašala dr. Theilhaber (Monakovo): »Kadar si opomore kak narod do blagostanja in kulture, opusti prejšnji način življenja. Razkošnost in razsipnost pa so seme pogube in državnega siromaštva. Rastoče potrebe kulture vodijo do gospodarskih vojn, posledica vojn je pomanjkanje.«

Vprašanje prehrane je belilo glavo državnikom vseh časov. »Kruhal« so grozili sužnji starega Rima, »kruhal« zahteva suženj današnjega kapitalizma. Gospodarja, ki nima kruha, zapušča posel; vojskovodja, ki ne more prehraniti vojakov, je izgubil bitko. Najmočnejši zaveznik zaveznikov v svetovni vojni je bil glad.

Kemiki in fiziologi pa naša živila.

Kemiki in fiziologi so proučevali že dolga stoletja človeško telo, vendar šele v novejšem času se je posrečilo znanstvenikom, da so dohnali, iz česa sestoji kri, kako se presnavlja živež in koliko ga potrebuje človek. Preizkušnje so delali na vojaki in bolnikih in na živalih. Za znanje vneti zdravniki so poskušali tudi sami na sebi.

Justus Liebig, gospodinjam širom sveta znan po svoji mesni konservi, je zaključil s svojo domnevo raziskovanja prejšnjih časov in je postavil temelj novim. Sicer so prišli Payer, Clayfair, Voit, Petenkofer in drugi

na podlagi lastnih preiskav v marsičem do drugih sklepov in rastlinojedi ali, kakor jih imenuje dr. Vedenik, »prirodnjaki« zanikujejo Liebigove trditve glede potrebne prehrane.

Dr. Klenke pojasnjuje v svoji *Nahrungsmittellehre* Liebigovo domnevo takole:

Človeško telo je podobno stroju na paro.

Kakor je treba stroj kuriti, da se premika, tako je treba telesu hrane. Pri stroju preračuniš do pičice, koliko kurjave je treba, da doseže toliko stopinj toplote in moči; tudi pri človeku lahko izračuniš, koliko hrane mora uživati na dan, da ostane sposoben za delo in da ne trpi telo izgube. Pa tudi če ne dela človek ničesar, že s samim dihanjem porabi hrano, ker izgoreva in se spreminja v kri s pomočjo dihanja.

Je pa le razlika med strojem in človekom, dostavlja Klenke. Recimo, da se zlomi pri stroju kolo, v stroj lahko tlačiš kuriva čez mero, a kolo se ne obrne. Del, ki se je obrabil pri stroju, moraš nadomestiti z novim — pri človeku pa mora nadomeščati hrana vso telesno izgubo. Vsak dan se obrabi vsak posamezni ud in vsak dan moramo nadomeščati izgubo s hrano.

Liebig je menil: ko bi uživali vsi ljudje enako hrano, bi se izgubil vsak razloček med njimi, kar je seveda čisto neverjetno. Dalje Liebigov nauk:

Kri je vir življenja. Vse, kar uživamo, prehaja v kri, in kar gre od nas, prihaja iz krvi. V nji so: dušec, kislec, vodenec, ogljenec, natron, kalcij, kalij, magnezija, mangan, fosfor, žveplo, železo, kremenica, in zato morajo vsebovati take snovi tudi naša živila, ker se dela iz njih nova kri. Odrasel človek izgubi na dan približno 3870 gramov in približno toliko enakih snovi mora biti v njegovi vsakdanji hrani. Ako veš, da si izgubil toliko tega in toliko onega, in veš, kako se presnavlja hrana v kri, boš vedel, s čim in kako moraš nadomestiti izgubo. Zato je tako važno, da poznamo sestavo živil.

Človek je, kar je. Telo je sestavljeno iz beljakovine, tolšča, ogljenih vodenov in različnih soli — in take snovi moramo uživati. Imenujemo jih redilne snovi ali redilnice. Beljakovina, tolšče in ogljenčevi vodani so glavno. Mati vseh redilnic je beljakovina. Sestoji iz kisleca, dušca, ogljenca, iz vodenca in žvepla. Največ je v mesu, je tudi v mleku, v jajcu, v žitu in sočivju. Ogljenčevi vodani sestojijo iz sladnih snovi in škroba, v moki jih je obilno. Tolšča sestoji iz

kisleca, ogljenca in vodenca, največ je v mesu, dosti v mleku in v mlečnih izdelkih, je tudi v žitu, v semenju rastlin, v jajcu.

Razen teh glavnih redilnic so v živilih tudi redilne soli (vitamini, telurini), kakor kuhinjska sol, fosforne, apnene in železnate soli. Nahajajo se v vsakem živilu, bolj obilno v zelenjavi, v sadju, v mleku in v mlečnih izdelkih, v žitu in v črnem kruhu. Te soli so tako važne in potrebne, da ni brez njih življenjske sile. Ako nima kura dovolj apna v hrani, izleže mehkeje, ako nima otrok v svoji hrani dovolj apnenih soli, se mu ne okrepijo kosti. Zgodnja starost, sivenje las, slabi zobje in nohti so posledica pomanjkanja redilnih soli v hrani, tako tudi hledica in drugo.

Meso, ki se je namakalo v vodi, izgubi količino redilnih soli. Mesojeda žival se ne dotakne takega mesa. (Zato je dobra juha krepčilo bolnikov.) Za sušenje pripravljeno meso odda 15% soka, tako ostane množina redilnih snovi v salamuri in gre v izgubo. Sveža svinjina je bolj tečna kakor suha in sirova presušena gnjat bolj kakor kuhana, ki je izlužena od vode, kar vidimo posebno, če se kuha majhen košček, ki izgubi ves okus. Taka je tudi s kuhano ribo in celo kuhana zelenjava izgubi veliko svojega okusa in tečnosti ter izloči precej kalijeve in fosforove kisline; zato je dosti bolje, da pariš zelenjavo na masti.

Veliko redilnih soli je v gobah, v semenju rastlin, v česnu, čebuli, v luku in drobnjaku. Zato sta čebula in česen s kruhom priljubljena pri delavcih v gozdih. Tudi špargelj vse-

buje veliko soli, v litru limonovega soka sta dva grama kalija in pol grama fosforne kisline, v litru vina je približno 2,2 grama kalija in 0,5 fosforne kisline. Zelo različna je množina redilnih soli v žitu in v moki; dočim jih je v pšenici in rži primeroma več kakor v mesu, jih je v moki manj kakor v mesu. Tisoč delov mesa vsebuje 13 delov redilnih soli, tisoč delov pšeničnega ali rženegega zrnja jih vsebuje 21, v tisoč delih ržene moke jih je 12, v pšenični 7.

Zato peša delavec, ki je vaje tečnega črnege kruha, ako dobiva samo belega; zato peša dojenček, kadar dobiva močnik namesto mleka. Liebig je poskušal nadomestiti pomanjkanje redilnih soli v moki s sladom in kalijem, ki jih je dodal svoji moki za otroke. Američan Hoorsford je uvedel kvasni prašek iz kalija, fosforne kisline, apna in magnezije, ki naj bi nadomestil kruhu, kar je bila izgubila moka pri mlenju. Kneipp je priporočal otrobov kruh, ki ga hvalijo vsi »prirodnjaki« zaradi njegove velike tečnosti; baje prehodijo več milj poti ob stručki takega kruha.

Nasprotno je poskusil dr. Parker, ki je poslal dva krepka moža na 55 angleških milj dolgo pot in ju je hranil z ogljenčevimi vodani in vodo, da sta moža izgubila, prvi dve kili in drugi tričetrt kile svoje teže; in sta morala jesti štiri dni veliko mesa, da sta popravila to izgubo. Liebig in njegova šola učijo, da je posebno beljakovina potrebna za nadomeščanje moči ob težkem delu, angleški železniški podjetniki presojujejo delovno moč svojih delavcev po množini hrane, ki jo uživajo, delavce priseljence morajo po-

V Ločnici: Po povodnji razdejani tehovski mlin.

prej popraviti ob krepki hrani na Angleškem ali v Ameriki, preden morejo delati s tako silo kakor domačini.

Delavec, ki tehta 70 kil, mora užiti po 130 gramov beljakovine, ako hoče, da je prav prehranjen; ako dela več kakor navadno, mora povišati tudi mero beljakovine. Angleški delavci, ki so delali ob krimski vojni balaklavsko železnico, so uživali vsak dan po 150—155 gramov beljakovine, delali pa so tako, da so se jim čudili angleški in francoski vojaki.

Kdor hoče hitro delati, si mora dobiti potrebno beljakovino iz mesa, ker se meso hitreje prebavi in se torej moč hitreje obnovi. Vojaku zadostuje v mirnem času 125 gramov beljakovine in dovolj je, če dobiva eno četrtino iz mesa, pri naporni hoji v vojnem času potrebuje 140—148 gramov in jo mora dobivati vsaj polovico iz mesa, sicer bi opešal. Naše zdravje je odvisno od pravega razmerja zraka, živil in vode.

Zaužita živila predela drob v kašo, ki prehaja v kri. Kar ni za kri, izloči telo s potom, vodo in blatom. To izpreminjanje hrane v kri imenujemo presnavljanje. Dokler je v redu, je človek zdrav, vsako motenje tega dela povzroča neprijetno stanje, ki ga imenujemo bolezen.

Naše zdravje je le tedaj trdno in vztrajno, kadar je množina in vsebina tega, kar uživamo v pravem razmerju do trošenja naše moči.

Vse, kar živi, se uporablja; telo, ki nima dovoljne ali prave hrane, porabi zaostanke svoje moči in izhira. Hujšaš lahko tudi s polnim želodcem. Hribovec umrje lahko gladu poleg svojega črnega kruha. O Parižanih je pisal Dumas, da jih umrje polovica radi preoblega kosila, druga polovica radi preobite večerje.

Da si pridobimo s hrano potrebno toploto in moč, mora imeti v sebi beljakovine in vodonov v pravem razmerju z našim delom, letnim časom in telesnim stanjem. Z večjo množino vodonov ne moremo nadomestiti, kar nam manjka v hrani beljakovine. A tudi če uživamo več kakor je treba močne hrane, ne bomo dobili zato prav nič več moči, kajti vsak organizem si priredi iz beljakovine, ki mu je na razpolago, samo neko mero moči, drugo porabi za proizvodnjo toplote. Iz tega sledi, da se o potrebi krije lahko pomanjkanje toplotnih snovi z beljakovino, n. pr. nadomestimo lahko sladkor, škrob in mast z mesom — ne moremo pa nikdar nadomestiti beljakovine s sladkorjem in škrobom, ker ne more-

mo ž njimi nadomeščati izgube moči, zato ima beljakovina veliko večjo vrednost kakor druge redilne snovi.

Presenetilo pa je fiziologe dejstvo, da je opešala oseba, kateri so vzeli za poizkus vodane. Novejše preiskave so dokazale, da porabi organizem mast in škrob ne samo za proizvodnjo toplote, ampak tudi za okrepčanje telesne tkanine in udov.

To je podrlo mejo, ki jo je bil po-tegnil Liebig med beljakovino in njene sodelovalke. Traube, Fik, Frankland in njimi drugi so trdili celo: kakor proizvaja pri stroju toplota gonilno moč, tako mora dati tudi človeku silo življenja le ono, kar proizvaja toploto.

Taka določitev, pravi Klenke, bi bila zelo važna, ker bi se prehranjala lahko velika večina prebivalstva z živili, v katerih ni toliko beljakovine in so cenejša.

Parkerjeve preiskave pa so zopet odločile v prilog beljakovini. Voit in Peterkofer sta določila za delovnega človeka vsoto redilnih snovi, ki jih mora dobivati na dan: suhe beljakovine 137 gramov, masti 117 gramov, vodonov 352 gramov.

Za vojake: prve 148, druge 103, tretje 378. To je približno količina, ki sta jo bila določila že Liebig in Moleschott. Niso pa vedeli določiti mere, ob kateri je mogoče živeti. Moleschott je sodil, da bi bilo za življenje brez dela dovolj 40 gramov, Klenke je mislil 60, Playrfair 60 gramov beljakovine, 14 masti in 340 gramov vodonov.

In so učili, da je beljakovina glavna potreba, da daje samo meso in da je človek, kar je. Vsa živila je treba ceniti in presojeti njih denarno ceno po količini beljakovine, ki jo vsebuje. Kadar je treba nadomestiti vodane z mastjo, lahko štejemo del masti 2:4 dela vodonov. Kar primanjkuje kakemu živilu beljakovine, je moramo dodati s količino, ki jo ima drugo, tako dodajamo krompirjevi juhi fižola, leče, graha, tako zalivamo riž z mesno juho ali z mlekom.

Beljakovine ni treba toliko kakor drugih redilnic. Ako hočeš dobiti svojo potrebo beljakovine iz krompirja, ga moraš pojesti kar 10.000 gramov, riža moraš užiti 2562 gramov, rženega kruha 2562 — mesa pa samo 540 gramov! Ako izračunaš, ti pride meso najbolj po ceni.

Tako se je govorilo in pisalo. Konsum mesa je raste. Za plažo ni maral več ne meščan ne kmet, ukoreninilo se je naziranje, da ni kuhe brez mesa, uživali so kuhano in pečeno in preka-jeno. Domača proizvodnja ni več za-

dostovala, zato je bilo treba uvažati zmrzlo argentinsko meso, konserve. Vedno več trgovin z različnimi mesnimi izdelki je odpiralo svoje vabljive prostore, za vsakim oglom je ponujal klobasar gorko okrepčilo, vsaka bari-licna je nujala predpoldanski golaž.

Toda rastle so tovarne in mesta. Rastla je draginja, razvijale so se hude bolezni. Ta je obolel, ker je užival preveč mesa, oni je mislil, da je bolan, ker ga ima premalo. Nastajali so nemiri. Na Evropo je padala senca strašne prihodnosti.

In kakor nekdanj pri Izraelcih, tako so vstajali povsod po svetu preroki, ki so oznanjali potrebo preropenja. PrieBnitz, Kneipp, Bilz, Platten in njih tovariši in nasledniki so zametavali meseno hrano. »Živimo po naravi,« so vabili in prénapeti prijatelji tega gibanja »prirodnjaki« so uživali rastline samo sirove, ker je baje v sirovih največ redilnih soli ali vitaminov. Nastale so tovarne, ki so pripravljale različne sadne sokove in krepčilne soli. Časopisi, dekle na trgu, predavanja prijateljev narode, vse je govorilo o telurinih in vitaminih. Nemci so obrnili pozornost na umno sadjerejo doma in še dobivali veliko prekomorskih sadežev. Fiziolog Bunge, higienik Rubner in fizik Osvald so izvršili celo vrsto preiskujenj z rastlinsko hrano. Njih sklepe je objavil švicarski zdravnik dr. Bircher-Benner.*

Rubner pojasnjuje tam:

»V različnih jagodah, v črešnjah in drugem sadju, v rastlinah, ki imajo v sebi klorofil, je nabrane zelo veliko solčne energije. Živali in ljudje, ki uživajo sadje in rastline, dobivajo njih energijo naravnost iz prve roke; ljudje in živali pa, ki uživajo meso rastlinojede živali, dobivajo to energijo po ovinkih, iz druge roke, in so radi tega na izgubi.« To je dokazal Rubner pri svojih večletnih poizkusih z mesom in mesno beljakovino. Dognal je tudi, da potrebuje človek samo $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ tiste beljakovinske tekočine, ki so jo predpisali dietetiki po Voitu, in še menil, da je to malo beljakovine 30—40 gramov bolje dobiti iz rastlin.

»Človeško telo nima nikakor težnje, da bi kopicilo beljakovino, pač pa gleda, da jo spravi hitro po ledvicah iz sebe, ako je ima kaj odveč, drugo pa sežge kolikor mogoče hitro.«

Take in podobne trditve so podrle stare nazore o prehrani pri enih, drugi so pa ostali pri prejšnjih in med obema strankama je bilo veliko pre-rekanja. (Konec prihodnjit.)

* »Grundzüge zur Ernährungstheorie« (Otto Sale, Berlin 1906).

PISANO POLJE

Macedonija.

Piše prof. Fr. Grafenauer v Štipu.

Osvobodilne vojne.

Vsa ta grozodejstva so opozorila velike sile, da je postal položaj kristjanov na Turškem neznosljiv. Rusija in Avstrija sta v letih 1787/91/92 skupno napadali Turčijo. Na ta pohod sta se sicer skrbno pripravili, zaželenih uspehov pa le ni bilo. Tedaj so sami kristjani na Balkanu začeli borbo s Turki. Črna gora je bila že od leta 1707 skoro popolnoma neodvisna. 1804 so se uprli Srbi ob Donavi in Savi pod Črnim Jurijem. Po ponesrečenem prvem ustanku, ki je trajal od 1804—1813, in po drugem ali takovskem uporu 1815 je Miloš Obrenović z rusko diplomacijo ustvaril majhno Srbijo ob Donavi in Savi, ki je bila pod zaščito Rusije. Po teh uporih so se seveda Srbi Turkom jako zamerili in od tedaj je pomenila na Turškem beseda Srb toliko kot upornik. Po zgledu Srbov in gmotno podprti od Angležev, Francozov in Nemcev so se leta 1821 uprli Grki. Toda sami niso mogli obračunati s Turki. Šele ruska vojska in angleška mornarica sta zagotovili obstanek grški državi. Tudi ti upori niso spametovali Turkov. Pregarjanja kristjanov niso prenehala. Grška duhovščina, fanerioti, je zasedla vse slovanske fare na Turškem in hotela pretopiti vse naše brate po krvi v Grke. Tedaj je začela narodna duhovščina s podporo sosedne svobodne Srbije in velike Rusije boj za samostalnost slovanske cerkve na Turškem. Borba je končala leta 1870 s tem, da je bil ustanovljen bolgarski eksarhat, ki je imel pravico, postavljati slovanske škofo in duhovnike na vsem slovanskem področju in imeti svoje šole. Po vaseh in mestih Macedonije, Južne Srbije in Bolgarije so rastle slovanske šole kakor gobe po dežju.

Vstaje na Turškem so postale vsakodnevne. Bosna je bila že več let v plamenu. Zato je Srbija zahtevala zase upravo v tej pokrajini. Ker Turška

na to ni pristala, je prišlo do vojne med Srbijo in Turško. V Srbijo je prišlo veliko ruskih dobrovoljcev. Med njimi je bil tudi general Černe-

Prizren z utrdbo.

Prizren: Cerkvica sv. Pantalemona.

jev. Srbija je bila od Turkov premagana in samo Rusija je mogla rešiti svojega varovanca. Ker so kristjani na Turškem po vojni še več trpeli, je napovedal ruski car 24. aprila 1877 Porti vojno. Sam ruski cesar Aleksander II. je zapovedoval ruski vojski, ki je po kratkem, toda hudem boju preplula Donavo in prodrla do Šipke, vasi v balkanskih gorah. Hud odpor sovražnika pri Plevni je zadržal za nekaj časa pohod na Carigrad. Toda že 10. decembra je ojačena ruska vojska zavzela Plevno, turški steber severno od Balkana, in v nekaj dneh vse prelaze v balkanskih planinah. Nihče ni mogel zaustaviti prodirajoče ruske vojske. 20. januarja 1878 je zavzela Odrin in nekaj dni potem je bila že v Sv. Štefanu, mestecu 15 km od Carigrada.

Tedaj je Turška kapitulirala: Vse zemlje južno od Donave do Egejskega in Črnega morja, do Grške meje in skoro do Jadranskega morja je morala odstopiti Rusom, ki so obnovili po 485 letih zopet Simeonovo in Asenovno državo, slovansko Bolgarijo. Velike sile, Anglija, Francija, Avstrija in Nemčija, so dobro vedele, da je nova država na Balkanu ruska predstraža na obalah Bospora in Dardanel, in zato so zahtevale od Rusije, da se morajo mirovni pogoji šentštefanskega miru predrugačiti. Rusija je popustila. V Berlinu so se zbrali evropski diplomati pod predsedstvom Bismarcka, nemškega kanclerja. Meje Bolgarije so se znatno skrčile. Donava in balkanske planine so bile meje nove kneževine, vzhodna Rumelija je dobila svojo avtonomijo in ostala pod turško kontrolo, Srbija je dobila okroge: Piret, Niš, Leskovac in Vranjo. Bosno in Hercegovino je zasedla Avstro-Ogrska, ostali Slovani pa so prišli zopet pod turško cesarstvo, kajti velesile so rajši videle na Balkanu in Dardanelah slabotno Turčijo kot močno slovansko Rusijo, ki bi bila gospodar vzhodnega dela Sredozemskega morja.

Kar velesile niso mogle, oziroma hotele rešiti, so rešile balkanske krščanske države po tridesetih letih. Položaj na Balkanu je bil še vedno nevzdržljiv. Turki so dalje preganjali, mučili in zapirali kristjane. Gozdovi so bili zopet polni četnikov, katere so podpirale Srbija, Črna gora, Bolgarija in Grška.

Velike sile so dajale dobre nasvete Porti, ali ti nasveti v Carigradu niso nič zalegli. Tudi § 23. berlinskega miru, ki govori, kako bi morala Turška postopati s kristjani na Turškem, je ostal neizvršen.

Macedonska in mladoturška revolucija.

Od berlinskega kongresa do l. 1903 je Turška 10krat obljubila reforme, a jih ni dala. Zato je izbruhnila l. 1903 strašna revolucija v Macedoniji, ki je prestrašila vso Evropo. Takoj po teh dogodkih sta se sestala ruski car Nikolaj II. in avstrijski cesar Franc Jožef v Mürzstegu, kjer sta imela važne pogovore radi razmer na Turškem, leta 1908 pa ruski car in angleški kralj v Revalu. Julija 1908 je izbruhnila v Carigradu revolucija Mladoturkov. Mladoturki so obljubili vsem državljanom brez razlike narodnosti in vere enakopravnost pred zakonom, osebno svobodo in volilno pravico. Četniki so se vsi vrnili iz gozdov in bili slovesno sprejeti od novih državnih oblastev. Ko so se pa Mladoturki utrdili v Carigradu, zatrli protirevolucijo Staroturkov in sultana Abdul Hamida v Solunu internirali, so postali še večji zatiralci kristjanov kot so bili Staroturki. S pomočjo muhazirov, beguncev iz Bosne in Hercegovine po aneksiji Bosne l. 1908, so strašno preganjali kristjane, podirali cerkve, zapirali šole, onečaščali device in v Štipu in Kočanih so se izvršili strašni pokolji kristjanov. Med balkanskimi državami še ni bilo sloge, da bi mogle izvršiti oporoko carja Lazarja in Miloša, kosovskih junakov, kar je bilo seveda po volji velikim silam, najbolj pa Turkom. Pa je sloga le prišla!

Prva balkanska vojna.

Spomladi leta 1912 je bila v samostanu Bukovu v Negotinski Krajini na lihem podpisana zveza med Bolgari, Srbi, Črnogorci in Grki in že 1. oktobra je zaoril na Balkanu glas: »V boj za krst častni in svobodo zlato, v boj zoper zatiralce naših zaslužjenih bratov!« »Kosovo naj se osvobodil!« se je slišalo povsod v Srbiji. Nad pol milijona Srbov, Črnogorcev, Bolgarov in Grkov je zgrabilo za orožje. Črnogorci so prestopili prvi državno mejo ter zavzeli v kratkem času vse kraje do Skadra.

18. oktobra je napovedala Grška vojno Turkom. Grška armada je prodirala v treh smereh proti Bitolju, Beru in Solunu; že 8. novembra je vkorakala grška vojska v Solun, baš na praznik mestnega patrona sv. Dimitrija. Grška mornarica je zavzela polotok Kalcedonski in velike otoke Tenedos, Hios in Samos.

Vrhovni poveljnik srbske vojske, kralj Peter, je razdelil srbsko vojsko na štiri armade. Prva armada je morala prestatj najhujše boje. Bila je pod poveljstvom prestolonaslednika Ale-

ksandra, sedanjega kralja Jugoslavije. Pri Bujanovcih in Preševu je prestopila državno mejo in že 23. oktobra nalezela na močno turško vojsko na hribih severno od Kumanova. Po dvehdnevih hudih bojih je bila 30.000 mož močna turška armada razbita in je bežala proti Skoplju in Štipu. 8000 Turkov je obležalo na bojnem polju. Srbi so imeli 2000 mrtvih in 900 ranjenih. 26. oktobra so korakali kumanovski zmagovalci s kraljem na čelu v Skoplje, po dveh dneh so bili že v Velesu, Štipu, po 12 dneh v Prilepu, Ževčeliju, Tetovu, Gostivaru in Kičevu. Obupno so se uprli Turki Srbom pred Bitoljem. Deževalo je hudo. Bitoljsko polje je bilo pod vodo. Zato so se Turki takoj utrdili, in sicer tako, da so morali napadalci čez poplavljeni polje. Ta postojanka je bila zadnji turški up; toda po treh dneh so Srbi navzlic vsem težkočam nagnali Turke v beg in se polastili Bitolja. Turška vojska se je po tem porazu razletela na vse strani. Druga srbska armada je skupno z Bolgari zavzela Krivo Palanko, Kratovo, Kočane in Osogovske planine. Poveljeval ji je general Stepa Stepanović, danes vojvoda v pokoju, ki je osvetil Kosovo. Armada Mihajla Živkoviča z dobrovoljci iz bivše Avstro-Ogrske je zavzela Novi Bazar in Sanžak, kjer je prišla v dotiko s črnogorsko vojsko. Oddelek srbske vojske je po 9. novembru korakal preko Ohrida in Debra čez zasnežene albanske planine in že 28. novembra je zagledalo naše sinje morje slovansko zastavo na trdnjavi v Draču.

Naloga bolgarske vojske ni bila lahka, toda tudi ona jo je častno rešila. Razdeljena je bila na tri armade. Poveljeval je kralj Ferdinand. 18. okt. je stopila na turška tla in začela prodirati v smeri proti Odrinu in Carigradu in Egejskemu morju. Po bitki pri Lozengradu ali Kirkilisi, ki je trajala tri dni, so bili že pred Odrinom in že 26. oktobra zavzeli nekaj utrdb.

Po hudi petdnevni bitki pri Lile Burgasu in po zmagi pri Čorlu je bil Odrin obkoljen in Turki potisnjeni na zadnjo utrjeno črto pred Carigradom, na črto Čatalžo.

Velika porta je morala uradno priznati svoj poraz. »Vojna sreča je premenljiva in ni mogoče povsod zmagati.« tako je začel komunike.

Turška vlada je že po prvih zmagah balkanskih držav zaprosila Angleže, Francoze in Nemce, naj bi v njenem imenu posredovali za premirje. Zaprošene vlade so res posredovale in 4. decembra 1912 je bilo premirje sklenjeno, na kar so se začela v Londonu mirovna pogajanja. Ali že na prvih

sejah se je jasno videlo, da do miru še ne more priti. Turki niso hoteli izročiti zmagalcem Janine, Skadra in Odrina, pogajanja so bila v januarju 1913 prekinjena in naslednji mesec se je pričela nova vojna.

Druĝa balkanska vojna.

V drugi balkanski vojni so prišli Srbi Bolĝarom pred Odrinom na pomoč in po 42 urah neprestane borbe je moral Šukri paša, komandant trdnjave, razobesiti ob desetih dopoldne 26. marca 1913 belo zastavo na mestnem stolpu in malo potem je zavihrala na istem stolpu bolĝarska trobojnica.

Hude boje so imeli Črnogorci pred Skadrom, ki se jim je predal 22. aprila, ko je že plapolala črnogorska zastava na močno utrjenem Tarabošu.

Končno se je tudi Janina vdala Grkom po težkem obleganju.

In po dolgih 500 letih je bilo konec suženjstva Slovanov na Balkanu.

Londonski mir.

Takoj po padcu Odrina so Turki zopet zaprosili za premirje, in znova so se pričela mirovna pogajanja v Londonu. V začetku se balkanski zavezniki nikakor niso mogli sporazumeti s Turki, ali posredovanje angleškega ministra zunanjih zadev je nasprotja kmalu ublažilo. Tako so Balkanci podpisali v Londonu mir s Turčijo, ki med drugimi vsebuje zlasti dve jako vaĝni točki: v prvi odstopa turški sultan zmagoslavnim zaveznikom vse ozemlje zapadno od Enosa na Egejskem morju in od Midije na Črnem morju, brez Albanije. V drugi točki prepušča sultan evropskim velesilam, da one doloĝijo meje Albanije in da uredi vsa vprašanja, ki se tiĝejo te pokrajine.

Mirovni pogoji londonskega miru so bili tako splošni, da mnogo vaĝnih stvari sploh ni bilo rešenih. Londonski mir je stvoril novo evropsko drĝavo Albanijo na škodo Srbije, ki je na ta naĝin izgubila svojo najvaĝnejšo pridobitev v balkanski vojni, t. j. izhod na Jadransko morje. Šele krvavi dogodki, ki so se odigrali na balkanskem polotoku po podpisu londonskega miru, so rešili zadeve zaveznikov, med temi tudi meje naše Makedonije.

(Konec prihodnjic.)

Ĉetrti velehradski kongres.

Velehrad, dasi ne šteje niti 800 prebivalcev, je že od nekdaj znan vsaj našemu razumništvu kot velika narodna svetinja. Velehrad je bil namreĝ že v devetem stoletju sedeĝ moravske drĝave pod knezom Rasti-

Prizren (dĝamija).

slavom in Svatoplukom († 894). Velehrad je bil ob tem času versko torišĝe slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda, kamor sta bila došla l. 863. Velehrad tudi krije zemeljske ostanke sv. Metoda († 885) in kot tak je doĝivljal Velehrad slavne dni, zlasti leta 1863, 1869 in 1885, ko so slovanski narodi v tem mestecu obhajali velike slavnosti v spomin tisoĝletnice prihoda sv. bratov na Moravsko, smrti sv. Cirila in smrti sv. Metoda.

V novejšem času pa postaja Velehrad vedno bolj ljub ne samo Slovanom, ampak kraj svetovnega slovesa. Ta sloves mu dajejo takoimenovani velehradski kongresi, to so zborovanja bogoslovcev-znanstvenikov katoliške in vzhodne cerkve v dosego medsebojnega spoznanja, razumevanja, zblizanja in, ako Bog da, skorajšnjega zedinjenja obeh cerkva. Najveĝ zaslug za te kongrese sta si pridobila dosedaj rajniki praški nadškof dr. Ciril Stojan († 1923) in naš ljubljanski vseuĝilski profesor dr. Grivec. Bili pa so dosedaj vseĝa skupaj štiri je kongresi, namreĝ prvi l. 1907, drugi l. 1909, tretji l. 1911 in ĝetrti letošnje leto v dneh 31. julija do 3. avgusta.

Doĝim so že prvi trije kongresi vzbudili pozornost širšega sveta, zlasti s svojimi objavljenimi razpravami, izmed katerih so nekatere izšle tudi v ruskem jeziku, je prišel do posebne zunanje veljave, pa tudi uveljavljenja praktiĝnega namena, šele letošnji kongres.

Zunanji sijaj kongresa je dala že številna udeleĝba: uradni seznam beleĝi 309 udeleĝencev, v resnici pa jih je bilo nad 400. Pripadali pa so 15 evropskim narodnostim, namreĝ: Rusom,

Poljakom, Ukrajincem, Srbom, Hrvatom, Slovencem, Slovakom, Ĉehom, Luĝiškimi Srbom, Romunom, Nemcem, Angleĝem, Francozom, Špancem, Italijanom. In med temi udeleĝenci so bili prav tako zastopniki pravoslavne, ne le duhovniki, ampak tudi laiki, kakor katoliške cerkve in med njimi veĝ speobrnjencev (konvertitov). Zunanji sijaj kongresa so dalje dali navzoĝi dvajseteri škofje, in sicer 10 iz Ĉeškoslovaške, 4 iz Jugoslavije in 6 iz Poljske. Ĉe gledamo na zunanji sijaj, moramo tudi dodati, da je bil ob tej priliki posveĝen v škofa ob navzoĝnosti vseh prisotnih škofov in nadškofov novoimenovani uzhorodski škof Gebej — slavnost, kakršne ni videl veĝ Velehrad že od časov sv. Cirila in Metoda sem. Obenem s posveĝenjem škofa pa so zakljuĝili kongres ob navzoĝnosti do 50.000 ljudi z blagoslavljanjem takoimenovanega »Stojanovega Doma«; to je prekrasna stavba, ki jo je Ĉeško-moravski narod postavil v spomin svojemu nepozabnemu »tatiĝku«; Cirilu Stojanu z namenom, da iz te stavbe prihajajo leto za letom, po duhovnih vajah v duhu Kristusovem prenovljeni, voditelji Ĉeško-moravskega naroda za verske svetinje.

In ko govorimo o zunanji veljavi ĝetrtega velehradskega kongresa, bi seveda moralj omeniti na prvem mestu, da je ta kongres vzela v svoje okrilje celo sama sv. stolica v Rimu. Zakaj vprav po njej je postal kongres svetovne veljave in srĝna zadeva vseh katoliĝanov vesoljnega sveta.

Sv. oĝe Pij XI. je namreĝ poslal svojega zastopnika, praškega nuncija nadškofa Marmaglia, ki je prinesel od sve-

tega očeta posebno pismo (breve), iz katerega odseva tudi namen in pomen velehradskih kongresov. Pismo se glasi:

»V tesni zvezi z našimi predniki bi radi pokazali posebno naklonjenost velehradskemu kongresu radi njegovega vzvišenega namena. Zato mu dajemo s tem častno priznanje. Vemo namreč, da gre kongres za tem, da nam posreduje globlje spoznanje vzhodnih narodov, bodisi na podlagi njihove zgodovine in časovnih izprememb kakor tudi na podlagi njih šeg in običajev ter cerkvenih obredov in verskih predpisov. Ob enem pa se kongres trudi, da pripelje vse vzhodne narode nazaj v naročje katoliške cerkve, ki je edina varuhinja velikega zaklada božjega razodetja. Trdno upamo, da bo kongres znatno pripomogel k temu, da izginejo iz srede vzhodnih narodov toliki predsodki in zmote o naši sveti cerkvi, ki so se tekom stoletij zajedli celo v dušo preprostega naroda, in da bo kongres, če ga bo prešinjal duh prave ljubezni, olajšal vrnitev njim, ki so zašli na napačno pot, nazaj v en hlev pod enim pastirjem. Zato znova pozivljemo in poudarjamo svojo iskreno željo, naj prihajajo na te kongrese in naj se jih z vso vestnostjo udeležujejo ne samo pobožni, učeni in svete gorečnosti prešinjani možje naše svete katoliške cerkve, ampak tudi duhovniki pravoslavne cerkve, da imajo tako od blizu priliko spoznati naš katoliški nauk in se prepričati, da je ta nauk tisti, ki so nam ga izročili cerkveni očetje tako vzhodne kakor zapadne cerkve in potrdili cerkveni zbori prvih stoletij, in tako priti do jasnosti, da smo v nauku edini.«

To torej je namen in pomen IV. in vseh naslednjih velehradskih kongresov po željah papeža samega: medsebojno spoznavanje, odstranitev predsodkov in dejansko delo za zedinjenje — vse to pa v duhu Kristusove ljubezni in edinstva.

In res! Temu primerno se je tudi sukal ves spored IV. kongresa.

Razčiščenju zmot in predsodkov naj bi služile strogo znanstvene razprave, kakor so jih podali v dopoldanskih zborovanjih dr. Grivec (Ljubljana) in dr. Hadzsega (Uzhorod): o cerkveni ustavi in edinstvi, Gleb Verchovskij (Rus-konvertit iz Prage) in p. Sakač S. J. (Sarajevo): o vzhodnih patriarhih in dr. Fuchs (Jud-konvertit iz Prage): o kulturnem pomenu zedinjenja.

Praktičnega pomena pa so bile ne samo pomenljive cerkvene pobožnosti

(zlasti vsakovečerno javno češčenje sv. R. T.), temveč razna poročila, in sicer poročilo o bratovščini sv. Cirila in Metoda (škof dr. Kmetko iz Nitre), ki ne bo več zadeva samo katoliških Slovanov, ampak vseh narodov, kar so obljubili navzoči Francozi, Nemci in Španci; poročila s skioptičnimi slikami (d'Herbigny iz Rima) o dobrodelnih akcijah sv. očeta za Ruse ob času lakote; poročilo o socialnem in verskem položaju ruskih izseljencev (p. Gleb Verchovskij; poročila zastopnikov posameznih narodnosti, Poročali so: dr. Tota (Romun); Miss A. Kristić (Srbkinja); profesor Klimenko (Rus) iz Pariza; p. Damijan iz Bolgarije; dr. Živković iz Djakova; msgr. Hrđy iz Niša; petrograjsko-mogilevski škof

Malgajev spomenik v Guštanju.

Ropp; pismena obvestila metropolita Septičkega iz Lvova; pravoslavni protojerej Sergij Bulgakov in devet drugih ruskih verskih modroslovcev iz Pariza itd. o dejanskem delu in uspehih zblizanja.

Primerno tem poročilom se glasijo tudi glavne resolucije četrtega velehradskega kongresa, namreč:

1. Vprašanje o zedinjenju kakor tudi nauk vzhodne cerkve naj se obravnava po vseh bogoslovnih učiliščih zapadne cerkve.

2. Da prodre to vprašanje tudi med ljudstvo, naj se obravnava v posebnih odsekih na katoliških shodih.

3. Spominke staroslovanskega bogoslužja in cerkvenega prava naj objavi pariška zbirka: Patrologia Orientalis.

4. Dovolj in zagotovi naj se staroslovanska služba božja. Splošni kongresi zedinjenja — podobno kakor je bil četrti — naj se vršijo vsako tretje leto. Med tem časom pa naj se vršijo tečaji za zedinjenje na Poljskem in v Jugoslaviji.

Dal Bog, da ne bi ostalo samo pri resolucijah, ampak bi skoraj prišel čas, ko ne bomo samo molili: da bi bili vsi eno, ampak soglasno govorili: Vsi smo eno! Jan. Filipič.

Malgajev spomenik.

Na praznik Vnebohoda Kristusovega, 29. maja 1924, so ob velikanski udeležbi narodnih društev odkrili v bližini trga Guštanja junaku poročniku Malgaju spomenik na istem hribu, na katerem je izkrvavel, ko je kril 6. maja 1919 s svojimi zvestimi dobrovoljci umik jugoslovanskih čet s Koroške.

Poročnik Fran Malgaj je rodom iz Št. Jurja ob Južni železnici; gimnazijske studije je dovršil v Mariboru. Ob prevratu 1918 je ob prvem klicu Slovencev iz Guštanja nabral četo 30 dobrovoljcev v Celju in 6. novembra prišel branit v Guštanj mirno prebivalstvo proti nemškimi in komunističnim nakanam temnih ljudi. Ko je upostavil red in izpopolnil svojo četo s slovenskimi koroškimi fanti, je zasedel vse koroško ozemlje tostran Drave. Ponesrečena ofenziva na Celovec koncem aprila 1919 je pa podrla vse njegovo nesebično delo za rešitev koroških Slovencev in terjala njegovo mlado življenje...

Slovenci so iz hvaležnosti postavili junaku Malgaju trajen spomenik iz granita! Ob odkritju tega spomenika so vsa narodna društva brez razlike strank po svojih govornikih poudarjala eno misel: da smo za brambo narodnih meja edini vsi in trdni kot granit! Nepopisno pa je bilo navdušenje ob govoru, ki ga je ob slovesni sv. maši sredi trga Guštanja govoril dr. A. Medved.

Napis na spomeniku je oskrbel general Rudolf Maister, ki je imel ob spomeniku globoko zamišljen slavnostni govor. Napis se glasi:

Padel za pravdo domovine
dne 6. maja 1919
na tem hribu.

Rojen 20. II. 1894 v Št. Jurju ob Juž. ž.

—o—

O jaz ne spim, le čakam čas
in čakam vas,
da gremo skupaj čez Št. Vid
med brate našo Zilo pit,

Ksaver Meško — petdesetletnik.

Narte Velikonja.

Petdeset let! Ne poznajo se mu. Čisto slučajno sva se sešla na vlaku od Zidanega mosta proti Ljubljani. On v svoji črni surki. Spustil se je v kratek pogovor, vem, zato da bi mu ne mogel reči, da ni vljuden, potem se je oprostil in molil brevir. Meško vsak hip zmerom isti mehki zaokroženi značaj, Meško, ki najbrž v svoji obzirnosti ni še razžalil človeka pod božjim solncem. Skoraj bi dejal, da ne spada več v naš čas, da ne spada več v čas divjih, težkih borb, ki jih doživljamo. In če ti napiše pismo, vidiš, kako je pri vsaki besedi trepetal, da ne napravi nikomur krivice.

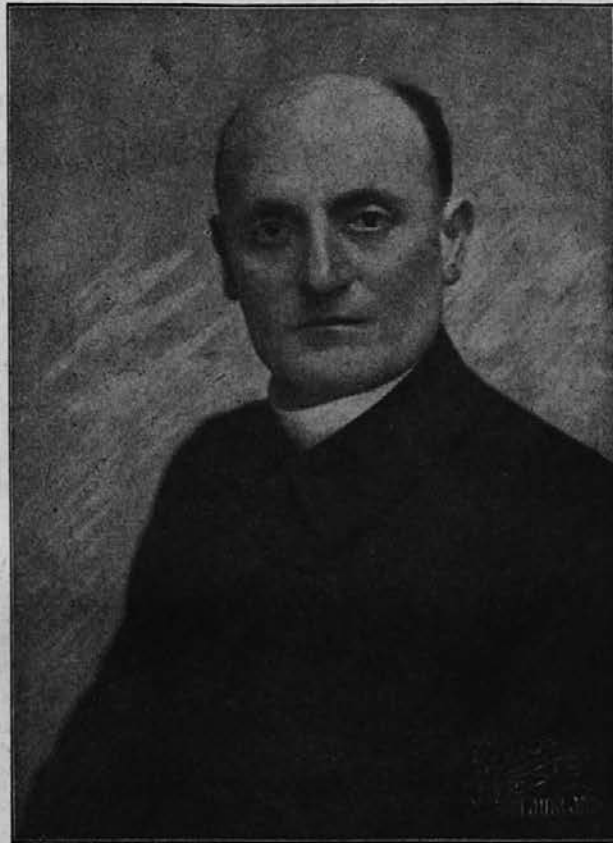
Da bi ga svet danes izkušal doumeti, zato je Meško prenežen, tisti časi so žal za nami. O, tisti časi so bili polni najslajše lepote in Meško je bil nesrečni klicar tistih dni!

Ne vem več, ali sem bil v tretji ali v četrti gimnaziji, ko so igrali v Gorici njegovo dramo »Mati«. Gospa Danilova je igrala težko duševno trpljenje Meškove Matere, in če se ne motim, gdč. Wintrova Silvo. Stali smo v Trgovskem domu dijaki tesno natrpani drug pri drugem in goreli od silne poezije, ki je šla preko dvorane. Kaj tehnika, kaj igra, kaj dejanje! Mladim očem se je odpiralo nekaj tako silnega pred dušo, da smo drugi dan zbrali denar, ki smo ga imeli za zemlje, ter brzojavili Mešku na Zilo. Kaj, ne vem več, toda tudi če smo brzojavili še tako neumnost, srce in duša, priznanje in razumevanje je bilo v brzojavki. Mrzla polivka tudi na to brzojavko ni izostala: Meško, kakor je bil obziren, nas je naprosil v pismu, naj drugič ne brzojavimo, ker se pri vsaki brzojavki boji, da mu naznanja smrt v sorodstvu.

In Meško je izdal knjigo »Na Poljani«. Danes ni čas, da bi delo ocenjal z vsemi kritičnimi sredstvi, smatram za dolžnost, da povem, kako je to delo dijaštvo užgalo. Tisti, za katere je pisal, so ga razumeli. V »Zori« je bila razpisana nagrada za neko studijo o delu. Vem, da sem, takrat tretješolec, napisal skoraj roman v Meškovem načinu. Nagrade seveda nisem dobil, toda povem, da je Meškovo delo med mladino vplivalo kakor razodetje. Koliko idealnega je

Meško rešil takrat v srcih naše mladine!

In zategadelj smatram, da moramo ob njegovi petdesetletnici ugotoviti: Meško je reševal v težkih dneh kulturo slovenskega ljudstva, za razumevanje njegovih stremeljenj je treba rahlo čutečih src in samotnih ur čiste občutovanja. Z Meškom se ne moreš pogovarjati v hrupu in borbi; da uživaš Meška, moraš imeti mir, »mir božji«, do njega moreš samo »ob tihih večerih«. In potem se ti razodene vsa velika dobrota Meškovega srca, vsa lepota njegovega občutstva.

Ksaver Meško.

Fran Ksaver Meško se je rodil 28. oktobra 1874 pri Sv. Tomažu nad Ormožem. Studiral je v Ptuj in v Celju, kjer je l. 1894 prestal zrelostni izpit. Tri leta je bil v mariborski bogoslovni, zadnje leto bogoslovja je dovršil v Celovcu; tam je bil l. 1898 posvečen za mašnika. Bil je kaplan v Skocijanu v Podjuni in na Višarjah, župni upravitelj v Knezovem in v Št. Danijelu nad Pliberkom, kjer je postal župnik in ostal tam skoraj šest let. V jeseni l. 1906 je prišel kot župnik k Mariji na Zili. Ob prevratu je bežal s Koroške ter se po dolgem begunskem tavanju naselil kot župnik v Selih pri Slovenjgradcu.

To je zunanji potek njegovega življenja, njegovo delo na tej poti pa je

v slovenski književnosti in kulturi postavilo pomembne spomenike.

Meško je velik poznavalec človeške duše, njenih najglobljih strasti in čustev, zato je s svojim delom začel odkrivati v slovenski književnosti še nepoznane skrivnosti. Res, da so sedanjí slovenski pisatelji šli že preko vsega tega, toda pot utiral in sekal stezo v goščavo je Meško.

Pisateljstvo je začel že kot gimnazijec, a prva večja novela njegova, »Hrast«, je izšla l. 1896 v »Ljubljanskem Zvonu«, istotam l. 1897 roman »Kam plovemo?«, naslednji leti pa »Slike in povesti« v Knezovi knjižnici.

Po teh delih se je Meško poglobil vase in začel s svojo lirčno silo razgrinjati pred nami svoje srce, trpeče, polno muk in boja, hrepenenja po miru, po ljubezni do Boga in bližnjega. In izšle so literarne umetnine kakor »Moje poti«, »Izgubljena duša«, »Življenja večerna molitev«, »Razne poti«, »Sen poletne noči« itd. Dve zbirki posebno značilno pričata o Meškovi lirčni umetnosti, to sta »Ob tihih večerih«, ki so doživeli že drugo izdajo, in pa »Mir božji«, o njegovi veliki ljubezni do domovine pa roman »Na Poljani«, kjer Meško z boleščjo in trpljenjem razgrinja bol slovenske zemlje, kakor tudi drama »Mati«. Tako je segel Meško v najzrelejši dobi svojega dela po globokih simbolih, da je govoril slovenskemu ljudstvu, predvsem pa dijaštvu. Ostro, skoraj politično ozračje diha njegov igrokaz iz življenja koroških Slovencev »Na smrt obsojenil« Zadnja njegova drama, »Pri Hrastovih«, je izšla

v »Domu in svetu« leta 1921, zadnja zbirka njegovih novel je »Naše življenje«, dotiskana pa je nova zbirka, »Listki«, ki izide za petdesetletnico.

Dragocene so tri njegove zbirke mladinskih novel in črtic »Mladim srcem« in »Volk spokornik«. Pripomniti bi bilo, da ni na slovenski zemlji lista, v katerem ne bi bil Meško priobčil katero svojih pesmi ali črtic, kar priča o neizmerni njegovi marljivosti in delavnosti.

Če bi hoteli govoriti o Mešku kot socialnem delavcu, ki vse žrtvuje za svoje ljudstvo, kot duhovniku, ki stoji kot »svetilnik na gori«, da rabimo njegove lastne besede, bi napisali knjigo. Meško sam tega ne želi v svoji skromnosti in ponižnosti. In vendar

je povsod med ljudstvom, ki mu je bil pastir, zapustil vidne sledove svojega dela, kakor znači njegovo umetniško delo bistven del slovenske kulture zadnjih dvajset let. In reči more: imel je mladino, to zorno njivo za svoje setve, na svoji strani!

Pripominjamo, da smo baš, ko to pišemo, zvedeli, da je naš kralj odlikoval tega tako plodovitega orača na prosvetnem polju z redom sv. Save III. vrste.

Nove knjige.

Storije L. Koroške narodne pripovedke in pravljice. Zbral in uredil France Kotnik. Založila Družba sv. Mohorja na Prevaljah. XVI+112 str. Mohorjeve knjižnice 3. zvezek.

Profesor dr. France Kotnik je zbral v tej knjigi 84 storij, izmed katerih so jih zapisali njegovi bivši celovski učenci 42, iz starejših tiskanih virov jih je 22, sam jih je zapisal 19, 1 pa je Šašeljnova. V uvodu govori o motivih, s katerimi so pripovedke prepletene, o povodnem možu, žalik ženah, o zakletih deklicah in zakladih, o potujočih dušah, o čarovniških knjigah, o velikanskih stavbah, o pripovedkah, ki pripovedujejo o postanku krajev, graščin in cerkva, o zgodovinskih pripovedkah, o Lahu, ki išče zakladov v naših gorah, o pravljicah, ki imajo motiv: pregreham sledijo kazni, o desetem bratu, večnem šuštarju in kralju Matjažu. Nato sledi besedilo. Za njim so navedeni viri, odkod so pripovedke potekle. Imenik krajev in rek je dobrodošel. Na koncu pa je lepo število zanimivih opomb, ki spremljajo tekst in kjer je navedena tudi vzporedna literatura iz drugih slovstev, ponajveč iz Graberjevih narodnih pripovedk. Knjiga bo dobro došla učiteljem, knjižnicam, deci in radovednemu narodu.

F. S. Finžgar: **Zbrani spisi. IV.** zvezek: *Dekla Ančka*. Novela. (Ponatis iz Doma in sveta 1913.) *Srečala sta se*. Novela. (Dom in svet 1905.) V Ljubljani, 1924. Nova založba.

Kar je naš realist Finžgar od l. 1893 dalje do danes napisal v Domu in svetu, v Mohorjevi družbi i. dr., izhaja zdaj počasi — prepočasi! — v Zbranih spisih. Prvi in drugi zvezek sta nam prinesla njegov velik zgodovinski roman »Pod svobodnim solncem«, tretji zvezek socialni roman »Iz moderne sveta« in zdaj smo dobili četrti zvezek. Grafenauer (Kratka zgodovina, str. 295) imenuje novelo »Deklo Ančko« dragoceno, preprosto-enotno povest o spokornici. Že ko je izhajala, je vzbujala

veliko pozornost. In je res vredna naše največje pozornosti. Naših ran si ne smemo prikrivati. Ena taka velika rana na našem narodnem telesu je tudi ta, da morajo otroci kajzarjev in dninarjev zaradi uboštva že zgodaj iti služiti. Dekleta gredo ali za dekletom ali pa v mesta, v tovarne ali kot natakariče itd. itd. (V Srbiji, kjer združeno žive, tega socialnega zla še ne poznajo.) Nevarnosti za taka dekleta so povsod, a drugačne v mestih, drugačne na kmetih. V »Dekli Ančki« nam naš pisatelj s pretresljivo realistično sliko, kako pride do tega, da osemnajstletna Ančka, dasi iz krščanske hiše, sama dobra, poštena, članica Marijine družbe, in v službi v krščanski hiši, pa vendar — pade. Veliki hlapec pri Mocarju, Janez, delaven, trezen, moder, ima resen namen, z Ančko skleniti zakon. Resno si pripravlja sredstva. Zakon je srečen, če je sklenjen iz medsebojne ljubezni. In pisatelj nam mojstrsko kaže srečo, pa tudi trpljenje prve ljubezni teh dveh preprostih, nepokvarjenih oseb. Vidimo, da sta res kakor ustvarjena drug za drugega in da bo to navdse srečen zakon, kakor ga le more tudi cerkev želeti. In vendar prej — padec. Kako je to mogoče? Nbroj je niti, iz katerih se splete mreža, ki ju zadrigne: neizkušenost, človeška slabost, nepaznost, neka predrzna zaupljivost od strani gospodinje, enkrat malo pijače... Čudovita je umetnost pisateljeva, kako nam razkriva te niti, ki se zadržavajo v mrežo, ali še večje pa je njegovo sočutje s tem ubogim otrokom. Povest je pisana s tako resnobo, da se prav od prvega poglavja bojimo za Ančko, zlasti pa od trenutka, ko v svoji preprostosti sprejme prvi dar od Janeza, veliko srce iz lecta, in ta naša bojazen za Ančko raste od poglavja do poglavja. Povesti ni pisal samo umetnik, ampak tudi več dušni zdravnik. Pisatelj sicer ne moralizira (t. j. ne daje naukov), vendar pa mora ta povest s svojo silno traditko pretresti vsakogar in oči izbistriti materam, slepim gospodinjam, ki imajo v hiši mlade posle, ter neizkušenim dekletom, katerim dekla Ančka s solzami v očeh kliče: »Ne sprejmi nobenega ljubezenskega darila, ker s tem se začne mreža pletiti...«

V drugi noveli smo v čisto drugem svetu: dvoje mladih ljudi, namišljeno nesrečnih, oba imata za seboj šolo, izpite, spričevala, na čakata zaman službe, kruha... On (Dominik) nesrečen, ker ga podi iz hiše mačeha,

ona (Malčka) nesrečna, ker varana v svoji prvi — in kakor misli — resnični ljubezni... V nekaj dnevih pa postane iz »nesrečnega« mladega človeka mož, poln veselja do dela, do življenja, in »nesrečna« Malčka spozna, da tista prva »ljubezen« ni bila prava... Odkod ta sprememba? To skrivnost razrešuje naš pisatelj v 11 poglavjih; tej skrivnosti se pravi — resnična, prava, globoka ljubezen. Tudi glede oblike, sloga je med povestima velik razloček: l. 1905 je plaval tudi Finžgar v struji simbolizma, l. 1913 pa je čisto sam svoj, zdrav realist, kmet med kmeti. In tudi ta njegov razvoj je vredno studirati. J. Debevec.

Mladikarjevi odgovori.

Alfonz Milenin. Vaših pesmi sem bil vesel, ker pričajo, da »iz srca svoje so kali pognale«. Niso še povsem vzorne, a so me le prepričale, da mi pošljete še dosti boljših, ki bodo držale. Mogoče o priliki tudi izmed poslanih katero izberem in priobčim. Krepko naprej po začrtani poti!

V. Milan. Izgnanec, Sanje in Domočina — vse tri so še prav začetniško šibke. Prehudo bi bilo, če bi Vam hotel to nazorno pokazati. Zato samo nauk: pridno berite in se učite! Če ste v krajih, katere opevate, potem je že dobra volja, ki ste jo pokazali, nekaj vredna. Mislim pa, da bo bolj umestno, če posvetite svoje moči drugemu delu, ki čaka in kliče po mladih silah na vseh koncih in krajih tam preko.

Naše slike.

Na Malega Šmarna dan je bil v Ljubljani prvi vseslovenski Marijanski kongres. Udeležnikov iz vseh krajev Slovenije je bilo nad 60.000. Vsa prireditelja je bila strogo verskega značaja. Vprav pretreslo je vsakoga, ki je gledal nad eno uro trajajoči sprevid, v katerem so nesli na novo kronan kip Marije Pomočnice od Križank na Rakovnik. Bil je to zares nepopisno gorak izraz verskega čuvstvanja in otroške vdanosti množic do Prečiste.

Še tri podobe nam kažejo razdejanje, ki ga je povzročila povodenj. Pretresljiva je slika mlade matere (Katarine Aleksejevičeve) z majhno hčerko, ki ležita mrtvi na bregu razdivjanega hudournika. Ta hiša (Aličeva v Ločnici) je izgubila v usodni noči pet ljudi: Razen teh dveh še tri otroke, ki jim je bila Aleksejevičeva sestra.

Za smeh.

Osel rešitelj.

Nekemu kraljeviču v daljni deželi je bilo prerokovano, da mu bo v bodočnosti kedaj slavec rešil življenje. Kraljeviču se je slavec radi tega tako priljubil, da ga je dal naslikati na svoj grb. Državne zastave so morale nositi slavčevo podobo, še litri in kozarci v gostilnah so morali nositi slavčevo sliko.

Prigodilo se je pa, da je šel kraljevič na lov, se izgubil in padel v globoko jamo, iz katere se ni mogel rešiti.

Iskali so ga daleč naokrog, a nihče ga ni mogel najti. Slavec je res prišel vsak večer in prepeval nad jamo, a rešil ga ni.

Čez nekaj dni pa zariga nad jamo osel in kraljeviču pade v glavo, da morajo biti tam, kjer je osel, tudi ljudje, ter se oglasi. Ljudje ga sicer potegnajo iz jame, pravi njegov rešitelj pa je bil pravzaprav le osel.

Kraljevič da nato zbrisati povsod vse slavčeve podobe in na njihovo mesto veli naslikati osla. Po vsej državi so brisali, radirali in znova slikali. V znak posebnega odlikovanja je kraljevič imenoval osla tudi za ministra brez portfelja.

Pravijo, da se je ta navada ohranila še do danes.

Jezikoslovec.

Prvošolec (očetu): »Povej mi, papa, kaj je matrona?«

Oče: »Matrona je stara, spoštljiva gospa kakor naša stara mama.«

Prvošolec: »Kajne, potem pa je stari oče patrona!«

Dobro ga je pogodil.

Oče: »Jaz nisem nikoli lagal, ko sem bil še majhen.«

Milko: »Kdaj si pa potem začel, papa?«

Pasji pregovor.

Oče pelje svojega sina v Ljubljano v šolo. Spotoma mu daje različne nauke, kako se mora vesti v mestu. Naj uboga svojo gospodinjo in svoje profesorje. Nazadnje, ko sta bila že na Dolenjski cesti, pravi oče: »Se to ti moram povedati. Psi, ki lajajo, ne grizejo.«

Komaj je oče to izpregovoril, prilajata iz neke veže dva zelo velika psa. Oče si ne pomišlja dolgo in zbeži v nasprotno vežo, sin pa za njim. Ko se je lajanje poleglo, stopita oče in sin zopet na cesto.

Sin: »Oče, zakaj pa ste zbežali, saj ste vendar rekli, da psi, ki lajajo, ne grizejo?«

Oče: »Janez, rekel sem, seveda; toda to je le pregovor in kaj jaz vem, če psi tudi poznajo pregovore!«

Hudo zdravilo.

Zdravnik: »Kako pa se počuti danes Vaš mož?«

Zena: »Gre že na bolje, gospod doktor.«

Zdravnik: »Pijavke so mu pomagale, kajne?«

Zena: »Oh, gospod doktor, ta je bila pa huda. Prvo je s težavo pogoltnil živo, drugih pet sem mu pa morala ocvreti.«

Najrajši oboje.

Stric: »Ker si bil tako priden, Tonček, ti bom pa nekaj dal. (Mu podaja srebrn goldinar in bankovec.) Kaj imaš rajši, goldinar ali papir?«

Tonček: »V ta papir zaviti goldinar.«

Saj se ne mudi tako.

Zdravnik: »Če pridejo Vaši ženi težave, držite ji salmiakovce pod nos; čim dlje držite, tem hitreje pride k zavesti.«

Mož: »O, za to se tako zelo ne mudi.«

Judovo veselje.

Na dunajskem Ringu je vprašal Jud nekega gospoda, koliko je ura.

Ta gospod pa, ki je bil slučajno srdit sovražnik Judov, se je obrnil in pripeljal Judu krepko zaušnico, rekoč: »Ena!«

Jud: »Hvala Bogu, da ga nisem vprašal pred eno uro!«

Upravičen strah.

Mati (mali Eli, ki se boji lajajočega psička): »Saj ti psiček ne bo ničesar naredil, Elka, ne boj se ga! Le poglej ga, kako maha z repkom.«

Elka: »Toda jaz se bojim drugega konca, mama.«

Maščevanje.

Teta (na obisku): »Poglej, Pepi, kako pridna je tvoja dobra mamica. Vedno je v kuhinji.«

Pepi: »Pojdi no, tetka, že poznam take reči. Kadar se skrega s kuharico, potem kuha sama, mi moramo pa — jesti.«

—o—

Narednik (prostaku): »Za vraga, kako morete vendar tolikokrat pasti s konja na tla?«

Prostak: »Zato, gospod narednik, ker ne morem obviseti v zraku.«

—o—

V nekem gledališču so pripravljali Shakespearejev Sen kresne noči. Pri glavni vaji zapazi režiser, da manjka za tkalca Boštoma še znamenita oslovska glava. Pokliče garderoberja in ga zmerja na nemile viže, kaj da misli, ali norce brije ali kaj... Drugi dan ima biti prva predstava, naj torej dobro pazi, kaj dela...

Garderober ga posluša popolnoma mirno, nato pa reče: »Bodite mirni, gospod režiser! Dam Vam častno besedo, da boste jutri zvečer imeli svojo glavo.«

Pri otrocih.

V sobi se igrajo trije otroci. Vstopi mama in vidi, da Janezek in Minka sedita sredi sobe na tleh, najmlajši, Tonček, pa leži pod mizo.

»Kaj pa delate?« jih vpraša mama.

»Jaz in Minka se greva ata pa ma-mo,« pravi Janezek,

»Zakaj pa leži Tonček pod mizo?«

»Čaka, da pride na svet.«

Posebna rdečica.

Lojzek: »Kajne, mamica, če je koža sram, zardi po vsem obrazu?«

Mati: »Da, dragec moj!«

Lojzek: »Zakaj pa je strica Jožeta sram samo z nosom?«

—o—

A.: »Snoči pridem domov pa zasačim svojega Milančka (zadnji je, ima šele tri leta), ko je trgal rokopis mojih poezij.«

B.: »Hudirja! Kaj zna že brati?«

—o—

Služkinja (ki odhaja): »Gospa, zakaj ste mi zapisali v knjižico, da sem malo snažna?«

Gospodinja: »Zakaj? Poglejte vendar, koliko prahu je po opravi v spalnici in sprejemnici!«

Služkinja: »Če je pa že bil, ko sem prišla.«

Mož na hoduljah si prižiga smotko ob cestni svetiljki.

Uganke.

Urednik: Peter Butkovič, Zgonik, p. Prosek, Italija.

1. Nagrobni napis. (Konjiček.)
(Ivanka Kralj, Ljubljana.)

2. Črkovnica.

(Tone, Sv. Jurij.)

Če glasnika vsebujem a, grdo na tleh me vsak teptá; spremeni ju pa v čisti e, nad vrhom hiše dvigam se.

3. Skrivalica »Črevlji«.

4. Dve posetnici.

(Ivanka Kralj, Ljubljana.)

Cene Kordej

Anica Jetrič

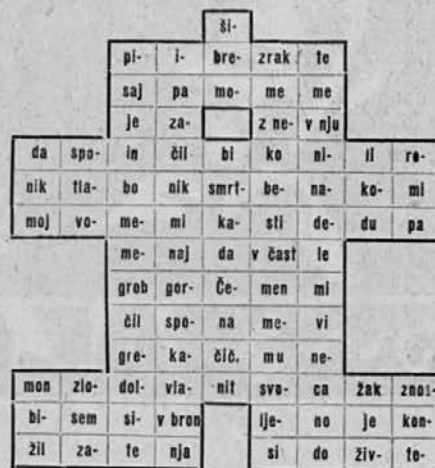
Kaj je mož kot rokodelec? — Kaj je njegova svakinja po svojem poslu?

Rešitev uganek

v 10. številki.

1. Vraza: Turban, Urban, tur, ban.
2. Posetnica: Cvetličarka.
3. Črkovna podobnica: Prijazen in meden obraz, a notri v srcu grozen mráz.
4. Številnica: Kuluk, Lukul.
5. Srce: Velike črke v sredini kažejo po abecednem redu na skupine črk na robu; vzameš najprej po tri skupaj, potem po dve in dobiš = Vsako srce je sebi in drugim uganke, samo Bogu ne.
6. Izločevalnica: Izločene črke dajo naslov »izločevalnica«. Po redu teh črk sestaviš skupine in ostale črke dajo narodni pregovor: kij, ezr, lla, žok, očs, iet, avm, nae, vle, čne, rij, acn, par = Kjer laž kosi, tam ne večerja. N. pr.
7. Spomenik: Job, Sedej, šolar, Stritar, Jekše, Gregorcíč, slavček, Erjavec, Rifenberg, Aljaž, Nevesta, oče, Stres, Gruntar, slika, sto, Gorup, Ivančič,

5. Spomenik. (Konjiček).
(Sestavil F. P., št. Pavel pri Preboldu.)

6. Črkovna podobnica.
(Domen, Zgonik.)
čeeeebo pellinlin me tabošbošoš jil

7. Zemljevid.
(Miklavič Oskar, Livek.)

8. Dopolnilna uganke.
(Stric Jože, Bloke.)

— e — a — i — a — a — e — e —
Da dobiš pregovor, postavi namesto črt soglasnike: d, k, k, m, n, p, r, r, r, t.

Nagrade to pot nismo razpisali. Zato bodo razpisane za 1. številko 1925 tri.

Vrsno, Krn, Opeka, Solčava, Kobarid = Odlikovanje, Črni trn, Sreča, Job, Nevesta.

8. Magični kvadrat:

24	17	1	9	14
10	20	4	18	7
3	5	13	21	23
16	8	22	6	19
12	15	25	11	2

Ko nadomestiš s črkami, dobiš: Knjige so velik umotvor sveta.

9. Skrivalica »Meč«: Ključ je v številu krvnih kapelj; dobiš: Kdor prime za meč, bo z mečem končan.

Rešilci uganek.

Orel, Sv. Lovrenc na Pohorju; Kvas Kati; Kmetsko bralno društvo, Sv. Lovrenc nad Mariborom; dr. Vračko Edvard, Sever Alojzij, Kotnik Šimen, Lodrant Ožbe, Hybašek Vojteh, dr. Knific Ivan, Kržišnik Jožef, Arhar Marinka.
Nagrado je dobil Kržišnik Jožef, profesor, št. Vid nad Ljubljano.